

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VII kadencja
Prezes Rady Ministrów
DSPA-4821-3(3)/12

Druk nr 679
Warszawa, 31 lipca 2012 r.

Pani
Ewa Kopacz
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Przekazuję przyjęty przez Radę Ministrów dokument:

**- Informacja o funkcjonowaniu Centrów
i Klubów Integracji Społecznej
dla Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej
Polskiej.**

Jednocześnie informuję, że Rada Ministrów upoważniła Ministra Pracy i Polityki Społecznej do reprezentowania Rządu w tej sprawie w toku prac parlamentarnych.

(-) Donald Tusk

MINISTERSTWO PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ

DEPARTAMENT POMOCY I INTEGRACJI SPOŁECZNEJ

INFORMACJA

O FUNKCJONOWANIU CENTRÓW I KLUBÓW

INTEGRACJI SPOŁECZNEJ

DLA SEJMU i SENATU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

(art.18c ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym)

Warszawa, maj 2012 r.

Wprowadzenie	3
Rozdział 1. Przegląd dorobku ustawy o zatrudnieniu socjalnym w okresie 2004-2011	
Zatrudnienie socjalne – element koncepcji <i>workfare</i> w polskiej polityce społecznej	5
Dodatnia korelacja między ustawą a praktyką	7
Ewolucja procedur tworzenia podmiotów zatrudnienia socjalnego	14
Rozdział 2. Statystyczna mapa zatrudnienia socjalnego	24
Centra i Kluby Integracji Społecznej w liczbach	24
Statystyka usług Centrów i Klubów Integracji Społecznej	34
Rozdział 3. Centra i Kluby Integracji Społecznej – łącznik pomocy i ekonomii społecznej	51
Zatrudnienie socjalne – trzeci filar systemu wsparcia i pomocy	51
Centra i Kluby Integracji Społecznej – partner przedsiębiorczości społecznej i ważny podmiot zasobów pomocy społecznej	53
Krajowa i lokalne reprezentacje podmiotów zatrudnienia socjalnego	55
Centra i Kluby Integracji społecznej w zintegrowanym systemie wsparcia ekonomii społecznej	63
Rozdział 4. Galeria Dobrych Praktyk podmiotów zatrudnienia socjalnego okresu 2004-2011	75
Galeria wybranych Centrów Integracji Społecznej	75
Galeria wybranych Klubów Integracji Społecznej	81
Rozdział 5. Centra i Kluby Integracji Społecznej organizatorem Targów Aktywnych Form Pomocy	86
Pierwsze Targi Aktywnych Form Pomocy – Nadzeczce k. Biłgoraja 2010 r.	86
Drugie Targi Aktywnych Form Pomocy – Tarnowo k. Łobza 2011 r.	88
Aneks nr 1 Rejestr Centrów Integracji Społecznej (na 31.12.2011 r.)	89
Aneks nr 2 Członkowie Konwentu Centrów i Klubów Integracji Społecznej (na 31.05.2012 r.)	94
Aneks nr 3 Wykaz Klubów Integracji Społecznej biorących udział w ankiecie w 2011 r. w ankiecie ministerstwa pracy i polityki społecznej	98

Wprowadzenie

Znowelizowana we wrześniu 2011 r. ustawa o zatrudnieniu socjalnym stworzyła prawną możliwość prezentowania Sejmowi i Senatowi Rzeczypospolitej Polskiej w okresach dwuletnich specjalnie opracowywanych informacji o funkcjonowaniu centrów i klubów integracji społecznej – przepis art. 18c ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2003 r. Nr 122, poz. 1143, z późn. zm.).

Art.18c Rada Ministrów przedkłada Sejmowi i Senatowi Rzeczypospolitej Polskiej w okresach dwuletnich, najpóźniej do dnia 30 czerwca informacje o funkcjonowaniu centrów i klubów integracji społecznej.

Informacja taka, to nie tylko zbiór danych statystycznych o świadczonych usługach reintegracji społecznej i zawodowej, ale także możliwość zaprezentowania istotnych tendencji rozwojowych w działaniu centrów i klubów integracji społecznej, traktowania tych jednostek, jako niezwykle ważnych elementów systemu wsparcia i pomocy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz partnerów dla podmiotów ekonomii społecznej, w tym szczególnie spółdzielni socjalnych.

Proces przygotowania, co dwa lata „Informacji o funkcjonowaniu centrów i klubów integracji społecznej” (dalej: skrót: *Informacja*), wymaga przyjęcia ram wspólnego działania zarówno przez podmioty zatrudnienia socjalnego, jak i inne instytucje odpowiedzialne za ustawę o zatrudnieniu socjalnym. W 2012 r. minister właściwy ds. zabezpieczenia społecznego zatwierdził dokument, stanowiący wytyczne do prowadzenia prac analityczno-monitorujących pt: „Tryb i organizacja monitoringu ustawy o zatrudnieniu socjalnym”, z którego wynika, że w tym roku pierwsza informacja będzie przygotowana na podstawie dostępnego zbioru danych o centrach i klubach integracji społecznej z okresu 2004-2011. W kolejnych edycjach *Informacji*, analizowane będą dane wynikające ze sprawozdań centrów integracji społecznej, o których mowa w art. 5 ust. 6 i 7 ustawy o zatrudnieniu socjalnym, z rejestrów klubów integracji społecznej, o których mowa w art.18b ustawy o zatrudnieniu socjalnym oraz ankiety konsultacyjnej. W stosunku do tego ostatniego narzędzia monitoringu ustawy o zatrudnieniu socjalnym przywiązuje się duże znaczenie, bowiem przewiduje się, iż opinie z ankiet będą zawierały uwagi i propozycje zmian legislacyjnych.

Pełny cykl monitoringu ustawy o zatrudnieniu socjalnym, zaakceptowany przez ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego będzie w przyszłości obejmował dwa etapy:

- etap prac monitorujących – prowadzony będzie w okresach pomiędzy terminami przedłożenia *Informacji*, obejmując swym zakresem analizę materiałów statystycznych, oraz uwag, sugestii i wniosków dotyczących zadań ustawy (czas trwania etapu – maksymalnie 22 miesiące)
- etap prac opracowywania *Informacji* – prowadzony będzie, co dwa lata, w latach, na które przypada ustawowy termin złożenia *Informacji*, obejmując ostateczne jej przygotowanie (czas trwania etapu maksymalnie 2 miesiące).

SCHEMAT PROCESU MONITORINGU USTAWY O ZATRUDNIENIU SOCJALNYM

Pierwsze prace	Raport Do 30.06 2012	Etap prac monitorujących				Raport Do 30.06 2014	Etap prac monitorujących	
6 mies.		Lipiec		Kwiecień	Lipiec		Kwiecień	
		6 mies.	12 mies.	4 mies.		22 miesiące		
2011/2012		2012/2013		2013/2014			2014/2015	
Pierwsza edycja monitoringu		Druga edycja Monitoringu				Kolejna edycja monitoringu		

Pierwszy pełny cykl monitoringu ustawy o zatrudnieniu socjalnym będzie miał miejsce dopiero w okresie 2012-2014, tj. podczas II edycji monitoringu. W 2012 r. została opracowana uproszczona wersja *Informacji*.

Rozdział 1. Przegląd dorobku ustawy o zatrudnieniu socjalnym w okresie 2004-2011

Zatrudnienie socjalne – element koncepcji *workfare* w polskiej polityce społecznej

Koncepcja *workfare* (praca zamiast zasiłku) na trwałe wpisała się w nurt polskiej polityki społecznej po 2004 r., w którym to takie kwestie społeczne, jak: bezrobocie, ubóstwo i w rezultacie wykluczenie społeczne, zaczęły dominować, jako podstawowe problemy nie tylko pojedynczych osób, ale całych grup społecznych. Proces integracji z krajami UE spowodował przenikanie do polskiej polityki społecznej poglądów, że dotychczasowe działania pomocowe wobec najsłabszych grup na rynku pracy, gwarantujące bezpieczeństwo socjalne przez świadczenia pieniężne lub rzeczowe, są mało efektywne. Wzorowymi krajami dla utwierdzenia się w konieczności poszukiwania i wdrażania nowego modelu polityki społecznej związanego z przewartościowaniem dotychczasowej idei „państwa opiekuńczego” były m.in. Dania, Wielka Brytania i Szwecja. W tych krajach uznano, po pierwsze, że przekazywanie przez państwo niektórych zadań publicznym organizacjom III sektora jest bardziej efektywne niż tradycyjna opieka instytucji reprezentujących państwo, a po drugie, że skracanie długookresowych świadczeń (zasiłków) wobec przedstawicieli *underclass* wyzwala ich aktywność społeczno-zawodową.

Przewaga koncepcji *workfare* nad dotychczasową ideą *welfare state* (państwo opiekuńcze) była również potwierdzana pod koniec 2004 r. wynikami badań opinii społecznej¹, które wskazywały, że w okresie 2000-2004 nastąpiło:

- *pogorszenie deklarowanego poziomu życia rodzin* – niemal, co 10. badany uważał, że jego rodzina żyje bardzo biednie, a prawie 2/5 twierdziło, że ich rodziny żyją skromnie (*musimy, na co dzień bardzo oszczędzać*). Tym samym wzrosła (z 40% do 48%) liczba rodzin żyjących gorzej niż średnio, zmalała zaś (z 53% do 46%) liczba tych, które żyją na średnim poziomie;
- *utrwalenie poglądu o poczuciu bezradności i zagrożenia biedą* – prawie 15% badanych deklaroowało całkowitą bezradność wobec ubóstwa, a ponad 37% respondentów wyraziło umiarkowany niepokój;

---

¹Komunikat CBOS z badań nt: *Poczucie zagrożenia biedą i postrzeganie rozmiarów ubóstwa w Polsce*, BS/72/2004, Warszawa kwiecień 2004 r.

- *powiększenie grona ludzi z przekonaniem o rosnącej sferze ubóstwa* – ankietowani twierdzili, że ludzie biedni stanowią 40% społeczeństwa. Panowało przekonanie, że w ciągu kilku najbliższych lat sfera ubóstwa w Polsce będzie się zwiększać – pogląd ten podzieliło wówczas 70% badanych, w tym 31% uważa, że ludzi biednych będzie znacznie więcej niż w okresie badawczym;
- *znaczące przekonanie, że wśród przyczyn blokujących wyjście ze sfery biedy na pierwszym miejscu jest bezrobocie (79%)* – na drugim miejscu brak wykształcenia i kwalifikacji zawodowych (38%), utrudniający otrzymanie dobrej pracy, a dopiero na kolejnych miejscach wymieniano brak wsparcia ze strony państwa (35%), niezaradność życiową (31%), a także alkoholizm (31%).

Rok 2004, uznawany za przełomowy dla problematyki zatrudnienia socjalnego to również czas, w którym stopa bezrobocia wynosiła już 19%, wobec 13% w 1999 r. To również rok, w którym wzrosła liczba osób bezrobotnych pozostających bez pracy dłużej niż 12 miesięcy, a więc bezrobocia długotrwałego.

Na tym tle wzrosło zainteresowanie nowymi sposobami przeciwdziałania marginalizacji grup społecznych oraz udzielania im pomocy w powrocie do pełnienia ról społecznych i zawodowych². Zaczęły się pojawiać nowe terminy i pojęcia, a wśród nich ekonomia społeczna, zatrudnienie socjalne, czy spółdzielnie socjalne. Sukcesywny wzrost świadomości wśród pracowników polskich instytucji pomocy społecznej, rynku pracy oraz organizacji III sektora o wartościach rozwiązań wpisujących się w szerokie pojęcie ekonomii społecznej udokumentowany był także zaleceniami organów Unii Europejskiej, w tym wskazówkami Europejskiej Strategii Zatrudnienia (*EuropeanEmploymentStrategy*), a następnie Europejskiej Strategii Włączenia Społecznego (*EuropeanSocialInclusionStrategy*). Oba te dokumenty wskazywały, że powrót na otwarty rynek pracy osób długotrwale bezrobotnych, o niskich kwalifikacjach oraz zagrożonych takimi dysfunkcjami, jak np.: alkoholizm czy narkomania jest utrudniony, a często niemożliwy, w związku z czym należy tworzyć alternatywne formy zatrudnienia, **tj. zatrudnienia socjalnego**. Pojęcie „zatrudnienia socjalnego” jest dzisiaj elementem ogólnego zasobu form organizacyjnych ekonomii społecznej (zamiennie pojęcie „gospodarki społecznej”), dla której wyróżnikami są funkcje uzupełniające w stosunku do instytucji państwa i rynku gospodarczego, w tym m.in.³:

² Krajowy Plan Działania na Rzecz Integracji Społecznej na lata 2004-2006, Ministerstwo Polityki Społecznej, Warszawa 2004.

³ Pełny tekst Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 19 lutego 2009 r. na stronie WWW.EUROPAL.EU (na dzień 26 lutego 2010 r.). – pkt. 1 Uwag Ogólnych (cyt.): [...], że *gospodarka społeczna odgrywa pierwszoplanową rolę w gospodarce europejskiej, łącząc opłacalność i solidarność, umożliwiając tworzenie wysokiej jakości miejsc pracy, wzmacniając spójność społeczną, gospodarczą i regionalną, wytwarzając*

- kreowanie z perspektywy polityki zatrudnienia i rynku pracy, (tzw. *jobmachine*) nowych miejsc pracy, szczególnie adresowanych do ludzi, zmarginalizowanych lub zagrożonych społeczną marginalizacją, ale także usług w zakresie przekwalifikowań i kształcenia zawodowego, tzw. transferu na *pierwszy rynek pracy*;
- wzmacnianie i tworzenie nowych wartości kapitału ludzkiego z perspektywy polityki społecznej państwa wobec obywateli;
- angażowanie jednostek i grup społecznych w procesy decyzji społeczno-politycznych, tzw. promowania zasad demokratyzacji życia obywatelskiego.

Uchwalona przez Sejm RP w czerwcu 2003 r. ustawa o zatrudnieniu socjalnym na trwałe wpisała to rozwiązanie w katalog koncepcji programowych działań wobec osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Decyzja Parlamentu RP przyczyniła się do tworzenia spójnego i kompatybilnego systemu pomocy i wsparcia dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z innymi aktami prawnymi, takimi jak: ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych.

Potwierdzeniem trwałego zaistnienia w katalogu polskich metod pomocy i wsparcia dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym instrumentalnej formy, jaką jest „zatrudnienie socjalne”, spełniającej wymogi koncepcji *workfare* jest ustawowa definicja, która brzmi⁴: [...], *przez co należy rozumieć zapewnianie osobom, o których mowa w ust. 2, możliwości uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej i zatrudnienia wspieranego, o którym mowa w art. 2 pkt 8.*

Dodatnia korelacja między ustawą a praktyką

Konstrukcja przepisów ustawy o zatrudnieniu socjalnym w okresie 2004 – 2011 ulegała wielokrotnym zmianom, były one m.in. wynikiem wniosków podmiotów zatrudnienia socjalnego w praktyce stosujących usługi reintegracji społecznej i zawodowej. Ten związek korelacyjny można uznać, jako „dodatni”, bowiem z kolei wprowadzone korekty do konstrukcji ustawy usprawniały organizację i przebieg zajęć reintegracji społecznej i zawodowej.

---

kapitał społeczny, wspierając aktywne obywatelstwo, solidarność i tworzenie wizji gospodarki innego typu opartej na wartościach demokratycznych, oprócz wspierania trwałego rozwoju oraz innowacji społecznych, środowiskowych i technologicznych.

⁴Przepis art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2003 r. Nr 122, poz. 1143 z późn. zm.).

Dzisiaj można stwierdzić, że większość przepisów ustawy jest wynikiem uwzględniania przez Parlament RP zgłaszanych przez praktyków nowych propozycji i postulatów. To dobry przykład współpracy instytucjonalnej oraz prowadzenia konsultacji przy ustanawianiu prawa, zwłaszcza w obszarze przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Nowelizacja ustawy o zatrudnieniu socjalnym – 15 czerwca 2007 r.

(Dz. U. Nr 115, poz. 793) *Doświadczenia pierwszych centrów integracji społecznej*

Doświadczenia w świadczeniu usług reintegracji społecznej i zawodowej uzyskane zarówno przez pierwsze centra i kluby integracji społecznej, a także przez instytucje nadające status decyzjami administracyjnymi oraz współfinansujące ich działalność (w tym urzędy pracy) wskazały w ustawie wiele niejasności interpretacyjnych oraz luk utrudniających zdyscyplinowaną realizację indywidualnych programów zatrudnienia socjalnego. Pojawiły się również postulaty wzmocnienia, a nawet wprowadzenia nowych narzędzi, którymi mogłaby dysponować kadra podmiotów zatrudnienia socjalnego wobec „trudnych” grup uczestników, łamiących zasady udzielania pomocy i wsparcia. Zbiór 14 tematycznych regulacji prawnych, które zostały zmodyfikowane, a także pojawiły się w ustawie pierwszy raz od momentu jej uchwalenia był następujący:

1. ***Włączenie osób niepełnosprawnych do katalogu ustawy*** – spełniony został postulat środowiska osób niepełnosprawnych o włączenie do katalogu grup, które mogą korzystać z usług centrów integracji społecznej, co pozwoliło wzmocnić ich kwalifikacje przy poszukiwaniu zatrudnienia na otwartym rynku pracy.
2. ***Osoby z rentą socjalną w gronie uczestników zajęć*** – pojawiła się nowa grupa osób, które mogły skorzystać z zajęć w centrach integracji społecznej, ale bez prawa do świadczenia integracyjnego.
3. ***Obowiązek wskazania we wniosku o nadanie statusu rodzaju umów o pracę z pracownikami centrum*** – to postulat organów wydających decyzje o statusie Centrum, którego spełnienie pozwoliło bardziej merytorycznie ocenić trwałość przedsięwzięcia organizacyjnego (centrum) oraz przygotowanie przyszłych kadr do prowadzenia zajęć z reintegracji społecznej (np. specjaliści z psychologii, socjologii, terapii uzależnień) oraz z reintegracji zawodowej (np. instruktorzy zawodu).
4. ***Terminy składania wniosków o nadanie statusu oraz wydłużenie jego czasu obowiązywania na 5 lat*** – wyeliminowano wątpliwości, czy wnioski składa się w wyznaczonych tylko dniach, czy też można składać je pomiędzy tymi datami.

Ponadto, wprowadzono zmianę dla okresu obowiązywania nadanego statusu, co umożliwiło planowanie długofalowych przedsięwzięć wobec osób zagrożonych marginalizacją, zwłaszcza w kontekście korzystania z pomocy finansowej Europejskiego Funduszu Społecznego.

5. ***Sprawozdania dla ministra*** – zagwarantowano dla ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego dostęp do informacji o działalności centrów integracji społecznej, co z kolei ważne było z punktu widzenia określania kierunkowych wytycznych dla realizowania aktywnej polityki społecznej.
6. ***Pomoc publiczna dla centrów*** – w myśl reguł unijnych za działalność gospodarczą uważa się świadczenia wykonywane zwykle za wynagrodzeniem w zakresie, w jakim nie są objęte postanowieniami o swobodnym przepływie towarów, kapitału i osób, bez względu na to, czy za taką była spostrzegana przez krajowego ustawodawcę. Zgodnie z Decyzją Komisji Unii Europejskiej z dnia 20 grudnia 2011 r. w sprawie stosowania art. 106 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy państwa w formie rekompensaty z tytułu świadczenia usług publicznych, przyznawanej przedsiębiorstwom zobowiązanych do wykonywania usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym (Dz.U.UE.L.2012.7.3), dotacja udzielona Centrum prowadzącemu działalność gospodarczą mogła stanowić pomoc publiczną, o ile Centrum prowadziło taką działalność. Ponieważ Centra świadczą usługi publiczne, pomoc ta powinna mieć formę pomocy państwa w postaci rekompensaty z tytułu świadczenia usług publicznych, przyznawanych przedsiębiorcom zobowiązanych do zarządzania usługami świadczonymi w ogólnym interesie. Dokonana zmiana dostosowała prawo krajowe do przepisów prawa Unii Europejskiej, a także umożliwiła uzyskiwanie przez centra rekompensat, a tym samym finansowanie kosztów ich działalności.
7. ***Uporczywe opuszczanie zajęć*** – zobligowano kierownika centrum do podejmowania decyzji o skreśleniu z listy uczestników zajęć w przypadku uporczywego naruszania dyscypliny programu oraz stworzono możliwość odwołania się od niej do sądu administracyjnego.
8. ***Zaświadczenie o ukończeniu zajęć*** – stworzono regułę potwierdzającą podniesienie „wartości kwalifikacyjnej” w świetle potrzeb rynku pracy oraz warunki motywacji do aktywnego uczestniczenia w realizacji indywidualnego planu zatrudnienia socjalnego.

9. ***Uczestnictwo w centrum a ubezpieczenie zdrowotne*** – realizacja programu stała się warunkiem korzystania przez uczestnika ze świadczeń z ubezpieczenia zdrowotnego, na zasadach określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych oraz z innych świadczeń określonych w niniejszej ustawie.
10. ***Świadczenie integracyjne równe zasiłkowi dla bezrobotnych*** – wprowadzono podniesienie kwoty świadczenia integracyjnego do wysokości 100% zasiłku dla osób bezrobotnych, niwelując różnicę pomiędzy aktywnym uczestnictwem w centrum, a oczekiwaniem przez niektóre osoby bezrobotne na oferty z urzędów pracy.
11. ***Prawo do 4 dni wolnych*** – to rozwiązanie dało uczestnikom zajęć prawo do dni wolnych od zajęć dla ewentualnego rozwiązywania swoich osobistych spraw, tym samym rozstrzygając niejasność w kwestiach obiektywnej nieobecności na zajęciach.
12. ***Zwolnienia lekarskie*** – wprowadzono pewne ułatwienia dla uczestników, ale w ograniczonej skali, bowiem zjawisko wykorzystywania zwolnień urosło do zbyt dużej skali. Sprecyzowano sytuacje, w których uznawano zasadność nieobecności spowodowanej chorobą oraz powiązano je z wysokością otrzymanego świadczenia integracyjnego. Zróznicowano wysokość w zależności liczby dni zwolnienia lekarskiego.
13. ***Premia motywacyjna*** – wprowadzono instrument oddziaływania na postawy uczestników oraz na stopień ich aktywności podczas zajęć.
14. ***Kontrakt socjalny w klubie integracji społecznej*** – to rozwiązanie zdyscyplinowało realizację zadań, a także zintegrowało pomoc klubu z działaniami publicznych służb społecznych (ośrodków pomocy społecznej i urzędów pracy), czyniąc pomoc bardziej kompleksową i ukierunkowaną.

Te, czternaście najważniejszych zmian w ustawie w 2007 r. było także potwierdzeniem, że stworzony system centrów i klubów integracji społecznej w kraju zaczął nie tylko funkcjonować, ale przynosi pierwsze oczekiwane przez ustawę rezultaty.

Nowelizacja ustawy o zatrudnieniu socjalnym - 22 lipca 2010 r. (Dz. U. Nr 152, poz. 1020) *Poszukiwanie przez samorząd terytorialny nowych form organizacyjnych dla centrów integracji społecznej*

Okres 2007-2010 udowodnił, że centra stały się niezmiernie ważnym elementem działań prozatrudnieniowych oraz pomocy społecznej, bowiem w przestrzeniach lokalnych w sferze szeroko rozumianych usług społecznych umożliwiły tworzenie nowych miejsc pracy, szczególnie w sektorze „własnej działalności gospodarczej” w formule spółdzielczości socjalnej oraz stosowanie elastycznych form zatrudnienia dla osób, będących najtrudniejszą grupą klientów dla publicznych służb zatrudnienia⁵.

Pod koniec 2010 r. powstała jednak skomplikowana prawnie sytuacja dla centrów integracji społecznej tworzonych przez samorząd terytorialny, albowiem w wyniku przyjęcia przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 sierpnia 2009 r. ustawy o finansach publicznych, likwidowana była forma „gospodarstwa pomocniczego”. Nowe przepisy ustawy o finansach publicznych nie przewidywały sposobu przekształcenia i dalszych losów samorządowych centrów. Problem okazał się skomplikowany, ponieważ brak było propozycji nowych form organizacyjnych, pozwalających na wygospodarowywanie własnych środków finansowych z przeznaczeniem na pokrycie kosztów działalności i równocześnie gwarantujących ciągłość realizacji projektów współfinansowanych ze środków EFS oraz uznających dotychczasowy dorobek przewidzianych do likwidacji jednostek zatrudnienia socjalnego.

Tak zaprezentowana koncepcja w ocenie wielu specjalistów z dziedziny polityki społecznej mogła doprowadzić do likwidacji tych ważnych placówek w „architekturze” usług socjalnych. Na przełomie lat 2009/2010 środowisko podmiotów zatrudnienia socjalnego, w tym szczególnie samorządowych centrów integracji społecznej podjęło się działań „lobbistycznych” na rzecz ustawy o zatrudnieniu socjalnym. Również wielu parlamentarzystów oraz przedstawicieli administracji rządowej starało się zaprezentować nowe rozwiązania wpisujące się w nurt zmian w przepisach ustawy o finansach publicznych. Oto przykład, zdaniem Pani Minister Jolanty Fedak, przedstawionym w odpowiedzi na Interpelację nr 7656/2009, *Centra integracji społecznej pełnią ważne społecznie funkcje, w związku z tym ich likwidacja byłaby niecelowa. W tej sytuacji konieczne jest określenie przyszłego kształtu centrów. Gminy powinny mieć możliwość wyboru przyszłej formy organizacyjnej centrów, jednak w chwili*

---

⁵ C. Miżejewski, *Polityka społeczna wobec sektora ekonomii społecznej*, Ekonomia Społeczna Teksty 2006, ww.ekonomiaspoleczna.pl.

obecnej ten wybór jest bardzo ograniczony. Jediną możliwością wydaje się przekazanie centrów do prowadzenia organizacjom pozarządowym. Nie w każdej gminie jednak istnieją organizacje zdolne do prowadzenia tego typu działalności, w związku z tym wskazane byłoby umożliwienie dalszego funkcjonowania gospodarstw pomocniczych w ograniczonym zakresie poprzez wprowadzenie do ustawy o finansach publicznych zapisu o funkcjonowaniu samorządowych gospodarstw pomocniczych w przypadkach określonych w odrębnych ustawach lub w przypadkach realizacji celu integracji zawodowej i społecznej. Dzięki wspólnym działaniom, parlamentarzystów z Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny, przedstawicieli samorządowych centrów, stanowisku Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego oraz przedstawicieli Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, przygotowano projekt drugiej nowelizacji ustawy o zatrudnieniu socjalnym, który ostatecznie został przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej przyjęty w dnia 24 czerwca 2010 r. Najistotniejsze zmiany noweli to:

1. **Nowa forma organizacyjna – samorządowy zakład budżetowy** – nowe przepisy prawne umożliwiły samorządowi terytorialnemu dokonywanie przekształceń działających centrów z formy „gospodarstwa pomocniczego” w autonomicznie wybrane warianty organizacyjne: (a) samorządowy zakład budżetowy lub (b) jednostkę budżetową. Decyzja o jednej z tych form pozostawiona została samorządowi terytorialnemu.
2. **Powiat i województwo mogą tworzyć centra** – umożliwiono tworzenie centrów wszystkim jednostkom organizacyjnym samorządu terytorialnego. Już jedno takie działało od 2005 r. w wyniku porozumienia kilku gmin jednego powiatu – Łobez.
3. **Prawa majątkowe oraz ciągłość realizacji projektów EFS** – umożliwiono przekształcanym centrom (przejmującym obowiązki) zachować prawa i obowiązki dotychczasowych jednostek, a także utrzymać wcześniej nadany status. To rozwiązanie prawne zapewniło ciągłość świadczenia usług, w tym również w zakresie realizacji projektów EFS. Gdyby pozostawiono propozycje z ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych mogłoby to z kolei spowodować powstanie nowych podmiotów „bez historii” i wymaganego doświadczenia, które jest wymogiem w ubieganiu się o realizację zadań publicznych.
4. **Przekazanie centrów do organizacji pozarządowych** – samorząd terytorialny zyskał również inne rozwiązanie, polegające na podejmowaniu decyzji przekazania utworzonego przez siebie podmiotu, wybranej organizacji pozarządowej.

Okres 2007-2010 był ważnym dla idei „zatrudnienia socjalnego”, bowiem utrwał pozytywną ocenę dla podmiotów świadczących usługi reintegracji społecznej i zawodowej, szczególnie w odniesieniu do kwestii współpracy instytucji dwóch obszarów: pomocy społecznej i rynku pracy.

Nowelizacja ustawy o zatrudnieniu socjalnym – 19 sierpnia 2011 r. (Dz. U. Nr 205, poz. 1211) *Nowe instytucje tworzące centra integracji społecznej oraz absolwenci zajęć reintegracji społecznej i zawodowej*

Złożoność przepisów kilku ustaw, z którymi korelowały przepisy o zatrudnieniu socjalnym, a także niezrozumiałe dla uczestników podejście urzędów pracy (aczkolwiek zgodne z wcześniejszym stanem prawnym ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy), w sytuacji wzrastającego zainteresowania spółdzielczością socjalną, spowodowało poszukiwanie rozwiązań likwidujących bariery administracyjne oraz zapewniających spójność działań grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zaszła również konieczność prowadzenia stałego monitoringu realizacji zadań tej ustawy, którego celem będzie dostarczanie Ustawodawcy informacji o efektywności przepisów prawnych, a na tym tle prowadzenia okresowych analiz efektywności usług reintegracji społecznej i zawodowej. W tym samym czasie znowelizowano przepisy ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, co spowodowało inne podejście do takich podmiotów, jak spółdzielnie socjalne osób fizycznych i osób prawnych. Najistotniejsze zmiany to:

1. **Uporządkowana definicja podmiotów III sektora, jako instytucji tworzących centra i kluby integracji społecznej** – dotychczasowa definicja organizacji pozarządowej nie wyłączała z jej zakresu podmiotów, takich jak: partie polityczne, związki zawodowe, organizacje pracodawców, samorządy zawodowe oraz fundacje utworzone przez partie. Z tą zmianą wprowadzono także przepis zezwalający na tworzenie centrów integracji społecznej niektórym podmiotom, które zgodnie z art. 3 ust. 3 pkt 1 i 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie mogą prowadzić działalność pożytku publicznego (organizacje kościelne, spółdzielnie socjalne).
2. **Nowe pojęcie „absolwenta”** – umożliwiło traktowanie osób, które pozytywnie zakończyły zajęcia w centrum lub klubie, a były w tym czasie pozbawione z litery prawa „statusu osoby bezrobotnej”, na równi z osobami bezrobotnymi w procesie ubiegania się

o dotację z Funduszu Pracy na założenie spółdzielni socjalnej, bez ponownej „fikcyjnej” rejestracji w urzędach pracy.

3. **Staże dla bezrobotnych w organizacjach pozarządowych prowadzących klub** – rozwiązanie to umożliwiło odbywanie staży bezrobotnym absolwentom szkół o kierunkach humanistycznych (np. socjologia, psychologia, resocjalizacja, pedagogika), w organizacjach pozarządowych prowadzących kluby integracji społecznej i wypełnianie funkcji „zawodowych” przy prowadzeniu zajęć dla innych osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zmiana przepisów w zakresie odbywania staży, jaka miała miejsce po 20 sierpnia 2009 r. bardzo „mocno” ograniczyła możliwości organizowania staży w organizacjach pozarządowych, szczególnie w odniesieniu do małych miejscowości (np. w gminach wiejskich). Nowy przepis pozwolił także organizować w klubach zajęcia na wyższym jakościowym poziomie, prowadzonych przez „stażystów” absolwentów.
4. **Krajowe rejestry klubów** – to odpowiedź na brak danych o klubach, oraz niewiedza w poszczególnych regionach kraju o liczbie działających jednostek usług reintegracji społecznej i zawodowej.
5. **System monitorowania ustawy** – to rozwiązanie, którego uzasadnienie tkwi w fakcie konieczności śledzenia efektywności rozwiązań ustawy o zatrudnieniu socjalnym oraz dostarczania większego zasobu informacji zarówno dla ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego, jak i dla bezpośrednich realizatorów usług reintegracji społecznej i zawodowej.

Reasumując, wyraźnie trzeba wskazać, że praktyka i doświadczenia podmiotów zatrudnienia socjalnego od samego początku realizacji ustawy o zatrudnieniu socjalnym były podstawą weryfikowania przepisów prawnych, ich modyfikowania oraz udoskonalania, a ponadto dostarczały praktycznie na bieżąco informacji ministrowi właściwemu ds. zabezpieczenia społecznego

o skuteczności przepisów tej ustawy. Współpraca podmiotów zatrudnienia socjalnego z instytucjami administracji publicznej, głównie z urzędem ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego od samego początku realizacji zadań ustawy o zatrudnieniu socjalnym układała się poprawnie, stanowiąc przykład dla kształtowania legislacyjnej przestrzeni w innych obszarach polityki społecznej.

Ewolucja procedur tworzenia podmiotów zatrudnienia socjalnego

W okresie 2004 – 2011 nastąpiło kilka istotnych zmian o charakterze prawno-organizacyjnym w tworzeniu i funkcjonowaniu centrów integracji społecznej (dalej skrót: CIS). Niezmienny pozostał rodzaj instytucji tworzących centra integracji społecznej – samorząd terytorialny i organizacje pozarządowe.

Tworzenie centrum integracji społecznej

Samorządowe Centrum Integracji Społecznej

W latach 2004 -2011 tworzenie centrów integracji społecznej przez samorząd terytorialny odbywało się za pomocą dwóch ścieżek, które można określić, jako:

- 1) **ścieżka tworzenia centrów I generacji** – to okres 2004-2010, w którym podstawową jednostką samorządu terytorialnego była gmina (wójt, burmistrz i prezydent miasta),
- 2) **ścieżka tworzenia centrów II generacji** – to okres po 2010 r., w którym upoważniono wszystkie jednostki samorządu terytorialnego, a więc gminę, powiat i województwo do tworzenia centrów.

Samorządowe centrum integracji społecznej pierwszej generacji (2004-2010)

Instytucje tworzące: Wójt, Burmistrz, Prezydent Miasta

Forma organizacyjna: Gospodarstwo Pomocnicze

Krótką charakterystyka: gospodarstwo pomocnicze działa na podstawie przepisów: ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.), ustawy z dnia 10 maja 1990 r. – przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz. U. Nr 32, poz. 191, z późn. zm.), ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 249, poz. 2104, z późn. zm.) oraz statutu jednostki samorządu terytorialnego (gminy, miasta). Centrum integracji społecznej, jako gospodarstwo pomocnicze pokrywało część kosztów swojej działalności z uzyskiwanych przychodów własnych oraz było wyodrębnioną jednostką organizacyjną i finansową. Centra integracji społecznej miały możliwość otrzymywania dotacji przedmiotowych z budżetu samorządu terytorialnego, a także jednorazowych dotacji na wyposażenie w środki obrotowe. Centra integracji społecznej musiały prowadzić swoją działalność, jako gospodarstwa pomocnicze na podstawie rocznego planu finansowego, obejmującego następujące pozycje:

- przychody własne

- dotacje z budżetu jednostki budżetowej
- wydatki będące kosztami
- rozliczenie z budżetem (stan należności i zobowiązań na początek i na koniec okresu rozliczeniowego).

Forma rozliczenia z budżetem: *netto* – wpłaca do budżetu połowę osiągniętego zysku netto. Na koniec 2010 r. w kraju działało 20 samorządowych centrów integracji społecznej, w tym: Toruń, Wrocław, Zielona Góra, Bydgoszcz, Gmina Słupno, Bytów (woj. pomorskie), Byczyna (woj. opolskie), Chmielno (woj. pomorskie), Gmina Somonino (woj. pomorskie), Staszów (woj. świętokrzyskie). Z dniem 31 grudnia 2010 r. część z nich została przekształcona w inną formę, a część uległa likwidacji. Na mocy przepisów ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240, z późn. zm.), część centrów integracji społecznej uległa likwidacji. Dotyczyło to: Lublina, Gminy Słupno (woj. mazowieckie), Ostrowca Świętokrzyskiego⁶.

Samorządowe centrum integracji społecznej drugiej generacji (2004-2010)

Instytucje tworzące: Jednostka samorządu terytorialnego: Gmina, Powiat, Województwo (wójt, burmistrz, prezydent miasta, starosta, marszałek województwa)

Forma organizacyjna: jednostka budżetowa lub samorządowy zakład budżetowy

Podstawą dla tych form jest ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240 z późn. zm.).

Krótką charakterystyka:

1) *Centrum integracji społecznej, jako jednostka budżetowa* – jest to jednostka nieposiadająca osobowości prawnej, która pokrywa swoje wydatki bezpośrednio z budżetu, a pobrane dochody odprowadza odpowiednio na rachunek dochodów budżetu organu stanowiącego (rozliczenie brutto – pełnymi kwotami). Działa na podstawie statutu, a podstawą gospodarki finansowej jest plan dochodów i wydatków zwany „planem finansowym jednostki budżetowej”.

---

⁶ Informacja MPIPS nt: Instytucje Aktywnej Integracji Społecznej i Zawodowej – Centra Integracji Społecznej w 2010 r., na podstawie sprawozdań wojewodów, Warszawa, lipiec 2011 r.

Pierwszy przykład przekształceń prawno-organizacyjnych – z gospodarstwa pomocniczego na jednostkę budżetową

Centrum Integracji Społecznej Miasta Chełm

Centrum Integracji Społecznej w Chełmie powstało w sierpniu 2006 roku. Centrum Integracji Społecznej zostało powołane przez Prezydenta Miasta Chełm, Zarządzeniem Nr 855/06 z dnia 18 maja 2006 r. Do końca 2010 roku Centrum działało na zasadach gospodarstwa pomocniczego Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Chełmie. Od stycznia 2011 roku Centrum jest jednostką organizacyjną Miasta Chełm, nieposiadającą osobowości prawnej, prowadzącą działalność w formie jednostki budżetowej, (Uchwała Nr LVI/504/10 Rady Miasta Chełm z dnia 28 października 2010 r.). Podstawą prawną działania Centrum jest ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym.

2) *Centrum integracji społecznej jako samorządowy zakład budżetowy* – samorządowy zakład budżetowy wpłaca do budżetu jednostki samorządu terytorialnego nadwyżkę środków obrotowych ustaloną na koniec okresu sprawozdawczego, chyba że organ stanowiący postanowi inaczej. Centrum może otrzymywać dotacje, w tym celowe na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji inwestycji. Dotacje te nie mogą przekroczyć 50% kosztów jego działalności, za wyjątkiem dotacji inwestycyjnych oraz dotacji otrzymywanych w związku z realizacją projektu współfinansowanego ze środków pochodzących z funduszy UE.

Drugi przykład przekształceń prawno-organizacyjnych – z gospodarstwa pomocniczego na samorządowy zakład budżetowy

Centrum Integracji Społecznej im. Jacka Kuronia w Bydgoszczy

Centrum Integracji Społecznej im. Jacka Kuronia w Bydgoszczy na mocy Uchwały LXVII/1153/10 Rady Miasta Bydgoszczy z dnia 27 października 2010 roku zostało przekształcone w samorządowy zakład budżetowy.

Pod koniec I półrocza 2012 r. zasygnalizowana została inicjatywa utworzenia przez Starostę Sanockiego pierwszego w województwie podkarpackim centrum, z myślą

o mieszkańcach powiatu, których ponad 28% korzysta ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia. Proces ubiegania się o nadanie statusu centrum rozpoczął się w maju 2012 r.

Centrum Integracji Społecznej Organizacji Pozarządowej

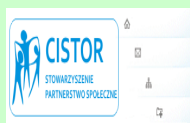
Organizacje pozarządowe były uznane w przepisach ustawy o zatrudnieniu socjalnym od samego początku jej wdrażania, jako drugi rodzaj instytucji tworzących. Do 2010 r. organizacje pozarządowe musiały tworzyć centra integracji społecznej, pokonując tę samą „procedurę wniosku o status”, co jednostki samorządu gminnego. Z chwilą reformy ustawy o finansach publicznych (2009 r.) oraz nowelizacji ustawy o zatrudnieniu socjalnym (2010 r.), organizacje pozarządowe stały się ważnym partnerem dla samorządu terytorialnego w przejmowaniu od niego centrów, które miały ulegać likwidacji jako gospodarstwa pomocnicze. Ponadto, w związku z nowelizacją w 2010 r. ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, która rozszerzyła definicję „organizacji pozarządowej” o nowe podmioty, jakimi są spółdzielnie socjalne, zdecydowano się w przepisach o zatrudnieniu socjalnym wprowadzić modyfikację, zezwalającą spółdzielniom socjalnym osób prawnych tworzyć centra integracji społecznej.

W 2012 r., w chwili sporządzania „Informacji” istnieją dwie ścieżki utworzenia przez organizacje pozarządowe centrów integracji społecznej:

1. Autonomiczna ścieżka – przygotowanie wniosku o nadanie statusu centrum oraz przeprowadzenie procedury uzyskania środków na pierwsze wyposażenie i pierwsze 3 miesiące działania, uwzględniająca także spółdzielnię socjalną osób prawnych, jako instytucję tworzącą,
2. Ścieżka przejęcia centrum – przeprowadzenie procedury przejęcia majątku, praw oraz zobowiązań dotychczasowego centrum, prowadzonego przez jednostkę samorządu terytorialnego.

Niezależnie od „ścieżki” w każdym przypadku prowadzenie centrum przez organizacje pozarządowe wymaga wyodrębnienia w strukturach organizacji na mocy uchwały członków danej organizacji (lub zarządu) tego podmiotu oraz wprowadzenia obowiązku wyodrębnienia księgowo-finansowego. Wyodrębnienie to ma na celu umożliwienie określania przychodów, kosztów i wyników wobec przepisów ustawy o rachunkowości.

Przykład trzeci – przekształceń prawno-organizacyjnych – przekazanie CIS do organizacji pozarządowej

Centrum Integracji Społecznej CISTOR Toruń

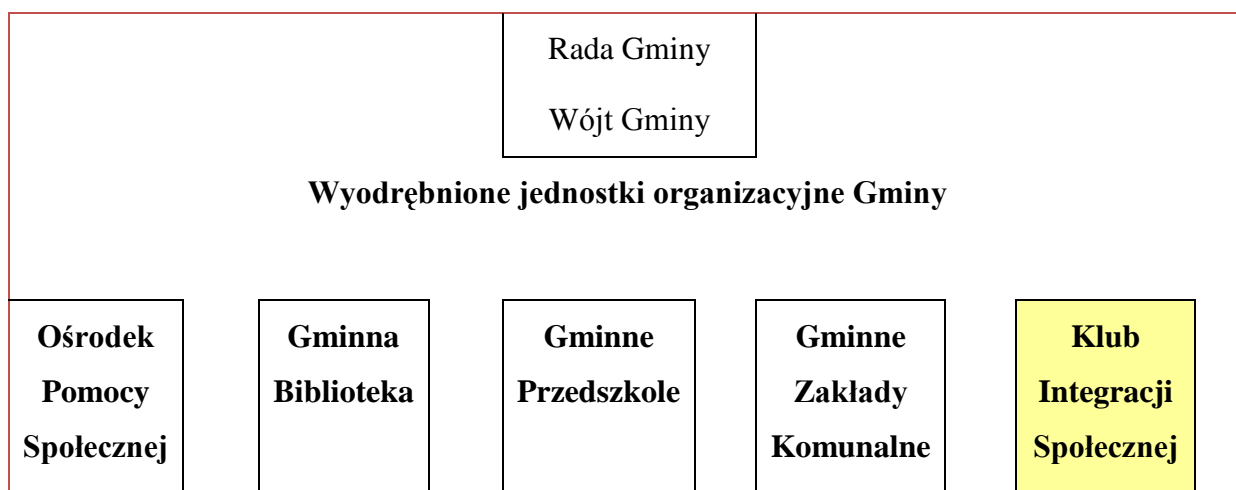
W dniu 1 maja 2010 r. Stowarzyszenie Partnerstwo Społeczne (obecna nazwa CISTOR Stowarzyszenie Partnerstwo Społeczne) przejęło zadania dotychczas wykonywane przez Centrum Integracji Społecznej CISTOR, które utworzone było z inicjatywy Prezydenta Miasta Torunia. Stowarzyszenie przejęło wszystkich pracowników, składniki majątku oraz wszystkie zadania związane z prowadzeniem reintegracji zawodowej i społecznej. W dniu 1 kwietnia 2010 r., Wojewoda Kujawsko-Pomorski wydał decyzję o przyznaniu statusu Centrum, znak: WPS/DT.VII.KM.9024-5/10 dla przejmującej instytucji. W dniu 30.04.2010 r. zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240 z późn. zm.) oraz na podstawie Zarządzenia nr 25 Prezydenta Miasta Torunia z dnia 02.02.2010 r., Centrum Integracji Społecznej CISTOR Gospodarstwo Pomocnicze Urzędu Miasta Torunia zostało zlikwidowane.

Tworzenie klubu integracji społecznej

Praktyka okresu 2004-2010 przyczyniła się do uznania drugiego podmiotu zatrudnienia socjalnego, jakim jest klub integracji społecznej (dalej skrót: KIS), jako bardzo istotnego elementu w systemie świadczenia usług reintegracji społecznej i zawodowej. Powody są dwa: (a) mniejsza skala organizacyjna przedsięwzięcia, a tym samym kosztów jego prowadzenia, (b) efektywność oddziaływania na uczestników zajęć porównywalna z wynikami uzyskiwanymi przez centra integracji społecznej. W schematach tworzenia klubów integracji społecznej można wyróżnić dwa okresy, które zaważyły na „ścieżkach” tworzenia klubu integracji społecznej.

Pierwszy okres, to lata 2004-2007, kiedy to przepis art. 18 ustawy o zatrudnieniu socjalnym wskazywał instytucje tworzące KIS-y, do których zaliczano: gminę, ośrodek pomocy społecznej i organizację pozarządową. Na mocy początkowej treści przepisu art. 18 z okresu 2004-2007 istniały 3 możliwości powołania KIS: (a) pierwsza, oznaczała, że KIS jest samodzielną jednostką organizacyjną Gminy, (b) druga, oznaczała powołanie KIS w strukturze już istniejącej jednostki organizacyjnej Gminy, czyli najczęściej w strukturze ośrodka pomocy społecznej oraz (c) trzecia, to utworzenie KIS w strukturze organizacji pozarządowej. W pierwszych dwóch wypadkach (gmina, OPS) i tak w praktyce musiało to być poprzedzone podjęciem uchwały rady gminy. Fakt tworzenia „samorządowych” klubów na tle treści początkowej przepisu oznaczał praktycznie tę samą „ścieżkę” proceduralną. W końcu 2011 r. funkcjonują „samorządowe” kluby tworzone w ramach „ścieżek” z tego okresu.

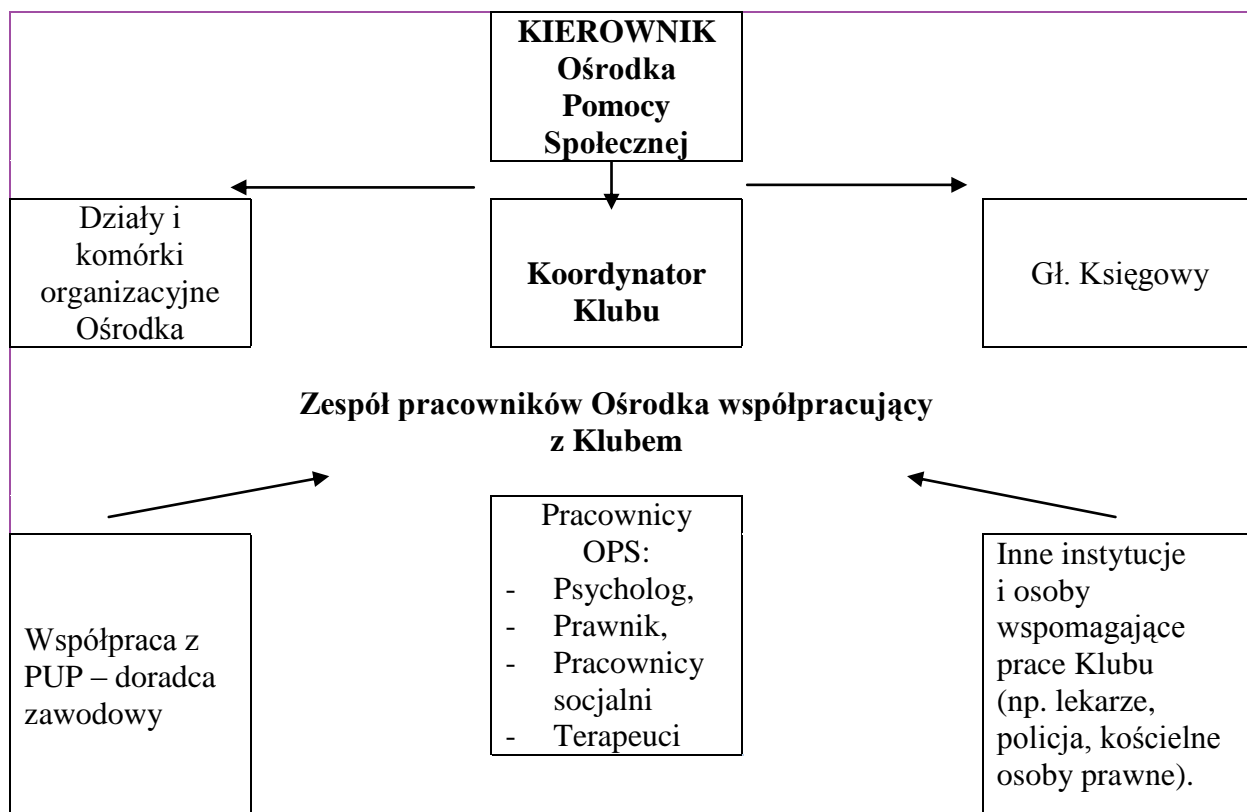
Rysunek 1. Klub integracji społecznej, jako wyodrębniona jednostka organizacyjna gminy

Źródło: opracowanie własne.

Drugi okres, to lata 2008-2011, kiedy po nowelizacji ustawy o zatrudnieniu socjalnym pozostawiono tylko dwa rodzaje instytucji mogących tworzyć KIS: gminę i organizację pozarządową, przy czym od 2010 r. uznawalność spółdzielni socjalnych, jako organizacji pozarządowych spowodowała pojawienie się kolejnej instytucji tworzącej klub (np. Spółdzielnia Socjalna „Koziołek” z Lublina).

Rysunek 2. Schemat Klubu Integracji Społecznej działającego w strukturze ośrodka pomocy społecznej

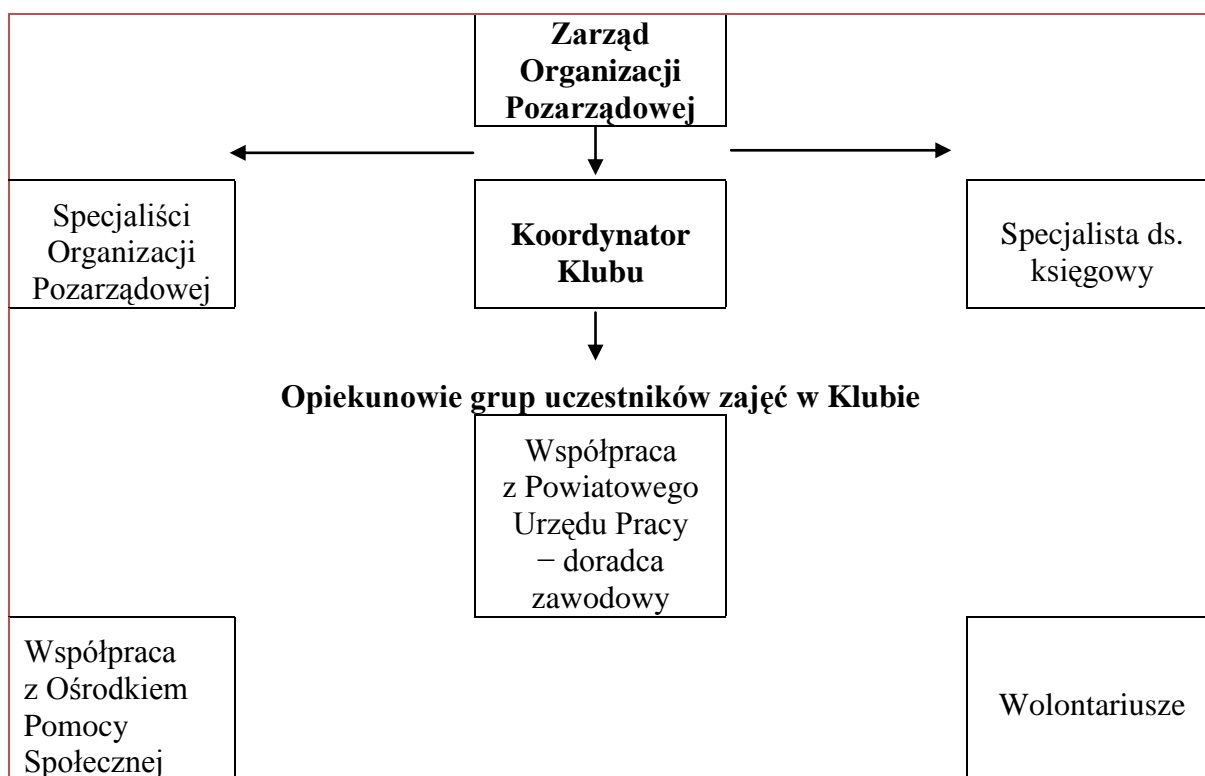

Źródło: opracowanie własne.

Praktyka dowodzi, że korzystnym rozwiązaniem dla samorządów gmin są te, w których wykorzystana jest istniejąca jednostka organizacyjna gminy (np. ośrodek pomocy społecznej). Procedura tworzenia odrębnej struktury organizacyjnej – KIS – jest bardziej skomplikowanym legislacyjnym procesem.

W przypadku organizacji pozarządowych utworzenie KIS-u oznacza prowadzenie jednej z form, określonych w art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Utworzenie klubu przebiega etapami, tj. najpierw uchwała Zarządu Organizacji o powołaniu nowej struktury organizacyjnej (lub uchwała Walnego Zebrania Członków organizacji), a następnie ewentualnie zmiana zapisu w statucie oraz zgłoszenie zmian do Krajowego Rejestru Sądowego. Następnie nastąpić powinno określenie zasad funkcjonowania i wskazanie osób odpowiedzialnych za działanie klubu.

Rysunek 3. Schemat Klubu Integracji Społecznej działającego w strukturze organizacji pozarządowej

Źródło: opracowanie własne.

W praktyce okresu 2004-2011 były czynione próby tworzenia innych modeli organizacyjnych KIS-ów, tj. model partnerski oraz model na bazie istniejącej jednostki wsparcia i pomocy.

W wypadku „modelu partnerskiego”, procedura wymaga prowadzenia negocjacji pomiędzy kilkoma instytucjami, którymi mogą być sąsiadujące gminy lub organizacje pozarządowe działające na obszarze jednej gminy, lub kilku. Trudnością będzie zawsze pokonanie bariery przynależnościowej, wyrażanej sposobem zarządzania w zakresie przede wszystkim środków finansowych. Najlepiej, aby taki klub powstawał w jednorodnej strukturze instytucji tworzących, np.: administracja samorządowa lub organizacje pozarządowe. W tym modelu koniecznym jest ustalenie ról, obowiązków i wzajemnych zobowiązań potwierdzonych porozumieniem (umową partnerską). W takiej umowie niezbędnym jest również wskazanie „lidera partnerstwa”, jako reprezentanta przez organami administracyjnymi, np. przed powiatowymi urzędami pracy. Ten warunek jest nieodzowny zwłaszcza w wypadku przystąpienia do programów rynku pracy, inicjowanych dla uczestników zajęć w klubie.

W przypadku „istniejącej jednostki wsparcia i pomocy”, wykorzystywano inne placówki, np. Klub Pracy, czy Gminne Centrum Informacji, starając się wprowadzić element reintegracji społecznej i zawodowej do wcześniejszej podstawowej ich działalności. Wariant taki zależy od woli instytucji, która już dysponuje funkcjonującą strukturą, a także częściowo kadrami. Przykładem może być Klub Pracy i Integracji Społecznej w Barlinku, powstały w 2006 r. z rozszerzenia zakresu merytorycznego klubu pracy.

Podsumowując procedury tworzenia KIS-ów należy wskazać, że bez względu na podmiot założycielski klub realizujący program reintegracji społecznej i zawodowej powinien, a nawet w wielu przypadkach musi współpracować z lokalnymi instytucjami i organizacjami w swojej działalności ustawowej. Głównymi partnerami KIS w działalności na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem i marginalizacją społeczną jest ośrodek pomocy społecznej (w sytuacji, gdy sam nie jest organem prowadzącym klub) oraz powiatowy urząd pracy. W tych przypadkach:

1. Ośrodek Pomocy Społecznej można by nawet nazwać partnerem ustawowym klubu, gdyż zgodnie z art. 18 ust. 4 ustawy o zatrudnieniu socjalnym warunkiem uczestnictwa w klubie integracji społecznej jest realizacja kontraktu socjalnego, zgodnie z przepisami ustawy o pomocy społecznej. Poza tym jest też oczywiście najlepszym miejscem, aby przez pracowników socjalnych, rekrutować uczestników KIS. Pracownicy socjalni ponadto przeprowadzają wywiady środowiskowe u osób wyrażających zainteresowanie skierowaniem do Klubu.
2. Powiatowy Urząd Pracy powinien informować osoby zarejestrowane, jako bezrobotne o możliwości realizacji przez nie programu reintegracji społeczno-zawodowej.

Ponadto, urząd pracy może wspierać klub, w realizacji programów aktywnej integracji, swoją doświadczoną kadram, w szczególności doradcami zawodowymi i pośrednikami pracy. Może też informować o posiadanych ofertach pracy, a także organizować i finansować miejsca pracy tymczasowej dla uczestników klubu w formie robót publicznych, prac interwencyjnych, staży, zatrudnienia wspieranego oraz prac społecznie użytecznych.

Bez tych dwóch podstawowych partnerów wydaje się niemożliwe prawidłowe funkcjonowanie klubu. Ponadto do współpracy z KIS warto zaprosić takich partnerów, jak: Poradnia Leczenia Uzależnień, w zakresie reintegracji społeczno-zawodowej osób uzależnionych od alkoholu, a także uzależnionych od narkotyków lub innych środków odurzających, następnie centrum integracji społecznej, lokalne organizacje pozarządowe, czy placówki oświatowe dla dorosłych.

Na podstawie obecnie obowiązujących przepisów prawnych, korzystniejszym rozwiązaniem jest powołanie KIS w strukturze ośrodka pomocy społecznej z uwagi na gwarancję ciągłości finansowania. To rozwiązanie jednak nie może być przeciwstawnym do wariantu klubu w strukturze organizacji pozarządowej. Obydwa typy KIS-ów, tj. samorządowy lub organizacji pozarządowej mogą spełniać usługi na „profesjonalnym” poziomie lub nie przestrzegać wypracowanych w praktyce standardów ich świadczenia.

Rozdział 2. Statystyczna mapa zatrudnienia socjalnego

Centra i Kluby Integracji Społecznej w liczbach

Centra Integracji Społecznej

Liczba zarejestrowanych i działających w Polsce w okresie 2004-2011 centrów integracji społecznej systematycznie zwiększała się z początkowego stanu 20 centrów, do 74 jednostek na koniec grudnia 2011 r. Należy jednak dodać, że lista CIS-ów jest „aktywna”, co oznacza, że następują na niej zmiany związane z likwidacją niektórych jednostek oraz tworzeniem nowych. W przedziale czasowym 2010-2011 zmiany na tej liście dotyczyły 7 województw:

Tabela 1. *Zmiany ilościowe w rejestrach wojewodów w zakresie centrów integracji społecznej w 2011 r.*

Lp.	Województwo	Liczba CIS w 2010	Liczba CIS w 2011	Zmiany (likwidacja/powołanie)
1.	Lubelskie	3	2	Likwidacja CIS – Integro w Lublinie (forma gospodarstwa pomocniczego)
2.	Lubuskie	4	5	Powstanie nowego CIS w Dobiegniewie – decyzja o nadaniu statusu z dnia 24.05.2011
3.	Mazowieckie	6	6	1.Likwidacja CIS w Słupnie. Status wygasł w dniu 04.02.2011 r. 2.Nowy CIS powstał w Ostrołęce – status z dnia 07.06.2011.
4.	Podlaskie	0	1	CIS w Chmielniku, gmina Czarna Białostocka utworzony przez Caritas Diecezji Białostockiej
5.	Pomorskie	8	10	Powstały 2 nowe CIS-y w Skarszewach i Pucku. Od dnia 01.04.2011 utracił status CIS w Tczewie.
6.	Śląskie	5	7	Powstały 2 nowe CIS-y w Świątchłowicach i Zawierciu
7.	Wielkopolskie	11	13	Powstały 2 nowe CIS-y w Odolanowie i Koninie

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji ze sprawozdań wojewodów o działalności centrów integracji społecznej za 2011 r.

Do końca grudnia 2011 r. nie nastąpiły zmiany w rejestrach centrów integracji społecznej w 8 województwach: dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, łódzkie, małopolskie, opolskie, podkarpackie, świętokrzyskie oraz warmińsko-mazurskie. W 2012 r. przewiduje się jednak pewne zmiany:

- w województwie zachodniopomorskim pod koniec 2011 r. CIS w Barlinku zgłosił do Wojewody Zachodniopomorskiego wniosek o zawieszenie swojej działalności z tytułu trudności finansowych w utrzymaniu bieżącej działalności (przepisy ustawy o zatrudnieniu socjalnym nie przewidują takiej sytuacji),

- w województwie kujawsko-pomorskim wojewoda wydał decyzję o pozbawieniu statusu centrum instytucję tworzącą o nazwie Fundacja Wschodnio-Europejskiego Centrum Rehabilitacji w Ciechocinku – powodem jest niezłożenie w terminie sprawozdania za 2011 r.

Na koniec 2011 r. struktura CIS-ów wg instytucji tworzących nie uległa zmianie.

Tabela 2. Liczba centrów integracji społecznej w Polsce

Wyszczególnienie	2006 r.	2007 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.
Ogółem	37	53	59	67	70	74
Utworzone przez samorząd terytorialny	18	20	20	20	20	20
Utworzone przez III sektor	19	33	39	47	50	54

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji ze sprawozdań wojewodów o działalności centrów integracji społecznej za 2011 r.

W grupie najbardziej doświadczonych CIS-ów w Polsce, należy wymienić kilka ośrodków, które następnie stały się wzorami dla innych.

Tabela 3. Wykaz najstarszych centrów integracji społecznej w Polsce

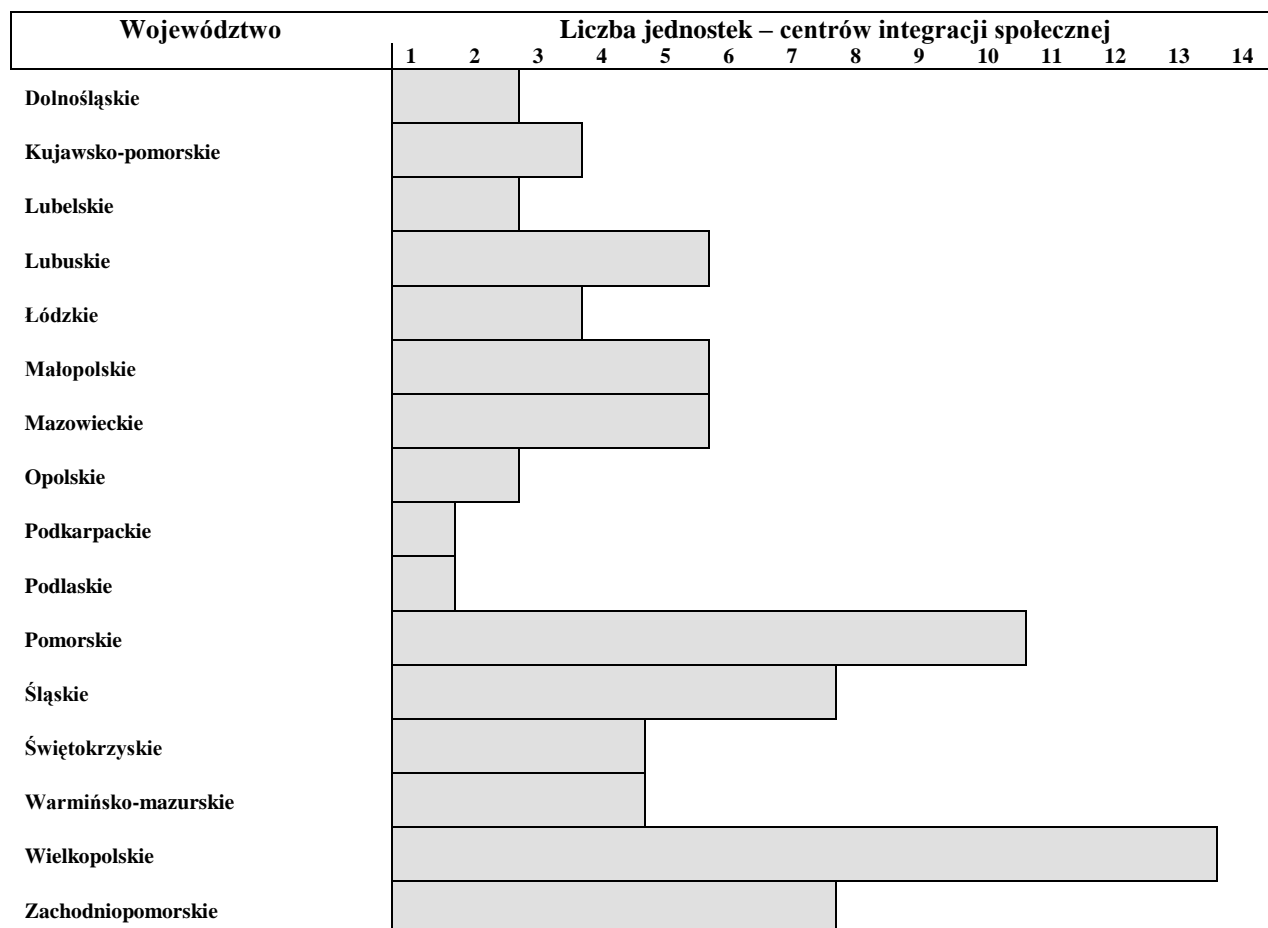
Lp.	Nazwa i rodzaj podmiotu	Data otrzymania pozytywnej opinii - statusu	Województwo
1.	Prezydent Miasta Olsztyna	5.03.2004 r.	Warmińsko-mazurskie
2.	Prezydent Miasta Torunia	30.03.2004 r.	Kujawsko-pomorskie
3.	Prezydent Miasta Elbląga	15.06.2004 r.	Warmińsko-mazurskie
4.	Burmistrz Bystrzycy Kłodzkiej	20.07.2004 r.	Dolnośląskie
5	Burmistrz Drezdenka	16.11.2004 r.	Lubuskie
6.	Stowarzyszenie PSS „Krag” w Gorzowie Wlkp.	9.09. 2004 r.	Lubuskie
7.	Caritas Diecezji Kieleckiej	9.09.2004 r.	Świętokrzyskie
8.	Stowarzyszenie „Szkoła Barki im H. CH. Kofoeda” w Poznaniu	6.10. 2004 r.	Wielkopolskie
9.	Prezydent Miasta Zielona Góra	28.12. 2004 r.	Lubuskie
10.	Burmistrz Bieczyny	22.12 2004 r.	Opolskie

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji MPiPS.

W okresie 2004-2011 liczba centrów integracji społecznej w Polsce zwiększyła się z 20 jednostek organizacyjnych do 74, przy czym ich rozmieszczenie w kraju jest zróżnicowane. Dopiero w latach 2010/2011 na mapie Polski pojawiły się centra w województwach podlaskim i podkarpackim.

Według danych na koniec 2011 r. stopień „przestrzennego nasycenia” województw liczbą działających CIS-ów przedstawia się następująco (wykres 1.):

Wykres 1. Stopień „przestrzennego nasycenia” centrami integracji społecznej wg województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji ze sprawozdań wojewodów o działalności centrów integracji społecznej za 2011 r.

W 2011 r., po kilku latach braku na obszarze województwa podlaskiego zarejestrowano pierwsze centrum integracji społecznej utworzone w miejscowości Czarna Białostocka przez Caritas Diecezji Białostockiej.

Zgodnie z przepisami ustawy o zatrudnieniu socjalnym (art.7) **źródłami przychodów CIS-ów** są środki otrzymywane od jednostek samorządu terytorialnego (gmina, województwo), dotacje z Funduszu Pracy i PEFRON, środki z własnej działalności wytwórczej, handlowej i usługowej, a także środki pozyskiwane na realizację projektów współfinansowanych z EFS.

Zestawienie przychodów CIS-ów w latach 2008-2011 na podstawie sprawozdań składanych do wojewodów wskazuje, że w ostatnich dwóch latach pozycja „inne-środki EFS”

była najbardziej znaczącym źródłem pozyskiwania finansów na bieżącą działalność tych podmiotów (2011 r. – 38, 3% przychodów ogółem):

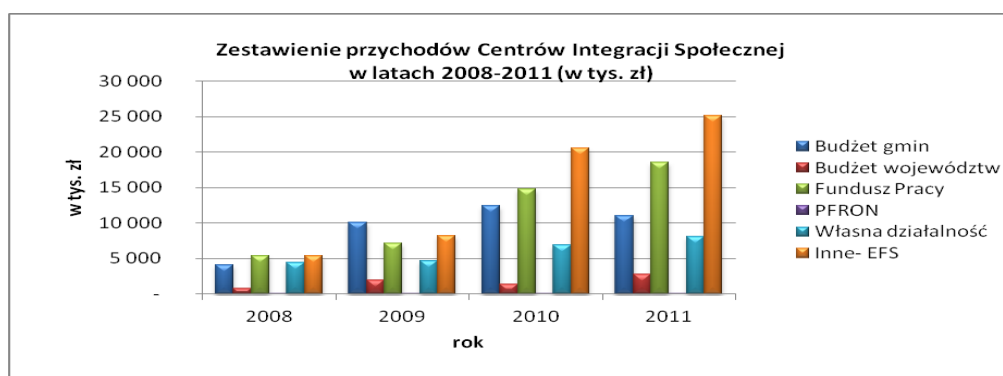
Tabela 4. Podstawowe źródła przychodów centrów integracji społecznej w Polsce w okresie 2008-2011 (w tys. złotych)

Źródło przychodów	2008	2009	2010	2011
Budżet gminy	4.103	10.066	12.437	11.049
	20,5 %	31,4 %	22,2 %	16,8 %
Budżet województwa	812	1.943	1.405	2.716
	4,0 %	6,1 %	2,5 %	4,1 %
Fundusz Pracy	5.362	7.148	14.760	18.509
	26,7 %	22,2 %	26,3 %	28,2 %
PFRON	36	62	64	63
	0,1 %	0,2 %	0,2 %	0,2 %
Własna działalność	4.429	4.703	6.840	8.099
	22,1 %	14,7 %	12,2 %	12,3 %
Inne źródła – EFS	5.320	8.155	20.596	25.090
	26,5 %	25,4 %	36,7 %	38,3 %
Razem				
W tys. zł.	20.062	32.077	56.102	65.526
W procentach	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji ze sprawozdań wojewodów o działalności centrów integracji społecznej za lata 2008-2011.

Graficzne przedstawienie struktury źródeł przychodów CIS-ów w latach 2008-2011 jeszcze bardziej podkreśla, że środki finansowe pozyskiwane w ramach programu POKL „Kapitał Ludzki 2008-2013”, stanowiły główny strumień finansów, poza Funduszem Pracy (refundacja wypłaconych świadczeń integracyjnych).

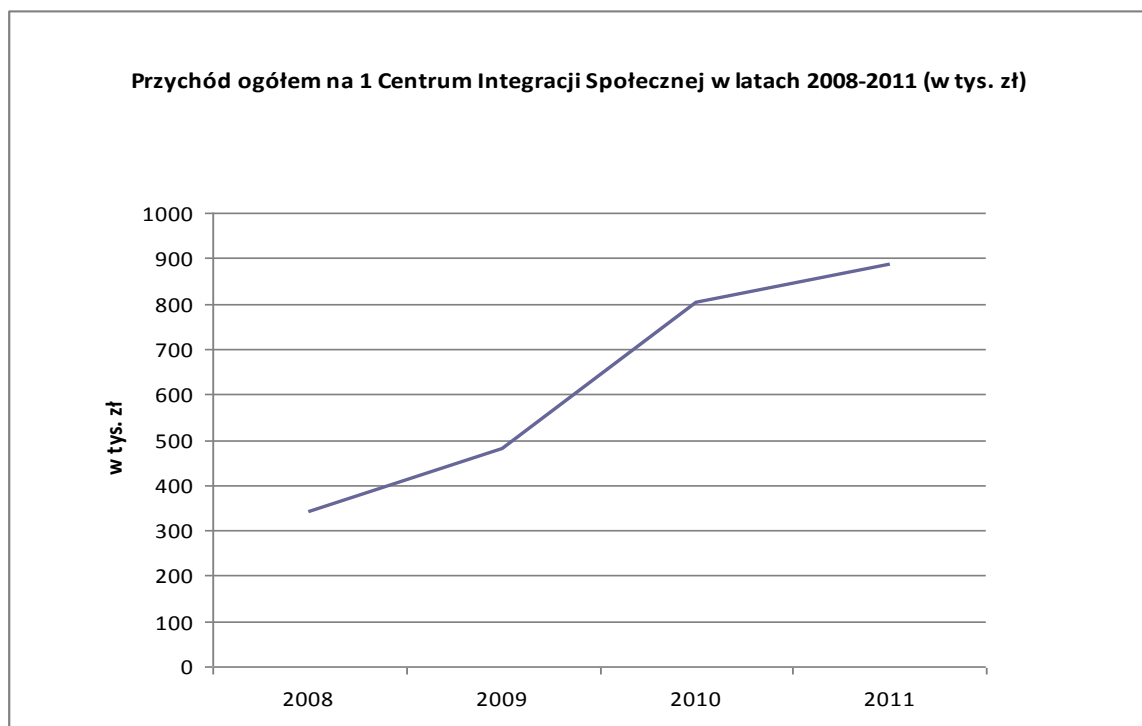
Wykres 2. Struktura źródeł przychodów centrów integracji społecznej w Polsce w okresie 2008-2011

Źródło: opracowanie własne.

W okresie 2008-2011 **przychód ogółem jednego statystycznego CIS-u** oraz jego dynamika do roku poprzedniego wyniósł: 2008 r. – kwota przychodu 340,03 tys. zł, 2009 r. – kwota przychodu 478,76 tys. zł, tj. dynamika 140,7 %, 2010 r. – kwota przychodu 801,45 tys. zł, tj. dynamika 167,4 %, 2011 r. – kwota przychodu 885,48 tys. zł, tj. dynamika 110,48 %.

Wykres 3. Wysokość przychodów ogółem na 1 centrum integracji społecznej w Polsce w okresie 2008-2011

Źródło: opracowanie własne.

Z kolei analiza danych w zakresie struktury ponoszonych wydatków przez CIS-y (sprawozdania do wojewodów) wskazała, że głównymi kierunkami rozdysponowania środków finansowych są: wynagrodzenia dla pracowników, świadczenia integracyjne z premią motywacyjną, a także wydatki administracyjno-biurowe.

Za 2011 r. struktura tych wydatków przedstawiona została w poniższej tabeli:

Tabela 5. Struktura i kierunki wydatków centrów integracji społecznej w Polsce w okresie 2008-2011

Pozycja wydatków	Struktura wydatków finansowych centrów integracji społecznej za 2011 r.	
	W tys. zł	W procentach
Wydatki ogółem	65. 148	100,0 %
Z tego:		
Wynagrodzenia osobowe i nagrody pracowników	28.324	43,5 %
Świadczenia integracyjne i premie motywacyjne	17.372	26,6 %
Wydatki rzeczowo-administracyjne (art. biurowe, żywność, pomoce naukowe, energia i inne)	17.600	27,0 %
Środki na finansowanie inwestycji (wydatki inwestycyjne, zakupy inwestycyjne)	727	1,1 %
Inne wydatki ogółem (np. koszty transportu, podróże krajowe i zagraniczne, organizacja konferencji i seminariów itp.)	1.125	1,8 %

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji ze sprawozdań wojewodów o działalności centrów integracji społecznej za lata 2008-2011.

Pracownikami CIS-ów są psycholodzy, socjolodzy, terapeuci, instruktorzy zawodów, a także pracownicy socjalni oraz pracownicy odpowiedzialni za obsługę finansową. Większość kadry posiada wyższe studia, a także staż pracy w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej lub organizacjach pozarządowych zajmujących się problematyką wykluczenia społecznego. Warte jest także podkreślenia, że w okresie 2009-2011 część kadry skończyła studia podyplomowe na kierunkach związanych z zarządzaniem gospodarką społeczną (np. na Uniwersytecie Warszawskim, UMCS Lublin), a także szkolenia ze specjalności pomocy społecznej.

Tabela 6. *Zatrudnienie ogółem w centrach integracji społecznej w Polsce w okresie 2008-2011*

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011
Nawiązanie zatrudnienia	486	378	422	508
Ustanie zatrudnienia	309	196	214	356
Przeciętne zatrudnienie w skali roku	506	590	704	791
Pracownicy zatrudnieni w pełnym wymiarze czasu	505	459	534	531
Pracownicy zatrudnieni w niepełnym wymiarze czasu	156	175	183	188
Pracownicy na umowach cywilnoprawnych	341	367	532	569

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji ze sprawozdań wojewodów o działalności centrów integracji społecznej za lata 2008-2011.

Cechą charakterystyczną analizy kadry pracowniczej CIS-ów w Polsce jest dość wysoki poziom rotacji, szczególnie w grupie pracowników prowadzących bezpośrednio zajęcia z uczestnikami, którzy reprezentują kategorie osób zaliczanych do „szczególnych grup ryzyka” wykluczenia społecznego. W okresie 2008-2011 wskaźnik ogólnej rotacji personelu centrów, liczony, jako stosunek ilości odejść (ustania zatrudnienia) do przeciętnego poziomu zatrudnienia przedstawiał się następująco:

- 2008 r. – wskaźnik rotacji 61,1 %
- 2009 r. – wskaźnik rotacji 33,2 %,
- 2010 r. – wskaźnik rotacji 30,2 %,
- 2011 r. – wskaźnik rotacji 45,0 %.

Kierownicy CIS-ów prowadzą politykę kadrową zmierzającą do tworzenia stabilnych warunków świadczenia usług reintegracji społecznej i zawodowej. Potwierdzeniem może być relacja liczby „pracowników zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu” do liczby „przeciętnego zatrudnienia”, kształtująca się w 2011 r. na poziomie 67%. Jednak ta polityka jest uzależniona od wysokości środków finansowych.

Kluby Integracji Społecznej

Dotychczasowy okres funkcjonowania przepisów o zatrudnieniu socjalnym nie zapewnił dopływu informacji statystycznych na temat KIS do centralnych zbiorów, tym samym stwarzając sytuację dysponowania tylko informacjami pochodzącymi z ankiet lub wywiadów statystycznych czy badań problematyki. Dlatego też brak jest oficjalnej liczby działających klubów integracji społecznej w Polsce oraz wielu innych danych związanych z działaniami tych podmiotów zatrudnienia socjalnego.

Dopiero od 2012 r., po wprowadzeniu ustawowego obowiązku prowadzenia przez wojewodów rejestrów KIS-ów sytuacja w statystyce zatrudnienia socjalnego powinna zmienić się.

Prezentowana informacja w części dotyczącej klubów integracji społecznej oparta będzie na możliwych do uzyskania danych, pochodzących głównie z ankiet z okresu 2010-2011, jakie zostały zebrane przez Departament Pomocy i Integracji Społecznej MPiPS. Zakres merytoryczny ankiety dotyczył kwestii statystycznych, metod pracy z uczestnikami zajęć, a także propozycji udoskonalenia funkcjonowania klubu.

W badaniu ankietowym wzięło udział 139 klubów na ogólną liczbę działających na koniec 2010 r. – 287 jednostek organizacyjnych, tj. prawie 50%. Zwrotnie ankiet nie uzyskano z klubów integracji społecznej działających w województwach: dolnośląskim, opolskim oraz świętokrzyskim. Ustalenie liczby KIS-ów w kraju było możliwe dzięki pomocy i wiedzy Wydziałów Polityki Społecznej Urzędów Wojewódzkich.

Według danych na koniec 2010 r. uzyskanych z Wydziałów Polityki Społecznej Urzędów Wojewódzkich **liczba KIS-ów wynosiła 286 jednostek**, w tym: 223 jednostki prowadziły swoją działalność bez przerw (bez zawieszania działalności).

Poniższy wykres prezentuje stopień „przestrzennego nasycenia” województw klubami integracji społecznej.

Należy podkreślić, że dominującym województwem po względem liczebności KIS-ów jest województwo warmińsko-mazurskie (116 jednostek). Wynika to z faktu bardzo intensywnego działania Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Olsztynie w pierwszych latach wdrażania ustawy o zatrudnieniu socjalnym, traktującego te rozwiązania jako istotne uzupełnienie regionalnej polityki przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu (bardzo wysokie w tamtym okresie wskaźniki bezrobocia długotrwałego).

Stopień przestrzennego nasycenia KIS-ami w takich województwach, jak: woj. wielkopolskie i woj. zachodniopomorskie, jest podobny do „nasycenia” centrami, co również wynika z faktu tworzenia klubów jako uzupełniających elementów systemu świadczenia usług reintegracji społecznej i zawodowej.

Wykres 4. Stopień „przestrzennego nasycenia” województw klubami integracji społecznej na koniec grudnia 2010 r.

Województwo	Liczba jednostek – klubów integracji społecznej			Łączna liczba w województwie
	Do 10 jednostek	11- 20 jednostek	Powyżej 21 jednostek	
Dolnośląskie	8			8
Kujawsko-pomorskie		18		18
Lubelskie		18		18
Lubuskie	3			3
Łódzkie		14		14
Małopolskie		12		12
Mazowieckie		18		18
Opolskie		10		10
Podkarpackie	6			6
Podlaskie	2			2
Pomorskie		8		8
Śląskie	6			6
Świętokrzyskie	6			6
Warmińsko-mazurskie			116	116
Wielkopolskie		14		14
Zachodniopomorskie		16		16

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji z wojewódzkiego monitoringu klubów integracji społecznej za 2010 r.

Przyjmując założenie, że 50% KIS-ów w 2010 r. odpowiedziało na ankietę MPiPS, analiza przekazanych przez nie informacji pozwala na sformułowanie kilku ogólnych wniosków:

1. Struktura KIS-ów wg instytucji tworzących

Według informacji uzyskanych z ankiet 62% klubów zostało powołanych uchwałami rad gmin, co oznacza, że szacunkowa liczba tak utworzonych KIS-ów w kraju wynosi 178 jednostek, w tym 22 kluby są wyodrębnionymi jednostkami organizacyjnymi

samorządu gminy. Pozostałe kluby działają, jako podmioty utworzone przez organizacje pozarządowe – 108 jednostek.

W grupie samorządowych KIS-ów większość jest umiejscowiona w strukturach jednostek organizacyjnych samorządów gmin, w szczególności w ośrodkach pomocy społecznej – szacunkowa liczba 156 jednostek.

2. Korelacja między lokalnymi potrzebami, a zamiarem utworzenia KIS

Przed podjęciem decyzji o zorganizowaniu na terenie danej gminy KIS-u, przeważająca część instytucji tworzących dokonała analiz badawczych oraz diagnoz lokalnej sytuacji społecznej w grupach osób, które zgodnie z ustawą o zatrudnieniu socjalnym mogą korzystać z usług reintegracji społecznej i zawodowej. Dotyczyło to 67% ankietowanych klubów, co oznacza, że szacunkowa liczba w kraju tak powołanych klubów wynosi 191 jednostek. Kolejnym czynnikiem, który wpłynął na decyzję utworzenia klubu jest kwestia naśladowania i wdrażania *dobrych praktyk* innych gmin. Dotyczy to 36% ankietowanych klubów, co oznacza, że szacunkowa liczba w kraju tak utworzonych klubów wynosi 102 jednostki. Pozostała część działających klubów powstała w wyniku potrzeby organizowania przez gminy lub współpracujące z nimi organizacje pozarządowe niektórych rodzajów programów rynku pracy dla bezrobotnych mieszkańców, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (prace społecznie użyteczne, roboty publiczne) lub aplikowania w konkursach po środki finansowe, w tym konkursach POKL (projekty współfinansowane ze środków EFS) oraz konkursach ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego.

3. Pomysłodawcy utworzenia KIS na obszarze gmin

Większość zorganizowanych KIS-ów w kraju była pomysłem i inicjatywą pracowników ośrodków pomocy społecznej, którzy upatrywali w tych podmiotach partnerów dla działań wobec osób, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. W grupie 178 samorządowych KIS-ów, dotyczyło to 88% jednostek. Pozostała część

samorządowych KIS-ów była inicjatywą pracowników urzędów gmin (wójtów i burmistrzów).

4. Ciągłość działalności KIS od momentu jego powstania

Na ogólną liczbę utworzonych w kraju KIS-ów (286) swoją działalność bez przerw prowadziły 223 jednostki. Wśród głównych przyczyn występujących przerw w organizacji zajęć, wymienianych przez przedstawicieli klubów odnotowano:

- 21% przypadków przerw spowodowanych trudnościami finansowymi, głównie wynikającymi z nieuzyskania środków finansowych z EFS,
- 14% przypadków przerw wynikających z rotacji kadry prowadzącej zajęcia, głównie w wyniku niestabilności warunków pracy i płacy,
- 7% przypadków przerw wynikających z problemów organizacyjno-technicznych, głównie spowodowanych trudnościami lokalowymi.

Prowadzenie KIS-ów, a także zachowanie ciągłości w świadczeniu przez nie usług nie było od samego początku wdrażania ustawy o zatrudnieniu socjalnym łatwym zadaniem dla instytucji tworzących, mimo że skala organizacyjna klubów jest nieporównywalnie mniejsza niż centrów integracji społecznej. Stąd też, odsetek KIS-ów działających bez przerw, w wysokości 78% na koniec 2011 r. należy uznać, jako duże osiągnięcie kadr klubów oraz wspierających je instytucji samorządowych (ops, pup).

Statystyka usług Centrów i Klubów Integracji Społecznej

Zasady i wyznaczniki usług

Ustawowe cele działalności podmiotów zatrudnienia socjalnego (zarówno CIS-ów, jak i KIS-ów) skupiają się na osiągnięciu pozytywnych efektów w realizacji działań umożliwiających udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz członkom ich rodzin w zakresie:

- odbudowywania i podtrzymywania umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej,
- powrotu do pełnienia ról społecznych w miejscu zamieszkania,
- podniesienia kwalifikacji zawodowych, jako podstawowej wartości na rynku pracy,
- samoorganizacji i podejmowania wspólnych przedsięwzięć zmierzających do m.in. tworzenia własnych miejsc pracy lub grup samopomocowych.

Praktyka okresu 2004-2011 pozwoliła na sformułowanie kilku **uniwersalnych zasad, jakimi posługują się CIS-y i KIS-y w świadczeniu swoich usług**. Są nimi:

- **zasada spójności i komplementarności usług**, a więc łącznego stosowania metod oddziaływania na aspekt „społeczno-integracyjny” oraz aspekt „zawodowy”, przy indywidualnej wstępnej ocenie konieczności szerszego zastosowania jednego z nich wobec konkretnego uczestnika;
- **zasada otwartości uczestnictwa**, która wyraża się ujmowaniem w czasie zajęć szerokiego kręgu grup społecznych, tak aby grupy uczestników zajęć nie były zespołami monolitowymi – o jednorodnej dysfunkcji społecznej;
- **zasada planowania działań i zajęć**, która powinna być bezwzględnie przestrzegana, bowiem grupy osób, do których są one kierowane wymagają przede wszystkim konsekwencji i uporu działania pracowników, a to można zapewnić przez wcześniejsze, wyprzedzające zaplanowanie programu zajęć. W tym miejscu, nie chodzi o indywidualne programy zatrudnienia socjalnego dla każdego uczestnika, lecz o najważniejsze punkty programów edycji zajęć dla całych grup uczestników;
- **zasada porównywalności i wskaźników efektywności**, pozwalająca w sposób analityczny prześledzić stosowany program zajęć, efekty końcowe oraz prowadzić w miarę stały monitoring własnej, instytucjonalnej działalności.

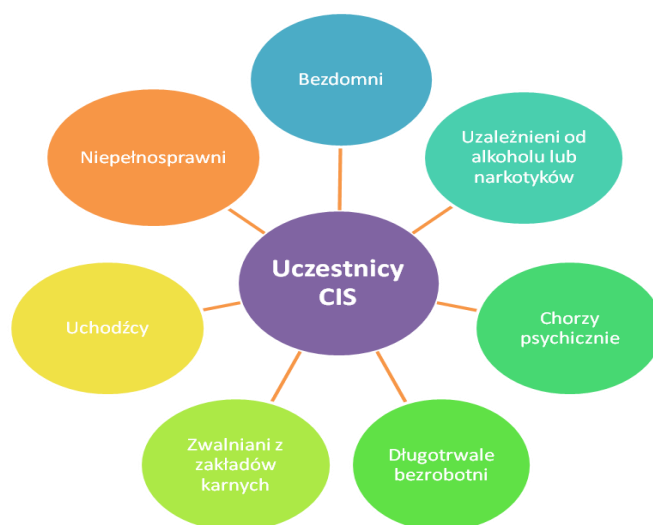
Wyznacznikiem dla standardów usług podmiotów zatrudnienia socjalnego są z kolei ich podstawowe funkcje, a wśród nich przede wszystkim:

- a) funkcja społeczno-wychowawcza rozumiana, jako lokalna obszarowo aktywność CIS lub KIS w sferze reintegracji społecznej, resocjalizacji i socjalizacji;
- b) funkcja ochronna, realizowana jako zabezpieczenie odpowiednich warunków i czasu pracy (czasu uczestnictwa), wyżywienia oraz zapewnienia ekwiwalentu (świadczenia integracyjnego) za wykonywaną pracę;
- c) funkcja ekonomiczna rozumiana, jako statutowa działalność wytwórcza, handlowa lub usługowa;
- d) funkcja edukacyjna, wykonywana w celu nauczenia gospodarowania własnymi dochodami, budżetami domowymi;
- e) funkcja terapeutyczna, zmierzająca do eliminowania źródeł, objawów i skutków psychologiczno-społecznych dysfunkcji.

Zanim CIS-y i KIS-y rozpoczną właściwy proces reintegracji społecznej i zawodowej przeprowadzają etap diagnozy potrzeb uczestników. Jego celem jest rozpoznanie indywidualnych potrzeb i możliwości każdego przyszłego uczestnika, jako podstawy do opracowania indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego (IPZS) lub kontraktu socjalnego. Na tym etapie świadczenia usług występuje współpraca podmiotu zatrudnienia socjalnego z takimi partnerami, jak: ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie, powiatowe urzędy pracy oraz organizacje pozarządowe, a także kuratorzy sądowi. Opracowany IPZS (kontrakt socjalny) posiada formę indywidualnej umowy zawartej pomiędzy uczestnikiem, a kierownictwem CIS lub KIS. Umowa taka jest jednocześnie dokumentem potwierdzającym rozpoczęcie uczestnictwa w zajęciach reintegracji społecznej i zawodowej.

Poszczególne rodzaje usług podmiotów zatrudnienia socjalnego przybierają różne formy, wśród których najbardziej rozpowszechnionymi w okresie 2004-2011 stały się programy szkoleniowe, warsztaty terapeutyczne i działalność grup wsparcia (samopomocowych). Wszystkie one są kierowane do następujących grup osób:

Rysunek 4. Schemat grup uczestników zajęć w centrach i klubach integracji społecznej

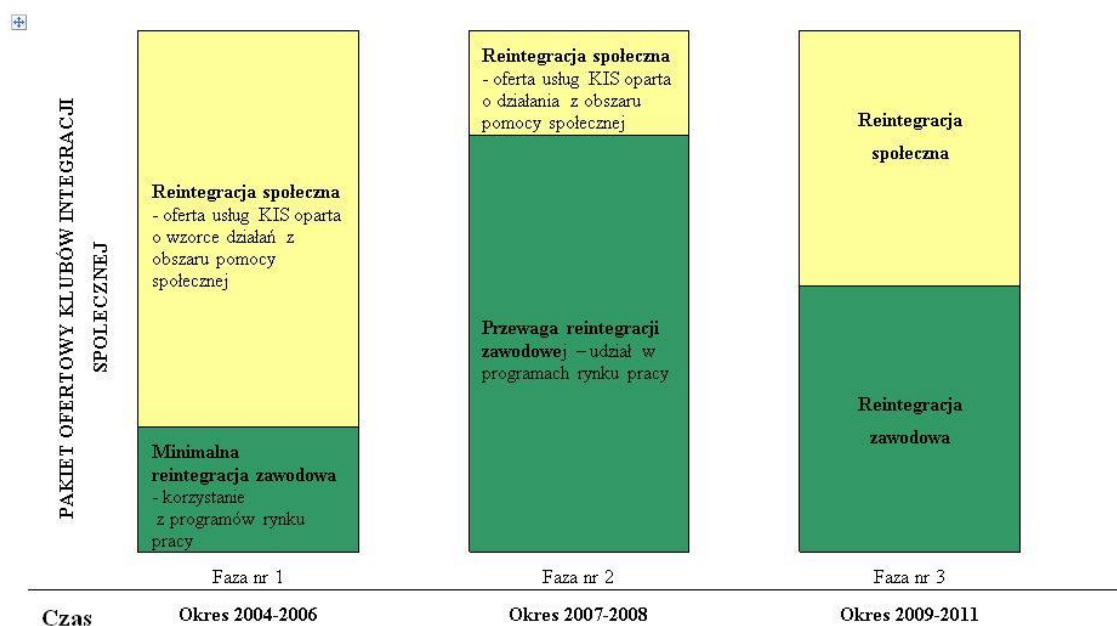
Źródło: MPIPS „Biuletyn Informacyjny Krajowych Targów Aktywnych Form Pomocy – Biłgoraj 2010 r.”, Warszawa, październik 2010 r.

Fazy rozwoju usług i ich struktura

W okresie 2004-2011 realizowane programy zajęć z uczestnikami, obejmujące dwa podstawowe bloki tematyczne – reintegracja społeczna i reintegracja zawodowa – przechodziły różne fazy rozwoju, które przyczyniły się do funkcjonowania w tym czasie określonego modelu struktury świadczonych usług. I tak:

1. Faza pierwsza, okres 2004-2006 – przewaga w pakietach oferowanych zajęć dla osób kierowanych do CIS-ów i KIS-ów tematyki reintegracji społecznej, a minimalny udział reintegracji zawodowej. Związane to było z kierowaniem osób, posiadających kwalifikacje zawodowe, jakie jeszcze w tym czasie odpowiadały potrzebom rynku pracy, lecz reprezentujących zaawansowane stopnie rozwoju dysfunkcji społecznych (np. alkoholizm, brak motywacji, niska samoocena). W głównej mierze chodziło o doprowadzenie do zmian postaw społecznych uczestników, których wynikiem miało być uzyskiwanie „dobrej” opinii u pracodawców, a także wyeliminowanie sytuacji „wstydu za osobę”, instytucji kierującej do ewentualnego zatrudnienia u konkretnego lokalnego przedsiębiorcy.
2. Faza druga, okres 2007-2008 – przewaga tematyki „reintegracji zawodowej” w programach zajęć, związana z przygotowaniem uczestników do programów rynku pracy (roboty publiczne, prace społecznie użyteczne), co było spowodowane lepszą koniunkturą gospodarczą (np. budownictwo). Na zmianę struktury bloków tematycznych miała również wpływ ustawa o spółdzielczości socjalnej, której rozwiązania pozwalały kontynuować działania prozatrudnieniowe wobec osób kończących pozytywnie uczestnictwo w centrach i klubach.
3. Faza trzecia, okres 2009-2011 – równowaga struktury tematycznej świadczonych usług, co wynikało głównie z wpływu lokalnej diagnozy potrzeb w powiązaniu z oceną możliwości rynku pracy, a ponadto z pojawieniem się w CIS-ach i KIS-ach najtrudniejszych grup „ryzyka”. W tym czasie wpływ na strukturę zajęć miały również inicjatywy EFS, jakie były uruchamiane przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej oraz przez urzędy pracy. Według niektórych opinii powstało nawet zjawisko konkurencji o beneficjentów. To z kolei powodowało, że CIS-y i KIS-y musiały prowadzić swoje usługi wobec najtrudniejszych grup, wymagających najpierw reintegracji społecznej. Dlatego też, w stosunku do okresu 2007-2008 nastąpiło zmniejszenie udziału bloku „reintegracji zawodowej”, a tym samym w układzie struktury świadczonych usług ich wyrównanie.

Wykres 5. *Struktura usług podmiotów zatrudnienia socjalnego w latach 2004-2011*

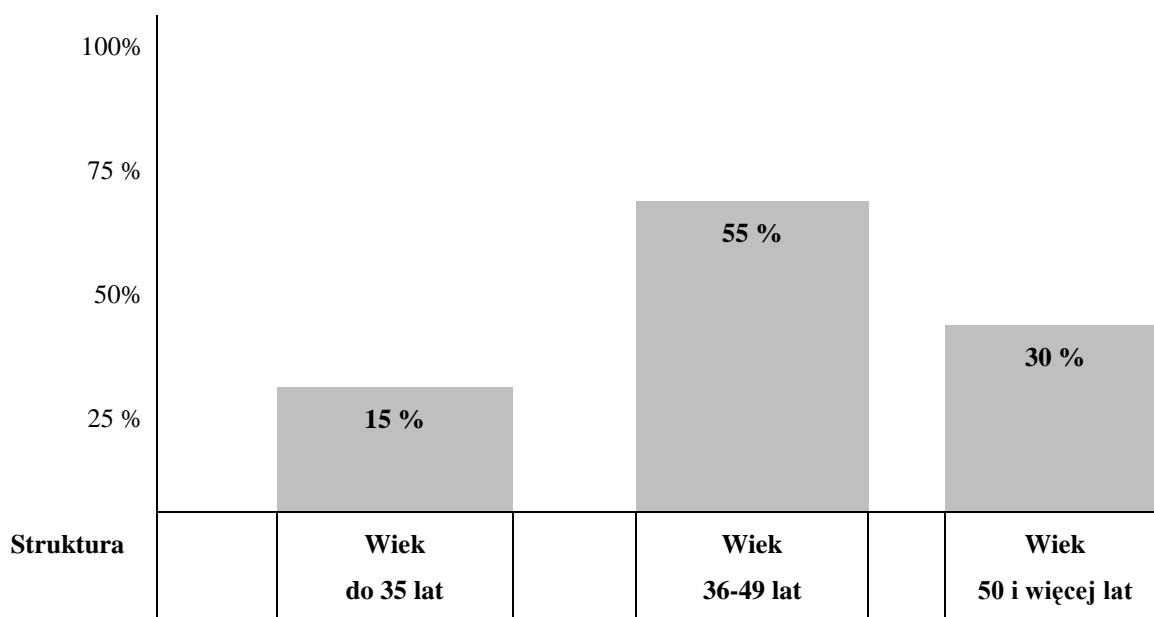
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeglądu wyników wewnętrznych monitoringu podmiotów zatrudnienia socjalnego w latach 2004-2011.

Usługi Centrów Integracji Społecznej

W okresie 2004–2011 wiek uczestnika zajęć w CIS-ach zawierał się w przedziale 36-49 lat. Drugą grupę wiekową stanowiły osoby powyżej 50. roku życia, których udział w strukturze wiekowej kształtuje się na poziomie 30%. W obydwu tych grupach wiekowych znaczną część stanowiły osoby długotrwale bezrobotne.

Należy jednak dodać, że w latach 2009-2011 w strukturze wiekowej uczestników zaczęły pojawiać się również osoby młode, bezrobotne i posiadające wysoki stopień wykształcenia, niejednokrotnie studia wyższe (głównie kierunki humanistyczne). Wymagały one wsparcia i pomocy w przekwalifikowaniu zawodowym lub podpowiedzi w sprawie kierunku tworzenia własnych miejsc pracy w formule spółdzielni socjalnych.

Wykres 6. Struktura wiekowa uczestników zajęć w CIS-ach w latach 2004-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych z wewnętrznych monitoringów centrów integracji społecznej w latach 2004-2011.

Generalnie, uczestnikami zajęć w centrach w latach 2004-2011 były **osoby z przeszłością zawodową, co odnosi się prawie do 85%** ogółu uczestników, posiadające ogromne trudności w poszukiwaniu zatrudnienia z tytułu rozbieżności pomiędzy dysponowanymi kwalifikacjami zawodowymi, a potrzebami rynku pracy.

Należy dodać, że grupa tych osób z każdym rokiem zmniejszała się na rzecz osób, które nigdy nie podejmowały pracy. Przełomowym czasem był 2006 r., kiedy zwiększenie się grupy osób „nigdy niepracujących” doszło do poziomu 15% z wartości w 2005 r. wynoszącej niecałe 6%. W kolejnych latach odsetek osób, które nigdy w dorosłym życiu nie pracowały wahał się w granicach 10% ogólnej liczby uczestników zajęć w CIS-ach.

Kolejną cechą charakteryzującą grupy uczestników zajęć jest wykształcenie. W okresie 2004–2011, ukształtowana struktura uczestników zajęć w CIS-ach wg wykształcenia wskazuje na przewagę osób, które dysponują „**niskim**” **stopniem ukończonej szkoły** i przygotowania zawodowego (podstawowe i zasadnicze) – **prawie 77%**.

Wykres 7. Struktura uczestników zajęć w CIS-ach w latach 2004-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych z wewnętrznych monitoringów centrów integracji społecznej w latach 2004-2011.

Kolejnym wnioskiem z analizy struktury uczestników okresu 2004-2011 jest fakt przewagi kobiet, jako uczestników zajęć centrów. Szacunkowo wskaźnik ten kształtuje się na poziomie ponad 60%. Odnosząc tę tezę do porównań do populacji ludności (wiek 20-65 lat)⁷, **kobiety były prawie 1,25 razy częściej uczestnikami**, niż wynikałoby to z ich udziału w populacji. Tendencja wśród populacji kobiet do korzystania z usług centrów, skłonności do dokonania zmian życiowych eliminujących przyczyny popadania w kategorie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym jest większa niż u mężczyzn.

Analiza danych ze sprawozdań CIS-ów składanych zgodnie z ustawowym obowiązkiem, nakreśliła w okresie 2007-2011 następujące poniższe **tendencje ilościowe**:

1. *Rok 2007* – w zajęciach organizowanych przez CIS-y uczestniczyło ogółem 5.230 osób, w tym: 4.243 osoby, które rozpoczęły nową edycję programową. Z pozytywnym rezultatem reintegrację społeczną i zawodową zakończyło w skali kraju 2.447 osób, co wobec liczby uczestniczących w zajęciach stanowiło 46,8%.

Przeciętna liczba uczestników na 1 centrum w 2007 w skali kraju – 98 osób.

2. *Rok 2008* – w zajęciach CIS-ów w skali kraju uczestniczyło ogółem 5.030 osób, przy czym w tej grupie uczestników prawie 3.900 osób dopiero rozpoczęło 12-miesięczną

⁷ Wśród ludności Polski udział kobiet i mężczyzn w wieku 20-65 jest zbliżony i oscyluje wokół wartości 50%; por. *Rocznik demograficzny 2006*, GUS, Warszawa 2007.

edycję zajęć. Liczba osób kończąca pozytywnie zajęcia wyniosła prawie 2.600 osób, co stanowiło 50,75 % liczby uczestników. Był to wskaźnik wyższy niż w 2007 r.

Przeciętna liczba uczestników na 1 centrum w 2008 w skali kraju – 85 osób. Mimo niższego wskaźnika w porównaniu do 2007 r., należy podkreślić, że w przypadku niektórych regionów zaobserwowano zjawisko, które do tej pory nie występowało w usługach CIS-ów, a mianowicie, że liczba zgłaszających się osób (chętnych) była wyższa niż możliwości tych podmiotów wyznaczone wielkością środków finansowych, jakimi dysponowały. Przykładem może być CIS Chełm – dysponowanie możliwościami na 60 miejsc, a chętnych ponad 120 osób – konieczna była rekrutacja.

3. *Rok 2009* – w zajęciach CIS-ów brało udział łącznie 6.718 osób, z tego: grupa 2.898 osób po raz pierwszy rozpoczęła swoje uczestnictwo. Pozytywne zakończenie zajęć dotyczyło 1.918 osób, co stanowiło 28,5% wszystkich uczestników tego roku. Przewiętna liczba uczestników zajęć na 1 centrum w 2009 r., w skali roku wyniosła 100 osób.
4. *Rok 2010* – w zajęciach CIS-ów w skali kraju uczestniczyło ogółem 6. 744 osoby, w tym pozytywnie zakończyło je – 2.360 osób, tj. 35% liczby objętych w tym roku zajęciami. Reszta uczestników kontynuowała rozpoczętą edycję indywidualnych programów zatrudnienia socjalnego. Przewiętna liczba uczestników w jednym centrum w 2010 roku w skali kraju – 97 osób.
5. *Rok 2011* – w zajęciach centrów w skali kraju uczestniczyło 8.410 osób, w tym ponad 3.500 osób rozpoczęło nową edycję. W tym roku wynik pozytywny ukończonych zajęć dotyczył grupy 2.511 osób, tj. 29,8% i był nieco niższy niż w 2010 r., co wynikało z faktu przyjęcia większej grupy uczestników na pierwsze zajęcia. Przewiętna liczba uczestników w jednym centrum w 2011 r. wyniosła 120 osób i była najwyższa w analizowanym okresie.

Ciekawe dla analizy efektywności działań CIS-ów są wskaźniki pozytywnego zakończenia zajęć przez uczestników, którzy zgodnie z zasadami ustawy o zatrudnieniu socjalnym poddani są minimalnemu 6-miesięcznemu okresowi uczestnictwa. W okresie 2009-2011 porównanie wskaźników pozytywnego ukończenia zajęć w CIS-ach, przy założeniu jednorodnego 12-miesięcznego cyklu zajęć wg poszczególnych kategorii osób przedstawiało się następująco:

Tabela 7. Wskaźnik pozytywnego zakończenia zajęć w latach 2009 -2011 wg wybranych kategorii grup ryzyka wykluczenia społecznego

Wyszczególnienie	Rok	Liczba uczestników zajęć (po korekcie rotacji)	Liczba uczestników, którzy zakończyli pozytywnie zajęcia	Wskaźnik pozytywnego zakończenia (%) (4:3)
1	2	3	4	5
Ogółem uczestnicy	2009	3.820	1.918	50,2
	2010	4.627	2.360	51,0
	2011	4.818	2.511	52,1
W tym:				
Kobiety	2009	2.085	1.077	51,6
	2010	2.533	1.347	53,2
	2011	2.717	1.511	55,6
Osoby długotrwale bezrobotne	2009	2.357	1.164	49,4
	2010	2.714	1.337	49,3
	2011	2.984	1.495	50,1
Osoby niepełnosprawne	2009	297	133	44,8
	2010	402	201	50,0
	2011	447	245	54,8
Osoby bezdomne realizujące indywidualny program wychodzenia z bezdomności	2009	255	117	45,9
	2010	321	148	46,1
	2011	338	177	52,4
Osoby zwalniane z zakładów karnych	2009	193	70	36,2
	2010	245	81	33,1
	2011	225	104	46,2
Osoby uzależnione od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii	2009	354	153	43,2
	2010	418	173	41,4
	2011	433	210	48,5
Osoby uzależnione od narkotyków lub innych środków odurzających po zakończeniu programu terapeutycznego	2009	22	9	40,9
	2010	22	10	45,4
	2011	34	22	64,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych w sprawozdaniach centrów integracji społecznej za lata 2009-2011 z systemu „SAC-Pomost”.

Opinia w środowisku osób z grup ryzyka wykluczenia społecznego o efektywnych metodach pomocy CIS-ów w poszukiwaniu zatrudnienia na otwartym rynku pracy, skutecznie wpływa na ich aktywne postawy (aktywne uczestnictwo), szczególnie w okresach, kiedy skala ogólnego bezrobocia w kraju wzrasta. Im trudniejsza sytuacja na rynku pracy, tym wyższa efektywność CIS-ów, czego przykładem jest 2011 r. – wskaźnik pozytywnego zakończenia 52,1 %, wobec niższej o ponad 1 punkt procentowy jego wartości w 2010 r. Ponadto, należy podkreślić, że wprowadzona od 2011 r. zmiana ustawowa, polegająca na obowiązywaniu

nowego pojęcia „absolwent CIS” i związanych z nim pewnych przywilejów pozytywnie wpłynęła na aktywność samych uczestników zajęć w centrach w tym okresie.

Relacje dotyczące stopnia pozytywnego ukończenia zajęć w CIS-ach według województw są zróżnicowane, co zostało zaprezentowane na przykładzie wyników 2010 r. Wpływ na to ma stopień przestrzennego nasycenia województw tymi podmiotami zatrudnienia socjalnego, liczebność grup uczestników oraz możliwości finansowe poszczególnych centrów. Jeśli w województwie podkarpackim funkcjonuje jedno centrum oraz sytuacja społeczno-gospodarcza jest trudna, a grupa liczyła w ciągu 12-miesięcznego cyklu tylko 20 osób, wówczas można nawet osiągnąć wskaźnik pozytywnego ukończenia zajęć na poziomie 100%.

Tabela 8. Wskaźnik pozytywnego zakończenia zajęć w 2010 r. wg województw

Wskaźnik krajowy – 48 %	
Województwa powyżej wskaźnika krajowego	
Dolnośląskie	84,65%
Kujawsko-Pomorskie	55,61%
Lubelskie	89,51%
Małopolskie	63,63%
Podkarpackie	100,00%
Pomorskie	74,88%
Świętokrzyskie	63,68%
Województwa poniżej wskaźnika krajowego	
Lubuskie	33,60%
Łódzkie	38,29%
Mazowieckie	41,54%
Opolskie	34,25%
Śląskie	42,63%
Warmińsko-Mazurskie	43,14%
Wielkopolskie	38,27%
Zachodniopomorskie	28,57%

Źródło: dane z materiałów MPIPS pt: *Informacja o działalności centrów integracji społecznej w 2010 r.*, Warszawa 2011.

Efektywność świadczonych usług reintegracji społecznej i zawodowej CIS-ów potwierdzana jest także liczbami uczestników, którzy usamodzielniili się ekonomicznie po zakończeniu zajęć w centrach. Formami ekonomicznego usamodzielnienia się uczestników zgodnie z przepisami ustawy o zatrudnieniu socjalnym są m.in.: podjęcie zatrudnienia u pracodawców bez konieczności stosowania dodatkowych instrumentów zatrudnienia wspieranego, podjęcie zatrudnienia w centrum oraz podjęcie samodzielnej działalności gospodarczej, szczególnie

w formie spółdzielni socjalnej. W latach 2010-2011 wskaźnik ekonomicznego usamodzielnienia bez stosowania formuł „zatrudnienia wspieranego” kształtował się na poziomie 70%.

Wykres 8. Przykład 2009 r. – liczba usamodzielnionych ekonomicznie uczestników CIS.

Źródło: MPIPS „Biuletyn Informacyjny Krajowych Targów Aktywnych Form Pomocy – Biłgoraj 2010 r.”, Warszawa październik 2010 r.

Usługi Klubów Integracji Społecznej

Analiza usług klubów integracji społecznej obejmująca okres 2004-2011 jest determinowana dwoma czynnikami mającymi istotny wpływ na dostępny zasób informacyjny o liczbie uczestników zajęć, ich strukturze, rodzaju programów i działań stosowanych wobec korzystających z tej formy pomocy i wsparcia.

Pierwszym czynnikiem trudności analitycznych jest fakt, że do 2011 r. brak jest oficjalnej statystyki klubów integracji społecznej, bowiem przepisy o zatrudnieniu socjalnym nie przewidywały systemu przekazywania informacji od instytucji tworzących. Dopiero nowelizacja ustawy o zatrudnieniu socjalnym z września 2011 r. wprowadza możliwość zdobywania informacji o liczbie działających klubów, o liczbie tych, które prowadzą działalność lub ją zaprzestały (przepis art. 18a i 18b). Stąd też, w okresie od 2004 r. do września 2011 r. dostępne były informacje o KIS-ach, które wykonywały zadania w ramach projektów konkursowych zleczanych przez ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego w programie: „Aktywne Formy Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu”.

Pierwsza próba przeprowadzenia ogólnokrajowej ankiety skierowanej do klubów została podjęta dopiero w 2010 roku. Niestety efekt, którego się spodziewano okazał się połowicznym. Ankiety złożyło 139 klubów na 286 jednostek występujących w nieoficjalnych statystykach regionalnych ośrodków polityki społecznej.

Drugim czynnikiem mającym wpływ na zakres posiadanych informacji jest fakt niestabilności okresu świadczonych usług przez KIS-y, który uzależniony jest przede wszystkim od płynności finansowej związanej z metodą „projektowego działania” tych jednostek, szczególnie w odniesieniu do takich programów jak: POKL, FIO, czy konkursy ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego kierowane do CIS-ów i KIS-ów.

Mając na uwadze powyższe, analityczna informacja o efektywności usług KIS-ów oparta została na wybranych sześciu przykładach klubów, które przekazały swoje ankiety. Przy tym wyborze kierowano się m.in. faktem stabilności i ciągłości działań tych jednostek od momentu ich utworzenia, uznaniem potrzeby ich istnienia przez władze samorządowe oraz skalą udzielanego im wsparcia finansowego. Kierując się tymi kryteriami zdecydowano się na prezentację samorządowych przykładów, bowiem były one w zakresie treści zbieranych w ankietach najbardziej pełnymi zbiorami:

1. Klub Integracji Społecznej przy Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Stalowej Woli, z siedzibą 37-450 Stalowa Wola, ul. Dmowskiego 1 (woj. podkarpackie) – powołany w czerwcu 2005 r.
2. Klub Integracji Społecznej przy Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Bytomiu, z siedzibą 41-902 Bytom, ul. Powstańców Warszawskich 14 (woj. śląskie) – powołany w październiku 2008 r.
3. Klub Integracji Społecznej przy Ośrodku Pomocy Społecznej w Śremie, z siedzibą 63 - 100 Śrem, ul. Okulickiego 3 (woj. wielkopolskie) – powołany we wrześniu 2006 r.
4. Klub Integracji Społecznej przy Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Pabianicach, z siedzibą 95-200 Pabianice, ul. Partyzancka 31 (woj. łódzkie) – powołany w czerwcu 2005 r.
5. Klub Integracji Społecznej przy Ośrodku Pomocy Społecznej w Tłuszczu, z siedzibą 05-240 Tłuszcz, ul. Warszawska 2 (woj. mazowieckie) – powołany w listopadzie 2011 r.
6. Klub Integracji Społecznej przy Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Puławach, z siedzibą 24-100 Puławy, ul. Leśna 14 (woj. lubelskie) – powołany w listopadzie 2005 r.

W tej grupie wybranych klubów znajdują się 4 jednostki - Stalowa Wola, Pabianice, Śrem, Puławy - uznane w Polsce za jedne z najbardziej doświadczonych w praktyce zatrudnienia socjalnego, które często występowały w roli konsultantów korekt i nowelizacji rozwiązań ustawy o zatrudnieniu socjalnym.

O stopniu przygotowania wybranej grupy klubów do wykonywania usług świadczy stan bazy lokalowej oraz posiadanego przez nie sprzętu. Charakterystyka przygotowania klubów do zajęć z uczestnikami została zaprezentowana w poniższej tabelicy.

Tabela 9. Baza lokalowa i podstawowy sprzęt techniczny wybranych przykładów KIS

Lp.	KIS	Baza lokalowa i inne wyposażenie
1.	KIS Stalowa Wola	Klub posiada oddzielny pokój w ośrodku pomocy społecznej – 12 m ² , wyposażony w meble biurowe. Klub może korzystać z sali konferencyjnej. Klub dysponuje własnym sprzętem technicznym - komputer stacjonarny, laptop, urządzenie wielofunkcyjne, drukarka, niszczarka, kamera, rzutnik multimedialny, aparat foto –cyfrowy, filpczart, ekran, bindownica, skaner.
2.	KIS Bytom	Klub dysponuje oddzielnymi pokojami w liczbie 5 pomieszczeń o łącznej powierzchni 120 m ² , wyposażone w meble biurowe. Klub posiada dostęp do Internetu oraz własny sprzęt techniczny - tablica magnetyczna, tablica flipchart, rzutniki multimedialne, głośniki, wieszaki ubraniowe, szafy aktowe, biurowe, lodówka, drukarki, ksero, fax, skaner.
3.	KIS Śrem	Klub posiada oddzielne pokoje w liczbie 3 pomieszczeń o łącznej powierzchni 68 m ² , wyposażone w meble biurowe. Pomieszczenia dodatkowe – sala konferencyjna o powierzchni 45 m ² , zaplecze socjalne. Klub posiada własny sprzęt techniczny - rzutnik, ekran, aparat fotograficzny, kamera, telewizor, DYD, tablice flipczart, komputery, drukarki, stolik prezentacyjny.
4.	KIS Pabianice	Klub korzysta z pomieszczeń biurowych MOPS oraz sal warsztatowych. Dysponuje własnym sprzętem technicznym do prowadzenia zajęć szkoleniowych, edukacyjnych. Posiada dostęp do Internetu.
5.	KIS Tuszcz	Klub uzyskał oddzielne pokoje w liczbie 2 pomieszczeń o łącznej powierzchni 70 m ² , wyposażone w meble biurowe. Sprzęt techniczny jest używany przez OPS.
6.	KIS Puławy	Klub dysponuje oddzielnymi pokojami w liczbie 4 pomieszczeń o łącznej powierzchni 100 m ² , wyposażone w meble biurowe. Własny sprzęt techniczny do szkoleń, w tym: telewizor, magnetowid, 9 komputerów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy ankiet klubów z 2010 r.

Jakość świadczonych przez kluby usług uzależniona jest od długości cykli zajęciowych, wyrażanych za pomocą liczby miesięcy uczestnictwa skierowanych osób na kontrakty socjalne. W większości omawianych przypadków w skali roku organizowane są już od dłuższego czasu 2 cykle zajęciowe po 6 miesięcy. Po wprowadzeniu do ustawy o zatrudnieniu socjalnym

od 2011 r. pojęcia „absolwenta KIS” można przyjąć założenie, że organizacja 2 cykli w skali roku stała się zasadą programową, stosowaną przez większość klubów. Jednakże, trzeba wskazać, że KISy, które pozyskiwały w okresie 2005-2010 odpowiednią wielkość środków finansowych z różnych źródeł (konkursy MPIPS, EFS, FIO, Norweski Mechanizm Finansowy i PPWOW) były w stanie równolegle prowadzić kilka edycji zajęciowych – tablica 10.

Tabela 10. *Edycje zajęciowe w „najstarszych” klubach integracji społecznej*

Klub	2005	2006	2007	2008	2009	2010
KIS Stalowa Wola	2	4	4	1	2	2
KIS Śrem	-	1	3	2	4	5
KISPabianice	-	1	1	2	2	2
KISPuławy	-	1	2	1	1	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy ankiet klubów z 2010 r.

Traktowanie zasady „6-miesięcznych” cykli zajęciowych w klubach rozpoczęło się po okresie pierwszych doświadczeń programowych centrów z utrzymaniem dyscypliny uczestnictwa (wykorzystywanie zwolnień lekarskich). W wielu przypadkach okazało się, że podobne sytuacje mają miejsce w klubach, a okazją do zaostrzenia rygorów wobec osób kierowanych do KIS-ów stała się pierwsza nowelizacja ustawy o zatrudnieniu socjalnym w 2007 r. (zasada kontraktu socjalnego). Istniały również i wyjątki od tej zasady, a mianowicie w KIS Puławy wprowadzono od 2008 r. regułę cykli 10-miesięcznych opierając ją o własne możliwości kadrowe (klub wzmocniony został etatowymi specjalistami w zakresie terapii i psychologii).

Cykle edycji zajęć przełożone na dane liczbowe o uczestnikach w omawianej grupie „najstarszych” KIS-ów prezentuje kolejna tabela.

Tabela 11. *Edycje zajęciowe w liczbach uczestników w „najstarszych” klubach integracji społecznej*

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010
KIS STAŁOWA WOLA						
Uczestnicy	52	82	67	24	26	31
KIS ŚREM						
Uczestnicy	-	40	16	22	53	136
KIS PABIANICE						
Uczestnicy	-	80	100	245	335	400
KIS PUŁAWY						
Uczestnicy	-	40	60	70	62	65

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy ankiet klubów z 2010 r.

Nieco inaczej przedstawiała się sytuacja w KIS Bytom o nieco krótszym stażu świadczenia usług reintegracji społecznej i zawodowej. W tym klubie edycje zajęć obejmowały 2 miesiące, co uzasadniano potrzebą objęcia wsparciem i pomocą szerszej grupy osób z uwagi na lokalną trudną sytuację na rynku pracy oraz występowaniem specyficznych „śląskich” dysfunkcji społecznych. Dzięki takiemu podejściu do modelu świadczenia usług liczba uczestników w KIS Bytom w skali roku była dość znacząca: 2009 r. – 159 uczestników oraz w 2010 r. – 272 osoby. Zakres programowy koncentrował się przede wszystkim na organizacji specjalistycznych kursów przygotowujących uczestników do udziału w programach prac społecznie użytecznych.

Przy naborze do zajęć w klubach stosowane były różne metody współpracy z pracownikami ośrodków pomocy społecznej i urzędami pracy, głównie w zakresie dodatkowych reguł rekrutacji, polegające między innymi na przygotowywaniu:

- a) specjalnych ankiet rekrutacyjnych dla kandydatów KIS, w których zawiera się kompendium wiedzy o potencjalnym uczestniku,
- b) kart indywidualnych rozmów z kandydatami do KIS,
- c) wspólnej diagnozie z pracownikami socjalnymi ośrodków pomocy społecznej,
- d) analiz wywiadów środowiskowych.

Te sposoby pozwalały minimalizować skutki ewentualnego ujawnienia w trakcie rozpoczętych zajęć „ukrytych” dysfunkcji.

Zakres stosowanych usług w analizowanych KIS-ach obejmował następującą tematykę wskazaną w tabelicy 12.

Tabela 12. Zakres tematyczny usług w wybranych przykładach klubów integracji społecznej

KIS STALOWA WOLA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pośrednictwo pracy, Kursy zawodowe - współpraca z PUP w Stalowej Woli aktualna oferta kursów zawodowych oferowanych przez PUP, ✓ Spotkania z doradcą zawodowym, Nauka sposobu poszukiwania pracy (pisanie CV zasady komunikacji interpersonalnej, itp.), ✓ Porady psychologiczne, ✓ Porady prawne, Dodatkowe zajęcia integrujące uczestników zajęć, - wspólne wyjścia do kina, aerobic, pikniki rodzinne, spotkania podsumowujące udział, wspólne wyjścia do pizzerii, bal karnawałowy, opracowanie i druk poradnika kulinarnego, kiermasz potraw i ciast bożonarodzeniowych itp.
KISŚREM	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pośrednictwo pracy, ✓ Spotkania z doradcą zawodowym, ✓ Kursy podnoszące ogólne kwalifikacje - kurs obsługi komputera, kurs prawa jazdy, kurs wizażu, warsztaty zdrowego żywienia, warsztaty zarządzania budżetem domowym, szkolenie z zakresu Nordic Walking, ✓ Nauka sposobu poszukiwania pracy (pisanie CV zasady komunikacji interpersonalnej, itp.), ✓ Porady psychologiczne, ✓ Porady prawne, ✓ Spotkania w grupie samopomocy, spotkania rodziców mających problemy opiekuńczo – wychowawcze z dziećmi oraz spotkania osób bezrobotnych, ✓ Dodatkowe zajęcia integrujące uczestników zajęć -rodzinny piknik integracyjny, zajęcia promujące aktywny i zdrowy styl życia, imprezy plenerowe.
KIS PABIANICE	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pośrednictwo pracy, ✓ Kursy zawodowe, w zależności od działań przewidzianych w projektach, ✓ Spotkania z doradcą zawodowym, ✓ Roboty publiczne we współpracy z PUP, ✓ Kursy podnoszące ogólne kwalifikacje (np. obsługi komputera, prawo jazdy, języki obce itp.) we współpracy z Biurem Projektowym MCPS, ✓ Nauka sposobu poszukiwania pracy (pisanie CV zasady komunikacji interpersonalnej, itp.), ✓ Porady psychologiczne, porady prawne, ✓ Prace społecznie użyteczne, (prace pomocnicze: roznoszenie korespondencji, obiadów, opieka nad os. starszymi, niepełnosprawnymi, dziećmi, pomoc w kuchni, sprzątanie, prace remontowe, prace gospodarcze), ✓ Grupa samopomocowa.
KIS BYTOM	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pośrednictwo pracy, ✓ Kursy zawodowe - technolog robót wykończeniowych, instalator wodno-kanalizacyjny, ✓ Spotkania z doradcą zawodowym, ✓ Nauka sposobu poszukiwania pracy (pisanie CV zasady komunikacji

	<ul style="list-style-type: none"> interpersonalnej, itp.), ✓ Porady psychologiczne, prawne, ✓ Prace społecznie użyteczne - między innymi - pracownik gospodarczy, ogrodnik, pomoc kucharza, pomoc wychowawcy, malarz, tynkarz, tapeciarski, ✓ Spotkania w grupie samopomocy, charakterystyka grupy: osoby bezrobotne, korzystające z pomocy MOPR, ✓ Dodatkowe zajęcia integrujące uczestników zajęć -dyskusyjny klub filmowy, prelekcje prowadzone przez policję, poradnię psychologiczno-pedagogiczną, wyjazd edukacyjny, ✓ 8 godzin zajęć w pracowni komputerowej dla każdej grupy uczestników.
KIS PUŁAWY	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pośrednictwo pracy, ✓ Porady psychologiczne i prawne, ✓ Spotkania z doradcami zawodowymi, ✓ Kursy zawodowe, kursy nauki języka obcego, ✓ Prace społecznie użyteczne – prace porządkowe, opiekunki do osób starszych, ✓ Grupy samopomocowe.
KIS TŁUSZCZ	Brak edycji zajęciowej, ale przygotowanie już do poradnictwa zawodowego, spotkań edukacyjnych i szkoleniowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy ankiet klubów z 2010 r.

Blizsze zapoznanie się z tematyką cykli zajęciowych potwierdzały zaprezentowany wcześniej strukturalny układ „bloków reintegracji” (patrz pkt. 2.2.2 „Informacji”). Kluby najwcześniej powstałe (KIS Stalowa Wola, KIS Śrem) świadczyły tradycyjny model usług, oparty o wzorce płynące z pomocy społecznej. Mniejszy nacisk położony był na reintegrację zawodową oraz organizację wspólnie powiatowymi urzędami pracy programów rynku pracy na terenie gminy. Pozostałe trzy kluby – KIS Bytom, KIS Pabianice i KIS Puławy, – które rozpoczęły swoją działalność nieco później, preferowały poza klasycznym układem usług, wywodzącym się z pomocy społecznej również bezpośredni udział zajęć powiązany z organizowaniem programów rynku pracy. Ten układ należy uznać za bardziej efektywny, bowiem pozwala nie tylko zetknąć się uczestnikom zajęć w klubie z bezpośrednimi pracodawcami, ale także zmienić radykalnie postawy uczestników.

W powszechnej opinii, mimo barku potwierdzających statystyk krajowych efektywność świadczonych usług reintegracji społecznej i zawodowej w KIS-ach istnieje szacunkowy wskaźnik ponownego zatrudnienia na rynku pracy uczestników zajęć, kształtujący się na poziomie ca. 25 %. Analiza udzielonych odpowiedzi przez uczestników zajęć wybranych KIS-ów w ankietach z 2010 r., potwierdza motyw korzystania przez nich z pakietów usługowych. Najogólniej ujmując jest to potrzebne dla uzyskania wsparcia w trakcie

przygotowywania dokumentów aplikacyjnych, pomoc w poradnictwie zawodowym, szczególnie przy poszukiwaniu nowych zawodów dających szanse na otwartym rynku pracy. Wielu uczestników zajęć, po ich zakończeniu chwali sposób wzmocnienia kompetencji społecznych i zawodowych, których nie uzyskaliby dokończając się w systemie „samonauki”. Dla wielu osób KIS to także możliwość skorzystania z bezpłatnych porad psychologicznych i prawnych.

W ocenie kadry KIS-ów, prezentowanej w ankietach z 2010 r., istnieją również pewnego rodzaju „wady” uczestnictwa w klubie, bowiem wiele osób nadmiernie rozbudza swoje oczekiwania względem znalezienia przede wszystkim pracy na otwartym rynku pracy. Kiedy okazuje się, że KIS może tylko wesprzeć proces poszukiwania pracy, wówczas niektórzy uczestnicy „porzucają” zajęcia na rzecz często krótkotrwałego zatrudnienia, niejednokrotnie w „szarej strefie”. Są to jednak sporadyczne przypadki. Wielu pracowników KIS jak i samych uczestników chwali sobie system zajęć połączony z pracami społecznie użytecznymi, dzięki którym mogą bez wyzbycia się świadczeń z pomocy społecznej polepszyć swoją sytuację materialną. Także odpowiedzi na pytania ankietowe z 2010 r., związane ze stopniem wzrostu poczucia „własnej wartości” poprzez udział w klubie są pozytywne. Postrzegane dotychczas, jako bardzo negatywne cechy takie jak: bycie osobą uzależnioną od alkoholu lub narkotyków, osobą z niskim wykształceniem, osobą w złej sytuacji materialnej, osobą o złej sytuacji rodzinnej, osobą bezrobotną lub bezdomną, zaczynają ustępować miejsca wzrostowi świadomości i motywacji do zmiany swojej sytuacji społecznej i zawodowej.

Rozdział 3. Centra i Kluby Integracji Społecznej – łącznik pomocy i ekonomii społecznej

Zatrudnienie socjalne – trzeci filar systemu wsparcia i pomocy

Pojawienie się od 2004 r. w polskim katalogu legislacyjnych rozwiązań dotyczących problematyki bezrobocia i pomocy społecznej nowej ustawy, związanej z nurtem aktywnej polityki społecznej pod nazwą *ustawa o zatrudnieniu socjalnym*, rozbudowało dotychczasową architekturę instytucji wsparcia dla osób potrzebujących pomocy państwa z uwagi na pozostawanie w „stanie bezrobocia” oraz będących jednocześnie na „utrzymaniu pomocy społecznej”. Rozwiązania ustawy połączyły elementy działań edukacji społeczno-zawodowej z nowym świadczeniem pieniężnym, głównie dla osób uznawanych za długotrwale bezrobotne oraz „trwałych, wieloletnich” świadczeniobiorców pomocy społecznej poprzez motywowanie ich do aktywnego korzystania z usług podmiotów zatrudnienia socjalnego. Ta ustawa stworzyła szansę na powrót do społeczeństwa osobom, które z różnych powodów znalazły się na marginesie życia społecznego. Regulacje prawne mają dzisiaj zastosowanie przede wszystkim do osób, które nie posiadają własnych dochodów, a w szczególności osób długotrwale bezrobotnych, bezdomnych w procesie wychodzenia z bezdomności, osób uzależnionych od alkoholu po zakończonym leczeniu, osób uzależnionych od narkotyków po programach terapii, osób chorych psychicznie, a także byłych więźniów oraz uchodźców. Innymi słowy, ustawa objęła swoją legislacyjną treścią te grupy, które potocznie uznawane są za najtrudniejsze dla publicznych służb zatrudnienia oraz jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.

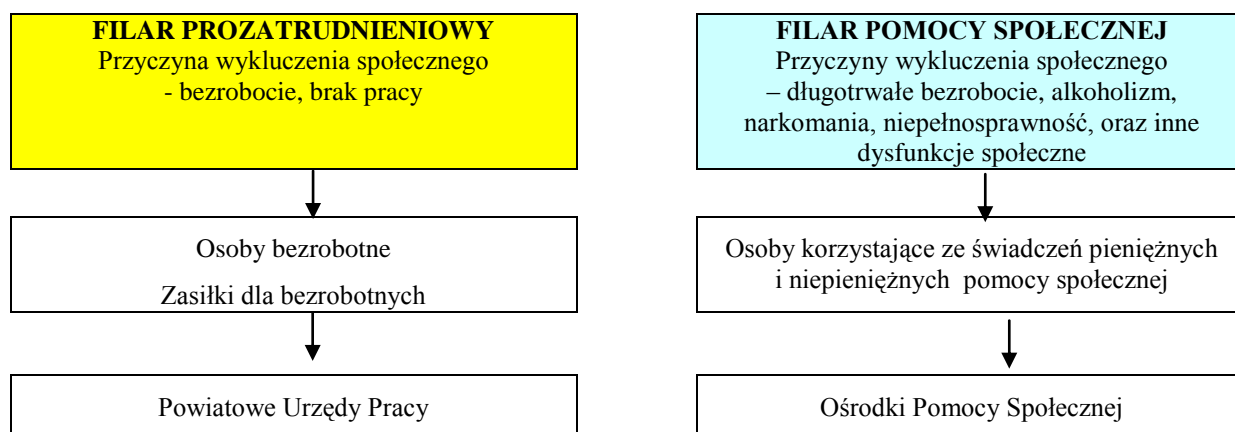
Związek korelacyjny między przepisami ustawy o zatrudnieniu socjalnym z takimi ustawami jak: ustawa o pomocy społecznej i ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, był od początku uchwalania nowego aktu prawnego polityki społecznej nie tylko wyraźnie podkreślany, ale w okresie 2004-2011 ciągle towarzyszył przy różnego rodzaju ocenach skuteczności rozwiązań oraz ich nowelizacjach. Podczas pierwszego czytania rządowego projektu ustawy o zatrudnieniu socjalnym (styczeń 2003 r.) ówczesny Sekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, Pani Jolanta Banach stwierdziła: *„(...) reforma proponuje, aby służby społeczne, będące instrumentarium pomocy społecznej, mogły w sposób rzeczywisty i adekwatny do celów zawartych w ustawie o pomocy społecznej realizować cele na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Aby to było możliwe ośrodki pomocy społecznej i zatrudnieni w nich pracownicy socjalni powinni dysponować większą swobodą*

w zakresie instrumentarium, w zakresie ustalania wysokości świadczeń i uprawnień obywateli. Powinni też dysponować większą ilością czasu, by pracować z osobami tego potrzebującymi.”⁸.

Sukces ustawy o zatrudnieniu socjalnym po 8 latach o momentu jej uchwalenia tkwi w trwałym wpisaniu centrów i klubów integracji społecznej w architekturę systemu wsparcia i pomocy oraz uznaniu ich przez przedstawicieli instytucji pomocy społecznej oraz publicznych służb zatrudnienia za partnera w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu (już nie tylko „tradycyjnych” grup ryzyka). Podmioty zatrudnienia socjalnego stały się niezmiernie ważnym elementem polityki zatrudnienia, bowiem w przestrzeniach lokalnych w sferze szeroko rozumianych usług społecznych umożliwiają utworzenie miejsc pracy oraz stosowanie elastycznych form zatrudnienia dla osób, będących najtrudniejszą grupą klientów dla publicznych służb zatrudnienia⁹.

Przed 2004 r., architektura instytucji wsparcia dla osób potrzebujących pomocy państwa z uwagi na pozostawanie w „stanie bezrobocia” oraz będących jednocześnie na „utrzymaniu pomocy społecznej”, składała się z dwóch podstawowych filarów.

Rysunek 5. Architektura systemu wsparcia i pomocy dla osób zagrożonych wykluczeniem do 2004 r.

Źródło: M. Ołdak, A. Trzeciecki „Od koncepcji workfare do przedsiębiorczości społecznej”, Wyd. Stowarzyszenie na Recz Spółdzielni Socjalnych, Poznań 2011.

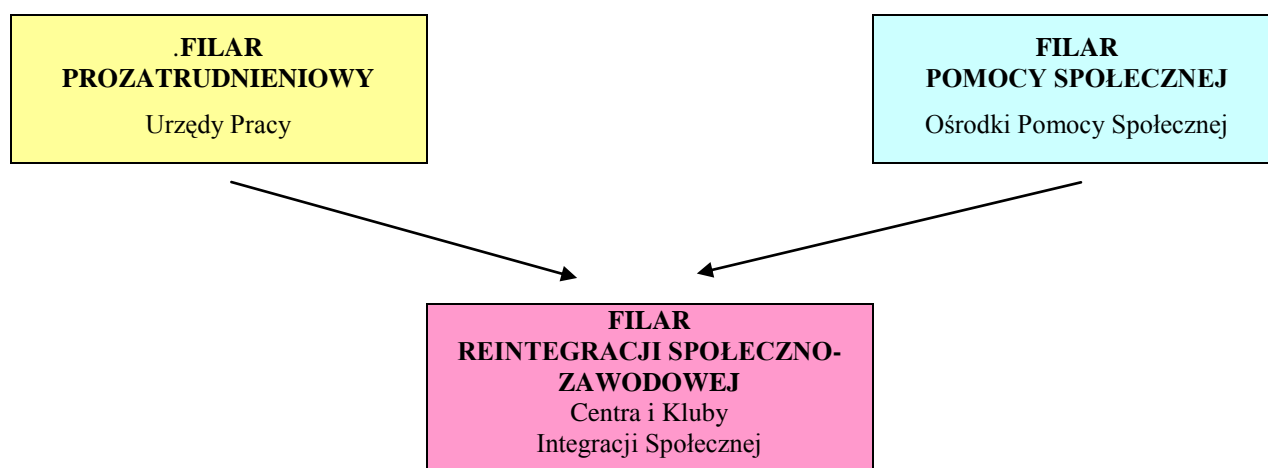
Ważnym elementem konsolidacji instytucjonalnych działań wobec osób zagrożonych wykluczeniem społecznym okresu 2004-2011 było włączenie organizacji pozarządowych, jako

⁸ J. Banach, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, Biuletyn Sejmowy 1451/IV, Komisja Polityki Społecznej i Rodziny (nr 73), posiedzenie, w dnia 23.01.2003 r.

⁹ C. Miżejewski: *Polityka społeczna wobec sektora ekonomii społecznej*, Ekonomia Społeczna Teksty 2006, www.ekonomiaspoleczna.pl.

inicjatorów centrów i klubów integracji społecznej. Wiele tych inicjatyw zostało uznanych, jako *dobre praktyki*. Ponadto, zakres zadań publicznych rozszerzono o problematykę reintegracji społecznej i zawodowej (art. 4 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie). W 2011 r. można mówić, że architektura systemu wsparcia i pomocy dysponuje trzecim filarem, tzw. uzupełniającym filarem „reintegracji społeczno-zawodowej”, tworzonym przez instytucje prowadzące centra i kluby integracji społecznej.

Rysunek 6. Architektura systemu wsparcia i pomocy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym 2004-2011 r.

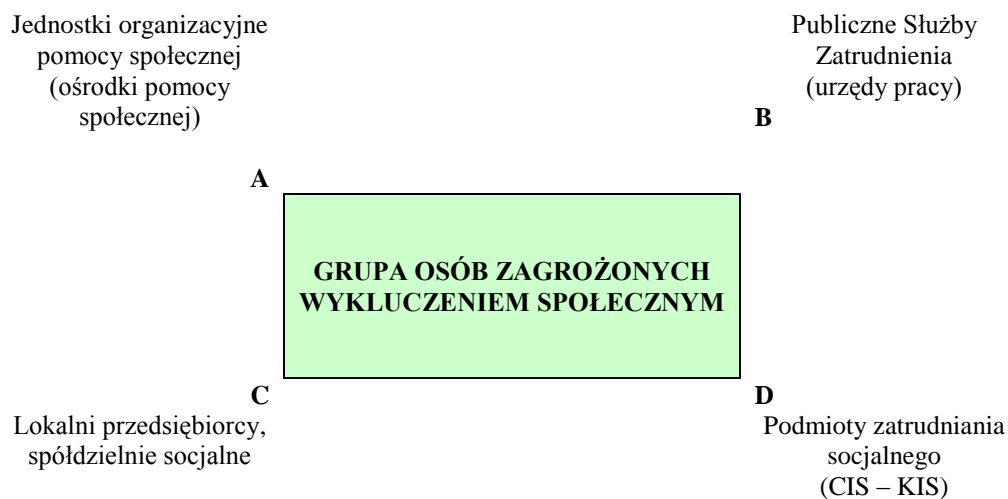
Źródło: M. Ołdak, A. Trzeciecki „Od koncepcji workfare do przedsiębiorczości społecznej”, Wyd. Stowarzyszenie na Recz Spółdzielni Socjalnych, Poznań 2011.

Centra i Kluby Integracji Społecznej – partner przedsiębiorczości społecznej i ważny podmiot zasobów pomocy społecznej

Praktyka funkcjonowania CIS-ów i KIS-ów w okresie 2004-2011 wykształciła model partnerskiej współpracy z instytucjami pomocy społecznej, rynku pracy i lokalnymi przedsiębiorcami, w którym aktywnym inicjatorem i „aktorem” różnych działań są podmioty zatrudnienia socjalnego.

Model ten to wzorzec postępowania instytucji, w których każda z nich jest traktowana, jako równorzędny partner. Praktycy usług reintegracji społecznej i zawodowej nazywają często ten model *Aktywnym Kwadratem Lokalnego Partnerstwa (AKLP)*. Wierzchołki tego kwadratu stanowią poszczególne lokalne instytucje, które istnieją w każdej gminie, powiecie a nawet województwie tworząc zasób partnerów współpracy.

Rysunek 7. Schemat Aktywnego Kwadratu Lokalnego Partnerstwa

Źródło: opracowanie własne

Podmioty usług reintegracji społecznej i zawodowej w modelu AKLP wypełniają kilka istotnych ról, w tym:

- ✓ Rolę inicjatora powstawania / tworzenia lokalnych miejsc aktywizacji społeczno-zawodowej – to jest rola partnera, który stwarza możliwości dla instytucji pomocy społecznej (ośrodki pomocy społecznej) oraz instytucji rynku pracy (powiatowe urzędy pracy) w korzystaniu przez nie z ustawowych narzędzi – np. indywidualny program zatrudnienia socjalnego lub kontrakt socjalny. Tym samym centrum lub klub integracji społecznej odciąża ustawowe instytucje pomocy i wsparcia w wypełnianiu przez nich zadań pomocowych wobec „trudnych grup społecznych”.
- ✓ Rolę usługodawcy wobec osób potrzebujących pomocy i wsparcia – to jest rola polegająca na bezpośrednim dostarczaniu określonych usług (edukacja, integracja, wsparcie prawne, psychologiczne, nauka zawodu) dla grup osób, które z racji ustawowych mogą korzystać w zasadzie tylko z systemu świadczeń pomocy społecznej, bowiem często są już pozbawione praw do zasiłku dla bezrobotnych. Podmiot zatrudniania socjalnego staje się dodatkowym miejscem, szczególnie na poziomie gminy, w którym gromadzone są informacje o ofertach pracy, a także miejscem organizowania bezpośrednich spotkań w przedsiębiorcami.

- ✓ Rolę integracyjną wobec rodzin członków zajęć w centrum lub klubie integracji społecznej – to rola, która jest łącznikiem pomiędzy uczestnikiem zajęć a jego członkami rodziny, bowiem często zajęcia reintegracji społecznej prowadzone są w szerokim gremium. Na spotkaniach integracyjnych bywają nie tylko „uczestnicy”, ale również ich dzieci, współmałżonkowie, a nawet sąsiedzi.

Podkreśleniem roli i znaczenia **centrów i klubów integracji społecznej** jest fakt ujmowania ich od 2012 r., jako ważnych elementów **ustawowej oceny zasobów pomocy społecznej**. Zgodnie z przepisem art. 16 a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.¹⁰), wprowadzony został obowiązek przygotowywania corocznie przez gminy, powiaty i samorząd województwa tej oceny. Ta ocena będzie przedstawiana odpowiednio radzie gminy, radzie powiatu oraz sejmikowi województwa (przepisy ustawy o pomocy społecznej – art. 17 ust. 1 pkt 2, art. 19 pkt 18 oraz art. 21 pkt 8), wraz z rekomendacjami i będzie podstawą planowania budżetu na następny rok.

Ocena zasobów pomocy społecznej zastąpiła od 2012 r., dotychczas przygotowywany przez jednostki samorządu terytorialnego bilans potrzeb pomocy społecznej. Specjalnie przygotowany przez Instytut Rozwoju Służb Społecznych formularz OZPS, umieszczony w systemie SAC ujmuje w zasobach infrastruktury instytucjonalnej pomocy społecznej, na obszarze gmin i powiatów podmioty zatrudnienia socjalnego. To ważny etap z punktu widzenia spostrzegania w systemie pomocy społecznej instytucji reintegracji społecznej i zawodowej.

Centra i Kluby Integracji Społecznej
– podmiot zasobów pomocy społecznej w gminie i powiecie –
formularz oceny zasobów pomocy społecznej w systemie SAC

Krajowa i lokalne reprezentacje podmiotów zatrudnienia socjalnego

Przepisy ustawy o zatrudnieniu socjalnym nie przewidują na chwilę obecną żadnej formy tworzenia reprezentacji środowiska podmiotów zatrudnienia socjalnego. Realizowane jednak w okresie 2004-2011 zadania tej ustawy, szczególnie w kontekście wypracowanej metody

¹⁰ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2009 r. Nr 202, poz. 1551, Nr 219, poz. 1706 i Nr 221, poz. 1738, z 2010 r. Nr 28, poz. 146, Nr 40, poz. 229, Nr 81, poz. 527, Nr 125, poz. 842 i Nr 217, poz. 1427 oraz z 2011 r. Nr 81 poz. 440.

wprowadzania zmian, korekt i nowych udoskonalających rozwiązań w zakresie świadczenia usług reintegracji społecznej i zawodowej, opartej o współudział praktyków w procesach legislacyjnych, stały się przyczynkiem do inicjatywy konsolidacji środowiska tych podmiotów.

Konsolidacja podmiotów zatrudnienia socjalnego, szczególnie przybierająca formy reprezentacji wobec przedstawicieli władz publicznych oraz innych instytucji (III sektor) idzie w kierunku powstawania:

- ogólnokrajowych platform współpracy (lub w przyszłości związków), będących reprezentantem całego środowiska centrów i klubów integracji społecznej,
- lokalnych związków współpracy i działania, będących partnerem przede wszystkim wobec samorządów gmin, powiatów i województw.

Inspiracją tworzenia wspólnych platform współpracy podmiotów zatrudnienia socjalnego była inicjatywa Centrum Integracji Społecznej „Od Nowa” w Łobzie z 2009 r., kiedy to powstał Konwent Centrów Integracji Społecznej Województwa Zachodniopomorskiego. Jego ideą było coroczne spotkanie jednostek realizujących usługi reintegracji społecznej i zawodowej regionu zachodniopomorskiego w celu wymiany informacji o sposobach pozyskiwania środków finansowych na utrzymanie ciągłości działalności centrów, a także promowaniu dobrych praktyk w metodach realizacji indywidualnych programów zatrudnienia socjalnego.

Konwent Centrów i Klubów Integracji Społecznej

Centra i kluby integracji społecznej działające na rynku usług reintegracji społecznej i zawodowej i mające najdłuższy „staż” dążyły do stworzenia silnej platformy współpracy o zasięgu ogólnokrajowym, która zapewniałaby sprawny przepływ informacji o metodach działania tych jednostek a także wypracowywała wspólne propozycje zmian legislacyjnych oraz politykę wobec wytycznych związanych z nowym okresem programowania EFS, w którym nacisk będzie położony na rozwój ekonomii społecznej.

W dniu 14 października 2011 r. w Białobrzegach k/Legionowa/Warszawa doszło do podpisania przez 42 podmioty zatrudnienia socjalnego deklaracji przystąpienia do Konwentu Centrów i Klubów Integracji Społecznej (skrót: Konwent CIS / KIS), będącego ogólnokrajowym forum. Jednym z nadrzędnych celów przyjętych przez Konwent CIS / KIS jest utrzymywanie ścisłej współpracy z jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, urzędami pracy oraz organizacjami pozarządowymi i podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia

24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, w obszarze przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Konwent CIS / KIS przyjmując dokumenty programowe – *Deklaracja Powołania Konwentu, Regulamin Konwentu* – stwierdził, że jest to gremium przedstawicieli centrów i klubów integracji społecznej, działających na obszarze Polski, którzy przystąpili do niego w sposób całkowicie dobrowolny z ideą reprezentowania instytucji usług reintegracji społecznej i zawodowej wobec administracji rządowej i samorządowej, a także ideą partnerskiego współdziałania ze wszystkimi innymi instytucjami, działającymi na rzecz środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Foto 1. Podpisanie deklaracji powołania Konwentu CIS/KIS w dniu 14 października 2011 r.

Założycielami Konwentu CIS/KIS zostało 19 podmiotów, reprezentujących centra integracji społecznej oraz 23 jednostki organizacyjne, reprezentujące kluby integracji społecznej. Na dzień 31 maja 2012 r. grono członków Konwentu CIS/KIS powiększyło się do liczby 78 podmiotów zatrudnienia socjalnego, z tego: 39 centrów integracji społecznej i 39 klubów integracji społecznej.

Konwent CIS/KIS wybrał Radę Programową, przyjmując zasadę demokratycznej równości podmiotów zatrudnienia socjalnego, czyli po dwóch reprezentantów ze środowiska centrów integracji społecznej i ze środowiska klubów integracji społecznej.

Zgodnie z wolą członków założycieli Konwentu, a także z przyjętą regulaminową zasadą w skład Rady Programowej wchodzi osoba wskazana przez Departament Pomocy i Integracji Społecznej. Funkcje Sekretariatu Konwentu CIS/KIS powierzono Instytutowi Rozwoju Służb Społecznych w Warszawie a zadania dla tej rady, określone w *Regulaminie Konwentu* obejmują m.in. następujący zakres zadań: przygotowanie propozycji merytorycznego planu pracy na kolejny rok funkcjonowania Konwentu, podejmowanie decyzji o przystąpieniu do Konwentu nowych członków, którzy zgłoszą chęć przystąpienia, reprezentowanie członków Konwentu w spotkaniach z przedstawicielami instytucji administracji rządowej, samorządowej, przedsiębiorcami oraz parlamentarzystami, a także przedstawianie stanowisk Konwentu na forum publicznym oraz przygotowywanie i wydawanie komunikatów i informacji o pracach Konwentu. Pierwszy skład Rady Programowej Konwentu tworzą: (1) Przewodnicząca Rady – Pani Małgorzata Kowalska, CIS CISTOR w Toruniu, (2) Zastępca Przewodniczącej – Pan Paweł Wiśniewski, KIS Stowarzyszenia „Humanus” z Janowa Lubelskiego, oraz członkowie: Pani Krystyna Szymańska, Klub Integracji Społecznej MOPS Włocławek, Pani Katarzyna Sokołowska, Centrum Integracji Społecznej Chełm, a także Pan Andrzej Trzeciecki, Instytut Rozwoju Służb Społecznych w Warszawie.

Szczególny rodzaj związku powstał pomiędzy Konwentem CIS/KIS a reprezentacją środowiska spółdzielni socjalnych, tj. z Ogólnopolskim Związkiem Rewizyjnym Spółdzielni Socjalnych, oraz Agencją Rozwoju Spółdzielczości w Krakowie, jako przedstawicielem Związku Lustracyjnego Spółdzielni Pracy. Ta współpraca ma służyć m.in. uwzględnieniu sieci podmiotów zatrudnienia socjalnego w pracach nad regionalnymi, wieloletnimi programami rozwoju ekonomii społecznej do 2020 r., wpisując się w najważniejsze punkty *Wytycznych Ministra Pracy i Polityki Społecznej do przygotowania i realizacji wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie, z dnia 23 maja 2011 r.*¹¹.

---

¹¹ Pismo Sekretarza Stanu, Pana Jarosława Dudy z dnia 23 maja 2011 r., znak: DPP-II-073-94-MS/11.

Foto 2. Pierwsze posiedzenie Rady Programowej Konwentu CIS/KIS

Efekt działalności Rady Programowej Konwentu CIS/KIS, obejmującej 6 miesięczny okres (od listopada 2011 r. do 31 maja 2012 r.) został przedstawiony w jej sprawozdaniu, w którym ujęto m.in. następujące punkty:

1. Współpraca z ministrem właściwym ds. zabezpieczenia społecznego:

- udział na prośbę Sekretarza Stanu, Pana J. Dudy w konsultacjach nad projektem rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie wzoru formularza rejestracji klubów integracji społecznej – pismo Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 stycznia 2012 r., znak: DPS-II-076-417/2012
- przedstawienie Ministerstwu Pracy i Polityki Społecznej propozycji trybu i organizacji monitoringu ustawy o zatrudnieniu socjalnym – dokument został zatwierdzony przez Sekretarza Stanu Pana J. Dudę, wprowadzając od 2012 r. cykliczne sesje monitorujące realizację zadań tej ustawy, które kończyć się mają przygotowanym sprawozdaniem dla Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.
- udział przedstawiciela Rady Programowej we współpracy w ramach Grupy Strategicznej projektu systemowego nr 1.19 „Zintegrowany system wsparcia ekonomii społecznej” na zaproszenie Dyrektora Departamentu Pożytku Publicznego, Pana Krzysztofa Więckiewicza – pismo departamentu z dnia 3 stycznia 2012 r., znak: DPP-II-07802-1-APR/12.

2. Propozycje, interwencje i wsparcie podmiotów i instytucji działających na rzecz osób wykluczonych:

- interwencja skierowana do Dyrektora Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich w sprawie przedłużającego się okresu uruchamiania projektu systemowego nr 1.48 „Kompleksowe formy reintegracji społeczno-zawodowej w środowisku lokalnym” – pismo Rady Programowej z dnia 18 listopada 2011 r., na które uzyskano odpowiedź pismem CRZL z dnia 12 grudnia 2011 r., znak: CRZL-ZRPL.2-4043-182(1)/11/A.O,
- interwencja w Departamencie Pomocy i Integracji Społecznej w sprawie przewidywanej sytuacji Zielonogórskiego Centrum Integracji Społecznej grożącej likwidacją tej jednostki – przeprowadzono rozmowy na ten temat prosząc o wystąpienie ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego do Prezydenta Miasta Zielona Góra o ponowną analizę dotychczasowego dorobku oraz przydatności tej doświadczonej jednostki organizacyjnej usług reintegracji społecznej i zawodowej,
- poparcie stanowiska Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych z siedzibą w Warszawie w sprawie traktowania podmiotów i ich reprezentacji, jako rzeczywistych partnerów konsultacyjnych przy pracach nad aktami legislacyjnymi związanymi z określonym obszarem tematycznym, w tym przypadku przedsiębiorczością społeczną, rozwojem spółdzielczości socjalnej – uzyskano odpowiedź zapewniającą o uwzględnianiu na przyszłość stanowiska wyrażanego przez przedstawicieli (reprezentację) danego środowiska,
- interwencja w Departamencie Pomocy i Integracji Społecznej dotycząca przedłużającego się terminu wydania rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie formularza zgłoszenia rejestracji klubu integracji społecznej – pismo z dnia 9 maja 2012 r. Sprawa była pilna bowiem podmioty zatrudnienia socjalnego miały trudności w występowaniu w przetargach na zamówienia usług społecznych oraz kontrakcji tych usług,
- propozycja Rady Programowej w sprawie uwzględniania podmiotów zatrudnienia socjalnego jako wnioskodawców w zakresie zezwolenia na prowadzenie programów szkoleniowych odnoszących się do ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz ustawy o opiece nad dziećmi do 3 lat (szkolenia na asystenta rodziny, opiekuna małego dziecka) – pismo z dnia 9 maja 2012 r. zostało przekazane do Ministra Pracy i Polityki Społecznej, Pana Władysława Kosiniaka – Kamysza.

Temat ten został podjęty po zgłoszeniach z otrzymanych z centrów integracji społecznej w Zielonej Górze i Chełmie, które przedstawiły konkretne propozycje uruchomienia programów szkoleniowych do Departamentu Świadczeń Rodzinnych, MPIPS.

3. Udział przedstawicieli Konwentu CIS/KIS w konferencjach ogólnokrajowych:

- w dniu 31 stycznia 2012 r. w Warszawie na konferencji organizowanej przez Kancelarię Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej pt: „Wyzwania ekonomii społecznej” z udziałem Pana Bronisława Komorowskiego, Prezydenta RP oraz specjalnego gościa prof. Muhammada Yunus’a , twórcy mikropożyczek, laureata Pokojowej Nagrody Nobla.
- w dniu 19 marca 2012 r. w Warszawie w Kongresie Uniwersytetów Trzeciego Wieku, którego organizatorem było Ogólnopolskie Porozumienie Uniwersytetów Trzeciego Wieku, Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz Fundacja Dla Uniwersytetu Jagiellońskiego.

4. Promocja podmiotów zatrudnienia socjalnego – polityka informacyjna Konwentu CIS/KIS:

- IRSS – strona „CIS/KIS”, na której zamieszczono podstawowe dokumenty programowe łącznie z deklaracjami przystąpienia dla nowych członków a także wszystkie aktualne informacje o działaniach Konwentu i Rady.
- CISTOR TORUŃ – strona „Dla CIS.KIS”, na której poza podstawowymi informacjami o działalności centrów i klubów można zapoznać się także z listą nagród i wyróżnień otrzymanych przez podmioty zatrudnienia socjalnego.
- Janowskie Stowarzyszenie Niesienia Pomocy „Humanus” – strona „Konwent CIS/KIS” zawierająca aktualności z działalności członków.
- Udział przedstawicieli Rady Programowej w kilkunastu spotkaniach na terenie kraju, w tym: Siedlce, Łosice, Zielona Góra oraz Lublin, gdzie prezentowano informację na temat dorobku polskiego zatrudnienia socjalnego oraz misji Konwentu.
- Udział przedstawicieli Rady Programowej w pracach związanych z opracowaniem narzędzia oceny zasobów pomocy społecznej w ramach projektu systemowego EFS nr 1.16 „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji społecznej”, będącego pomocnym instrumentem dla jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w wykonywaniu ustawowego zadania przepisu art. 16a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Konwent CIS/KIS został dostrzeżony w kraju, a przedstawiciele Rady Programowej byli w okresie I półrocza 2012 r. uczestnikami i gośćmi kilku ważnych wydarzeń krajowych. Oto przykłady:

1. Konferencja w dniu 12 stycznia 2012 r. w Kancelarii Prezydenta RP nt: „Wyzwania ekonomii społecznej” z udziałem Pana Bronisława Komorowskiego, Prezydenta RP oraz specjalnego gościa prof. Muhammada Yunus’a, twórcy mikropożyczek, laureata Pokojowej Nagrody Nobla.
2. Kongres Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Warszawie w dniu 19 marca 2012 r., w którym wśród zaproszonych honorowych gości byli małżonka Prezydenta RP, Pani Anna Komorowska, Prezes Rady Ministrów, Pan Donald Tusk, Wicemarszałek Senatu RP, Pani Maria Pańczyk-Pozdziej, oraz Minister Pracy i Polityki Społecznej, Pan Władysław Kosiniak-Kamysz, oraz Minister Zdrowia, Pan Bartosz Arłukowicz.
3. Konferencja Ministra Sportu we współpracy z Ministrem Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministrem Zdrowia nt: „Kształtowanie zdrowego stylu seniorów poprzez promocję aktywności fizycznej i edukację zdrowotną” w dniu 21 maja 2012 r. w Warszawie, jaka zorganizowana została w ramach obchodów Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Pokoleniowej 2012

Lokalne partnerstwa Centrów i Klubów Integracji Społecznej

Idea partnerstw lokalnych, tworzenia wspólnych organizacji dla jednoczenia środowiska podmiotów zatrudnienia socjalnego wdrażana jest z powodzeniem w niektórych regionach Polski. Te inicjatywy mają charakter lokalny i służą przede wszystkim współpracy z samorządem gmin i powiatów. Oto dwa tylko przykłady.

- ***Przykład Zachodniopomorski***

U podstaw tworzenia wspólnych, lokalnych platform współpracy podmiotów zatrudnienia socjalnego w poszczególnych regionach była inicjatywa Centrum Integracji Społecznej „Od Nowa” w Łobzie z 2009 r., kiedy to powstał Konwent Centrów Integracji Społecznej Województwa Zachodniopomorskiego. Jego celem było coroczne spotkanie tych jednostek organizacyjnych usług reintegracji społecznej i zawodowej regionu zachodniopomorskiego dla uzyskania wymiennych informacji o sposobach pozyskiwania środków finansowych na

utrzymanie ciągłości działalności centrów, a także promowaniu dobrych praktyk w metodach realizacji indywidualnych programów zatrudnienia socjalnego.

- **Przykład Lubelski**

W 2011 r. w województwie lubelskim zawarte zostało porozumienie, którego sygnatariuszami były Janowskie Stowarzyszenie Niesienia Pomocy „Humanus” w Janowie Lubelskim, Stowarzyszeniem Wspierania Aktywności Społecznej „Stella” w Gminie Dubienka (powiat chełmski) oraz Stowarzyszenie „NOWA SZANSA” w Zamościu - *Partnerstwo na rzecz Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego*, na terenie wiejskich gmin tego województwa Jest to krok do utworzenia szerszej platformy współpracy podmiotów zatrudnienia socjalnego w województwie lubelskim Lista sygnatariuszy tego porozumienia powiększyła się w kwietniu 2012 r. o Klub Integracji Społecznej MOPS w Puławach.

Foto 3. Moment podpisania deklaracji powołującej Lubelskie Partnerstwo Klubów Integracji Społecznej – 23 listopada 2011 r..

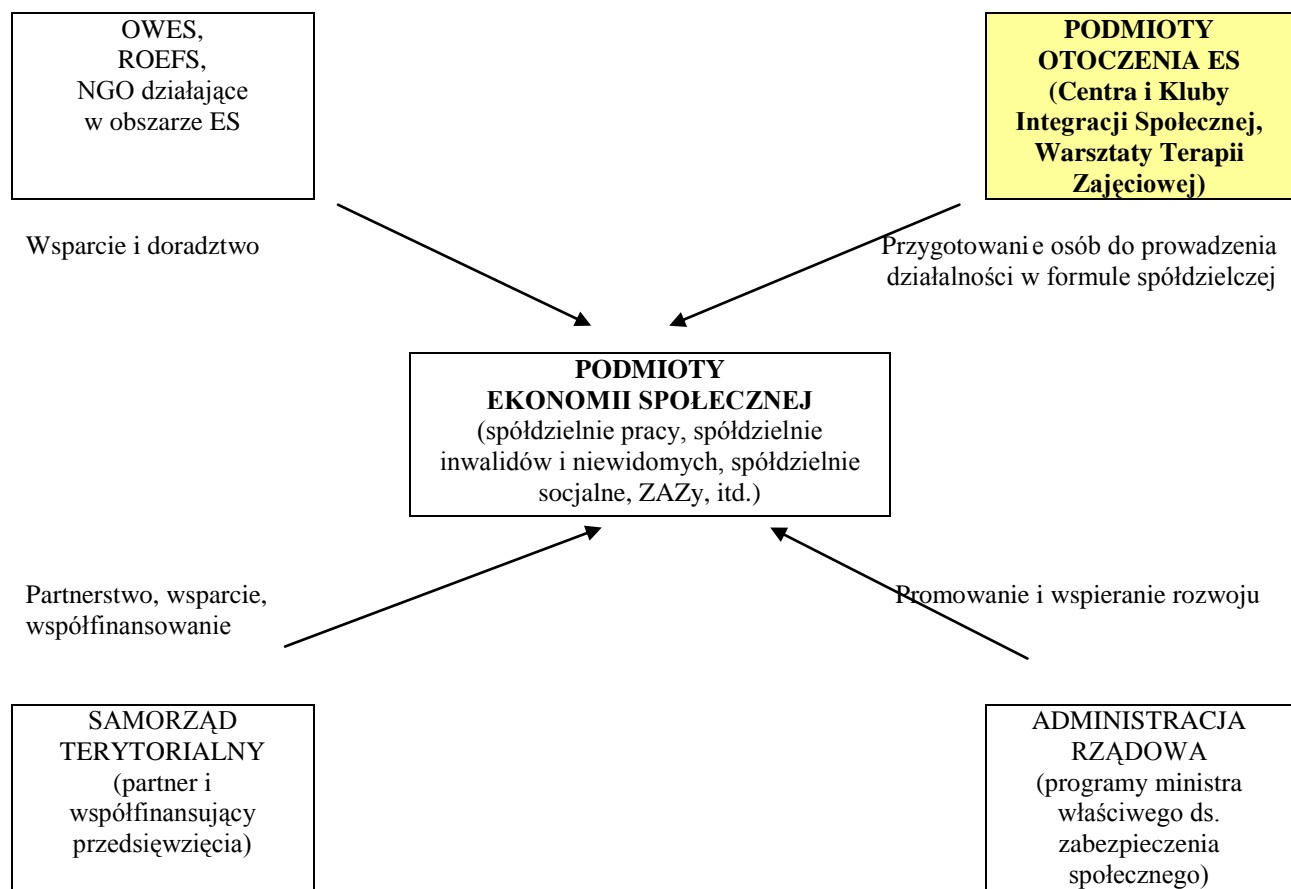

Centra i Kluby Integracji Społecznej w zintegrowanym systemie wsparcia ekonomii społecznej

Związek pomiędzy podmiotami zatrudnienia socjalnego a podmiotami ekonomii społecznej (spółdzielniami socjalnymi, przedsiębiorstwami społecznymi itp.) został wyraźnie podkreślony w Polsce dopiero po ukazaniu się *Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia*

19 lutego 2009 r. sprawie gospodarki społecznej¹². O istniejących jednak wzajemnych relacjach pomiędzy instytucjami reintegracji społecznej i zawodowej a podmiotami ekonomii społecznej świadczą wcześniejsze przykłady, zwłaszcza ujmujące dorobek legislacyjny kilku ustaw, o których była mowa już wcześniej. Dzisiaj wyraźnie podkreśla się, że centra i kluby integracji społecznej stanowią *sieć podmiotów otoczenia ekonomii społecznej*, będąc zarazem w szerokim kręgu podmiotów gospodarki społecznej.

Rysunek 9. Sieć centrów i klubów integracji społecznej w systemie ekonomii społecznej

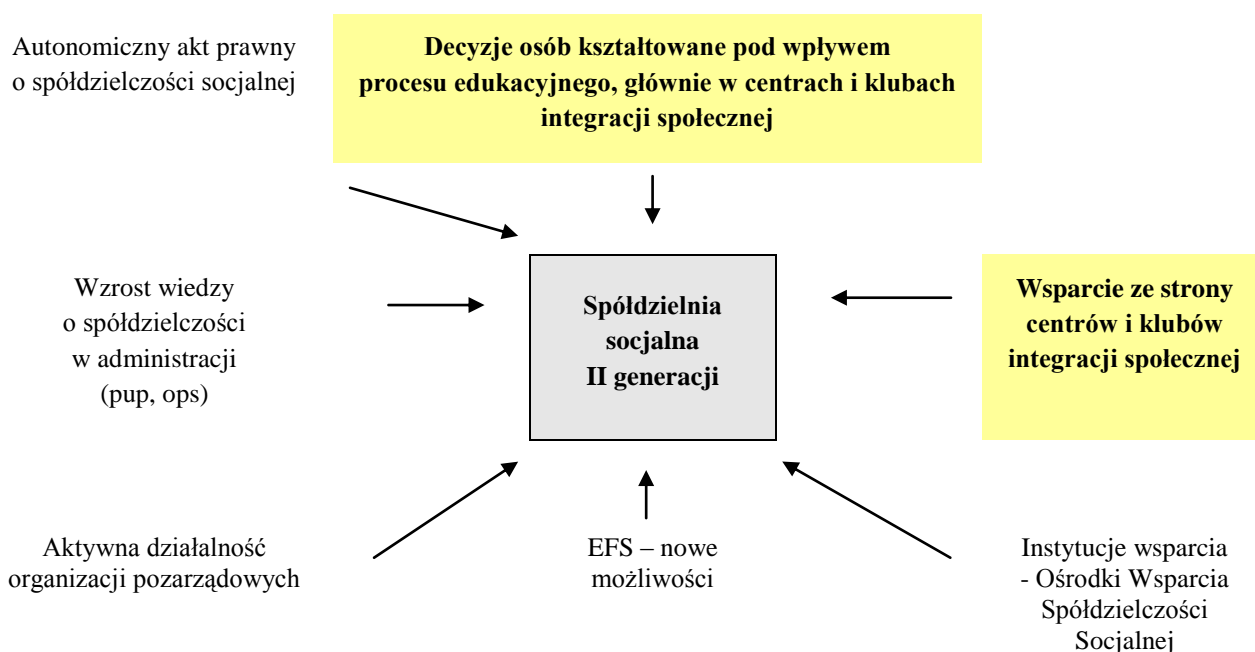
Źródło: opracowanie własne.

Efektom wzajemnych relacji i **wplywu centrów i klubów integracji społecznej na funkcjonowanie niektórych podmiotów ekonomii społecznej jest przykład rozwoju spółdzielni socjalnych II i III generacji, a więc okres od kwietnia 2006 r. do chwili obecnej.** Charakteryzując efekty współpracy centrów i klubów integracji społecznej w procesie rozwoju spółdzielczości socjalnej warto pamiętać, że:

¹² Pełny tekst Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 19 lutego 2009 r. na stronie WWW.EUROPAL.EU (na dzień 26 lutego 2010 r.).

1. **Okres kwiecień 2006 r. – lipiec 2009 r.**, - to czas, w którym w przeważającej części spółdzielni socjalnych, ich założycielami były osoby „wykształcone edukacyjnie” w trakcie zajęć w centrach i klubach, a więc inne niż w okresie 2004-2006. Założyciele spółdzielni socjalnych w tego okresu to osoby o niższym stopniu „roszczeń” niż ich poprzednicy, to także osoby które uzyskały pewien zasób wiedzy o funkcjonowaniu rynku pracy, obowiązujących przepisach oraz chcące nadal utrzymywać kontakty z centrami i klubami integracji społecznej.

Rysunek 10. Cechy drugiego okresu tworzenia spółdzielni socjalnych, tzw. *spółdzielni socjalnych II generacji*

Źródło: opracowanie własne.

2. **Okres od sierpnia 2009 r. do chwili obecnej** – to czas, kiedy centra i kluby integracji społecznej trwale wpisały się w architekturę lokalnych systemów wsparcia i pomocy, będąc zarazem partnerem dla osób prawnych (samorządu terytorialnego – gmina, powiat), które mogą już tworzyć nowe podmioty spółdzielczości socjalnej.

Wskazany wyżej związek pomiędzy podmiotami zatrudnienia socjalnego a instytucjami działającymi na rzecz rozwoju ekonomii społecznej zacieśnił się jeszcze bardziej w trakcie obecnie realizowanego projektu systemowego POKL EFS nr 1.19 „Zintegrowany system wsparcia ekonomii społecznej”.

W okresie 2010-2012 w ramach działań projektowych odbyły się regularne **Spotkania Sieciujące Centrów Integracji Społecznej**, które miały charakter warsztatów kadry centrów integracji społecznej z całej Polski i poświęcone były tematyce funkcjonowania tych jednostek

a także wypracowaniu krajowego standardu świadczenia przez nie usług. Przyjętą zasadą spotkań jest powierzanie ich organizacji poszczególnym centrom integracji społecznej tak, aby pozostali mogli zapoznać się z miejscowymi warunkami działania „gospodarza”, dokonać na miejscu oceny współpracy z samorządem lokalnym a także poznać lokalne problemy realizacji zadań ustawy. Dotychczas odbyły się 4 ogólnopolskie spotkania sieciujące organizowane przez CIS Polanowice k / Byczyny (woj. opolskie), CIS Tychy (woj. śląskie), CIS CISTOR Toruń (woj. kujawsko-pomorskie), CIS Ełk (woj. warmińsko-mazurskie).

Rozdział 4. Galeria Dobrych Praktyk podmiotów zatrudnienia socjalnego okresu 2004-2011

Okres 2004-2011 to czas nie tylko trwałego wpisania się podmiotów zatrudnienia socjalnego w architekturę instytucji wsparcia i pomocy dla osób zagrożonych, ale także czas wypracowania dobrych wzorców dla naśladowania przedsięwzięć w zakresie niwelowania różnic pomiędzy gminami danego regionu (województwa) w wykorzystywaniu rozwiązań prawno-organizacyjnych tworzenia sieci CIS i KIS, ze szczególnym uwzględnianiu obszarów wiejskich.

W grupie ponad 70 centrów i około 280 klubów jest wiele przykładów wartych omówienia i scharakteryzowania. Z uwagi na ograniczoność treści niniejszej *Informacji* zostaną przedstawione wybrane przykłady *dobrych wzorców*, co nie powinno być odbierane jako minimalny zbiór wiedzy o efektach działania centrów i klubów integracji społecznej.

Trzeba także podkreślić, że wiele jednostek organizacyjnych zatrudnienia socjalnego było również w tym okresie wyróżnianych i nagradzanych przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej za partnerskie współdziałania z publicznymi służbami zatrudnienia oraz pomocy społecznej w rozwiązywaniu problemów bezrobocia i wykluczenia społecznego.

Centra i kluby integracji społecznej uczestniczyły w dwóch edycjach Krajowych Targów Aktywnych Form Pomocy – Biłgoraj 2010, oraz Łobez 2011 – prezentując katalog swoich usług, prezentując dorobek własnej działalności wytwórczej, handlowej i usługowej, potwierdzając tezę o kwalifikowaniu się do grupy pracodawców „alternatywnych miejsc pracy”.

Galeria wybranych Centrów Integracji Społecznej

- **CIS CARITAS DIECEZJI KIELECKIEJ – woj. świętokrzyskie - przykład pierwszego pozarządowego centrum integracji społecznej**

Obszar działania Caritas Diecezji Kieleckiej obejmuje rejon od Krakowa do Kielc. Podmiot ten dysponuje następującym potencjałem organizacyjnym: 58 placówek całorocznych, 700 zatrudnionych osób, świadcząc usługi dla ok. 30 tys. osób rocznie.

Opis działania w realizacji zadań ustawy o zatrudnieniu socjalnym:

- 2004 - 2011 – utworzenie w Kielcach, pierwszego niepublicznego centrum integracji społecznej, działającego do dzisiaj,
- 2005 – 2011 – działanie na terenie województwa świętokrzyskiego sieci 6 klubów · integracji społecznej. Ponadto efekty na polu działalności spółdzielni socjalnych - aktywne uczestniczenie w pracach przygotowawczych ustawy o spółdzielniach socjalnych, ośrodek informacyjno-promujący powstawanie spółdzielni socjalnych (2005-2008).

- **CIS CHEŁM - woj. lubelskie – przykład wrażliwości społecznej Prezydenta Miasta Chełm, utrzymującej po 2010 r. centrum integracji społecznej**

CIS Chełm działa od 2006 r. a w dniu 16 października 2006 r. podpisano pierwszy indywidualny program zatrudnienia socjalnego w tym mieście. Projekty zrealizowane w okresie 2006 – 2010 to:

Liczba uczestników w edycjach zajęć CIS Chełm:

- I edycja od 16.10.2006 roku do 31.12.2007 roku 64 osoby,
- II edycja od 14.01.2008 roku do 28.02.2009 roku 50 osób,
- III edycja od 15.01.2009 roku 31.01.2010 roku 65 osób
- IV edycja od 1.02.2010 roku - 68 osób.

CIS Chełm przyczynił się do powstania pierwszej w mieście spółdzielni socjalnej „Tęcza”, założonej przez uczestników III edycji. Spółdzielnia prowadzi działalność gastronomiczną oraz planuje usługi opiekuńcze.

CIS Chełm był pierwszym w kraju, w którym w 2010 r. musiano zastosować proces selekcji rekrutacyjnej na kolejną edycję zajęć, bowiem chętnych do udziału było ponad 170 osób a miejsc 60, wynikających z możliwości finansowych. Te efekty są podstawą podjęcia przez Prezydenta Miasta Chełm decyzji o utrzymaniu podmiotu zatrudnienia socjalnego w okresie likwidacji formuły gospodarstwa pomocniczego (2010r.) o zmiany jej na jednostkę budżetową miasta

- **CIS ŁOBEZ - woj. zachodniopomorskie – przykład pierwszego centrum integracji społecznej utworzonego przez kilka gmin jednego powiatu**

Pierwsze w Polsce centrum integracji społecznej utworzone przez gminy powiatu łobeskiego.

Jego uczestnikami są mieszkańcy najodleglejszych miejscowości tego powiatu. Jest to szansa pomocy dla każdego mieszkańca powiatu. Stanowi to niezwykle trudne przedsięwzięcie logistyczne ze względu nawet na dotarcie uczestników na zajęcia. To przykład bardzo dobrego partnerstwa pomiędzy Starostwem Powiatowym, PCPR, PUP oraz organizacjami pozarządowymi. Uczestnikami są osoby z gmin: Łobez, Węgorzyno, Dobra, Resko i Radowo Małe. Wszystkie gminy partycypują w kosztach funkcjonowania CIS Łobez.

Edycje zajęciowe:

- I edycja - 1 września 2005 - rozpoczęcie funkcjonowania CIS „Od Nowa” – 44 uczestników, w tym 20 pań,
- II edycja - 1 stycznia 2007 – 61 uczestników, w tym 34 pań,
- III edycja - 1 maja 2008 – 80 uczestników, w tym 48 pań,
- IV edycja - 1 listopada 2010 – 55 uczestników, w tym 35 pań.

Zasadą obowiązująca w CIS Łobez jest reguła „CIS nie wykonuje zleceń, usług, które mogą być konkurencyjne dla przedsiębiorców powiatu łobeskiego”.

Uczestnicy CIS Łobez na praktykach w Firmie Swedwood Polska

- **CIS PIĄTKOWO POZAŃ - woj. wielkopolskie – przykład działalności centrum integracji społecznej dla mieszkańców osiedli mieszkaniowych**

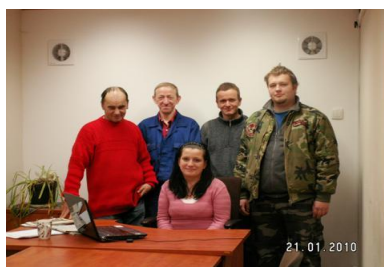

CIS Stowarzyszenia ETAP w Poznaniu powstał w 2008 roku po przekształceniu Centrum funkcjonującego od 2006 roku, jako filia poznańskiej Szkoły Barki. Inicjatywa powstania takiej jednostki zatrudnienia socjalnego była odpowiedzią na problemy dłużników Poznańskiej Spółdzielni Mieszkaniowej na Piątkowie w Poznaniu i jej głównym celem było prowadzenie reintegracji społeczno-zawodowej mieszkańców pozostających bez pracy, zagrożonych eksmisją oraz narażonych na zjawisko wykluczenia społecznego. Kadra tej jednostki to 14 pracowników.

W 2011 r. w zajęciach w CIS Piątkowo bierze udział ponad 60 osób bezrobotnych, zatrudnia do realizacji Programu 14 osób kadry na umowę o pracę.

Partnerzy Centrum to: Poznańska Spółdzielnia Mieszkaniowa Piątkowo, Caritas przy parafii pw. Miłosierdzia Bożego w Poznaniu, Samorząd Pomocniczy miasta Poznania, Szkoła Podstawowa nr 15 w Poznaniu, MOPR Piątkowo, Przedszkole nr 182 im. Króla Elfów, Spółdzielnia Socjalna, „Tajemniczy Ogród”, Spółdzielnia Socjalna OGRO-BUD, Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka”, Stowarzyszenie Pogotowie Społeczne w Poznaniu, Urząd Miasta Poznania, Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu.

Priorytetem działania CIS Piątkowo jest takie działanie, aby każdy uczestnik po dziewiątym miesiącu pobytu w centrum podjął praktykę u pracodawcy. W 2009 r. sukcesem było utworzenie z grona uczestników CIS spółdzielni socjalnej OGRO-BUD, zarejestrowanej w KRS.

Grupa inicjatywna uczestników CIS Piątkowo, która założyła własną spółdzielnię socjalną „OGRO - BUD”, od lewej: Marek Gawarecki, Franciszek Sammler, Dorota Schneider, Piotr Kałużny, Piotr Zawiasa

- **CIS CARITAS DIECEZJI SIEDLECKIEJ - woj. mazowieckie – przykład współdziałania z przedstawicielem dużego „biznesu” gospodarczego**

Centrum Integracji Społecznej w Siedlcach zostało utworzone przez NSZZ Solidarność Oddział w Siedlcach i Caritas Diecezji Siedleckiej, jako podmiot zatrudnienia socjalnego organizacji pozarządowych.

To centrum, które bardzo mocno związane jest z Firmą Mostostal Siedlce S.A

Działa w formie jednostki wyodrębnionej organizacyjnie i finansowo z Caritas Diecezji Siedleckiej, co umożliwia określenie przychodów, kosztów i wyników działalności. Status CIS jednostka uzyskała 23 sierpnia 2005 roku.

Prowadzone dla uczestników zajęć sekcje zawodowe obejmują pracownie: ślusarsko – spawalniczą, krawiecko – szwalniczą, remontowo – budowlaną, florystyczno - ogrodniczą oraz opiekuna osób starszych. Efektywność zatrudnieniowa uczestników kształtuje się na poziomie ca 75%.

CIS Siedlce posiada podpisane umowy o współpracy z PUP Siedlce, Przedsiębiorstwem Mostostal Siedlce S.A oraz PGK Siedlce.

- **CIS ZIELONA GÓRA - woj. lubuskie - przykład włączania się w aktywną politykę społeczną państwa (działania w ramach ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej oraz ustawy o opiece nad dziećmi do lat 3)**

Centrum Integracji Społecznej w Zielonej Górze działa od 2005 r. na podstawie zarządzenia Prezydenta Miasta Zielona Góra oraz statusu przyznanego przez Wojewodę Lubuskiego. Najważniejsze zrealizowane projekty to:

- „Działalność Centrum Integracji Społecznej w Zielonej Górze” - okres realizacji: 01.10.2005 – 31.12.2007 r. Całkowita wartość projektu ca 1,3 mln zł.
- „Centrum Integracji Społecznej w Zielonej Górze” - okres realizacji: 01.07.2008 r. - 31.12.2009 r. Całkowita wartość projektu ca 1,5 mln zł.

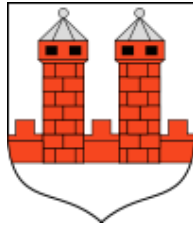
Centrum w Zielonej Górze dysponuje budynkiem, w którym są: 2 sale wykładowe służące do zajęć reintegracji zawodowej i społecznej, pracownia krawiecka, pracownia komputerowa (7 stanowisk – każde wyposażone w komputer i drukarkę), pracownia gastronomiczna, sala gimnastyczna, pracownia grupy kasjer – sprzedawca, salka telewizyjna, pokój do rozmów rekrutacyjnych, sala konferencyjna. Łączna powierzchnia użytkowa budynku wynosi 821 m². CIS Zielona Góra należy do tych jednostek zatrudnienia socjalnego, które podejmują się zawsze nowych zadań, czego przykładem jest wyjście naprzeciw w 2011 r. potrzebom zielonogórskiej polityki społecznej w zakresie przygotowywania „asystentów rodzin”, opiekunek i opiekunów do dzieci w żłobkach i przedszkolach, a więc realizacji zadań dwóch ważnych ustaw dla rodzin.

Uczestnicy CIS Zielona Góra w trakcie zajęć „opiekun i opiekunki dzieci”

- **CIS POLANOWICE k. BYCZYNY - woj. opolskie - przykład aktywnego oddziaływania na wiele form ekonomii społecznej w gminie i mieście.**

To jedno z najstarszych centrów integracji społecznej w Polsce powstałe pod koniec 2004 r., które dało początek rozwojowi różnych form organizacyjnych wpisanych w szeroko pojętą ekonomię społeczną. Bardzo silny związek we współpracy wielu instytucji Miasta Byczyna w zakresie przedsięwzięć dotyczących aktywizacji społecznej i zawodowej mieszkańców gminy wiejskiej oraz miasta powstał poprzez zaangażowanie się poszczególnych działaczy samorządu terytorialnego, w tym głównie Pana Ryszarda Grunera, Burmistrza Miasta Byczyna.

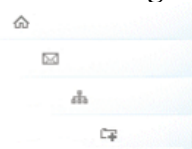
Okres 2004-2011 w działalności CIS Polanowie to nie tylko kilkanaście edycji zajęć, ale także przygotowywanie grup uczestników do samodzielnego prowadzenia działalności gospodarczej w formule spółdzielni socjalnych. Zajęcia w centrum prowadzone były pod kątem przygotowania kolejnych grup uczestników do podejmowania pracy w następujących specjalnościach zawodowych: opiekunka środowiskowa, w tym z podstawami języka niemieckiego, doręczyciel korespondencji, animator świetlic wiejskich, konserwator sprzętu ogrodniczego, oraz pracownik budowlany. Stałą strukturą organizacyjną CIS Polanowie są warsztaty szkoleniowe: (a) gospodarstwa domowego, (b) pielęgnacji terenów zielonych, (c) segregacji odpadów, (d) stolarstwa oraz (e) rękodzieła artystycznego. Znanym efektem działania CIS Polanowie jest utworzenie prężnie działającej spółdzielni socjalnej „Gród”, zajmującej się obsługą obiektu turystycznego w mieście Byczyna – starodawnego grodu.

Działalność CIS Polanowie w mieście Byczyna (ekipa segregacji odpadów i ekipa stolarska)

Siedziba CIS Polanowie k/Byczyny

- **CIS CISTOR TORUŃ - woj. kujawsko-pomorskie - przykład dla wprowadzenia krajowego standardu usług reintegracji społecznej i zawodowej**

Centrum CISTOR to przykład działającej od 2004 r., najpierw w formie gospodarstwa pomocniczego Prezydenta Miasta Torunia a następnie przekazanej jednostki zatrudnienia socjalnego do organizacji pozarządowej. Dzisiaj po siedmiu latach działalności można śmiało stwierdzić, że kadra tego centrum może posługiwać się nazwą przedsiębiorstwa społecznego. Centrum CISTOR to nie tylko miejsce usług reintegracji społecznej i zawodowej dla osób wykluczonych społecznie, ale także miejsca pracy dla specjalistów z zakresu psychologii, terapii, księgowości i nauki biznesu, instruktorów zawodu oraz pracowników socjalnych.

Centrum CISTOR to laureat wielu wyróżnień o zasięgu krajowym oraz regionalnym, aktywnie działający w ramach Konwentu CIS/KIS a także występujący w roli konsultanta społecznego przy pracach legislacyjnych nad kolejnymi zmianami ustawy o zatrudnieniu socjalnym.

Centrum CISTOR to także ważny ośrodek na mapie zatrudnienia socjalnego i rozwoju idei spółdzielczości socjalnej, pełniący obecnie rolę OWES w regionie kujawsko-pomorskim.

Centrum CISTOR posiada w swoim dorobku wiele wyróżnień i nagród za swoją aktywną działalność na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, oraz na rzecz spójności i integracji w regionie i kraju.

Wyróżnienia i nagrody w okresie 2004 - 2011

Galeria wybranych Klubów Integracji Społecznej

- **KIS STOWARZYSZENIA NOWA SZANSA W ZAMOŚCIU – woj. lubelskie – przykład partnerskich relacji z Prezydentem Zamościa w rozwoju ekonomii społecznej**

W roku 2004, obecny Prezes Stowarzyszenia „Nowa Szansa” w Zamościu (SNSzZ), będąc osobą bezrobotną, wraz z grupą innych bezrobotnych, zrealizował pierwszy projekt edukacyjny na obszarze woj. lubelskiego w zakresie kampanii informacyjno-edukacyjnej o zatrudnieniu socjalnym. W 2005 r. ta sama grupa osób była współtwórcą z departamentem pomocy i integracji społecznej MPIPS pierwszego w kraju podręcznika pt: *Tworzenie i Funkcjonowanie Klubu Integracji Społecznej, Vademecum – Jak założyć, prowadzić i finansować Klub Integracji Społecznej*. Ten drobne sukcesy skłoniły grupę (9 osób bezrobotnych) do podjęcia własnej inicjatywy – utworzenia stowarzyszenia, które zgodnie z art. 18 ustawy o zatrudnieniu socjalnym mogła zostać instytucją tworzącą klub integracji społecznej. W maju 2006 r., zarejestrowane zostaje Stowarzyszenie „Nowa Szansa” w Zamościu, KRS 0000257139. Stowarzyszenie aktywnie włącza się w kolejne inicjatywy projektowe, pozyskuje środki z EFS oraz inicjuje na terenie Zamościa wspólnie, z MCPR, PUP partnerstwo aktywności lokalnej (PAL). KIS Nowa Szansa to jeden z najbardziej aktywnych klubów w Polsce. Jest obecnie znany, jako ośrodek edukacji spółdzielczości socjalnej, który pomógł utworzyć dwie spółdzielnie socjalne – Dragon i Casus. Kolejnym etapem w działalności KIS Nowa Szansa jest współpraca z Zarządem Spółdzielni Mieszkaniowej im. Jana Zamojskiego. Pozwala to na uruchamianie programów prac społecznie użytecznych, w których mieszkańcy osiedla będący w bardzo trudnej sytuacji życiowej mogą minimalizować zadłużenia czynszowe, poprzez wykonywanie zadań na rzecz Spółdzielni Mieszkaniowej. Całokształt działalności Stowarzyszenia Nowa Szansa, w tym KIS, w latach 2006-2010 został nie tylko zauważony, ale doceniony przez Radę Miasta Zamościa oraz Prezydenta Miasta Zamościa. Pod koniec 2010 r. stworzona została platforma współpracy Rady Miasta Zamościa z podmiotami zatrudnienia socjalnego, ośrodkami pomocy społecznej, urzędem pracy i lokalnymi przedsiębiorcami na rzecz ekonomii społecznej. Efektem tej inicjatywy było złamanie bariery mentalnościowej lokalnych przedsiębiorców wobec problemów osób bezrobotnych.

Utworzenie w 2010 r. z inicjatywy KIS Stowarzyszenia Nowa Szansa platformy współpracy z Władzami Miasta Zamość na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.

- **KIS JSNP HUMANSU – woj. lubelskie – przykład organizatora usług reintegracji społecznej i zawodowej dla gmin wiejskich powiatu janowskiego**

Janowskie Stowarzyszenie Niesienia Pomocy „Humanus” w Janowie Lubelskim, aktywnie prowadzi swoją działalność od 2007 r. Podejmuje wiele inicjatyw z zakresu polityki społecznej, a jego działania zmierzają do zwiększenia aktywności biernych mieszkańców Lubelszczyzny. Koncentruje się na podejmowaniu inicjatyw wspierających powrót osób, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej do życia zawodowego i społecznego, na organizowaniu grupowych i indywidualnych form pomocy, terapii i edukacji, w tym dla dzieci i młodzieży z rodziny dysfunkcyjnych oraz dorosłych. Stowarzyszenie prowadzi na terenie Powiatu Janowskiego Centrum Aktywności Społecznej w skład, którego wchodzi: dwie Świetlice Środowiskowe „Stokrotka”, Klub Integracji Społecznej, Punkt Konsultacyjny dla Rodzin, Klub Seniora „Sybaryci”, Koło Wolontariatu, Zimowy Punkt Konsultacyjny dla Osób Bezdomnych i Zagrożonych Bezdomnością oraz Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej. Nowymi inicjatywami Stowarzyszenia, które zostały zapoczątkowane w 2012 roku, są Niepubliczna Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna oraz Janowski Uniwersytet Trzeciego Wieku. Stowarzyszenie było, na zlecenie MPIPS organizatorem pierwszych Targów Aktywnych Form Pomocy w 2010 roku, współorganizatorem pierwszego Konwentu Centrów i Klubów Integracji Społecznej w 2011 roku a także inicjatorem powołania Lubelskiego Partnerstwa Klubów Integracji Społecznej. Podejmowane przez niego działania w ramach Stowarzyszenia pozwalają osobom znajdującym się w trudnej sytuacji przywrócić odpowiedzialność za własne życie, co w konsekwencji pozwala na ich usamodzielnienie. Stwarzanie pola dla aktywności lokalnej przez stowarzyszenie daje możliwość wręczania człowiekowi przysłowiowej „wędkę zamiast ryby”, a wśród mieszkańców nie tylko Powiatu Janowskiego kształtuje nową świadomość o roli i zadaniach pomocy społecznej.

Stowarzyszenie było realizatorem wielu projektów z zakresu budownictwa socjalnego prac społecznie użytecznych i robót publicznych. Współpracuje z gminami: Potok Wielki, Batorz, Godziszów, Chrzanów przy projekcie systemowym, realizowany w ramach POKL, poprzez prowadzenie powiatowego Klubu Integracji Społecznej.

Za swoją działalność otrzymywało wiele nagród i wyróżnień, w tym: nagrody Ministra Pracy i Polityki Społecznej w latach 2008, 2009 i 2011 r..

(po lewej) Akademia Motywacji dla mieszkańców gmin wiejskich powiatu janowskiego, (po prawej) Prace społecznie użyteczne „klubowiczów” na obiektach budownictwa socjalnego w Janowie Lubelskim

Rowerowa grupa opiekunek środowiskowych w Janowie Lubelskim

- **KIS STOWARZYSZENIA STELLA W GMINIE DUBIENKA – woj. lubelskie – przykład kobiecej inicjatywy dołączenia do sieci podmiotów zatrudnienia socjalnego**

Stella

KIS w Gminie Dubienka powstał z inicjatywy kobiet, mieszkanek tej gminy, które korzystały od wielu lat ze świadczeń pomocy społecznej oraz miały nikłą perspektywę aktywizacji zawodowej oraz podjęcia pracy. Po konsultacjach z pracownikami CIS Chełm postanowiono najpierw założyć własne stowarzyszenie a następnie w jego strukturach powołać KIS. Zainteresowanie problematyką zatrudnienia socjalnego było ogromne - pierwsze spotkania to uczestnictwo niekiedy 60 osób. Gmina Dubienka to typowa gmina wiejska, o ograniczonych możliwościach prozatrudnieniowych (brak na miejscowym rynku pracy pracodawców), lecz jednocześnie poszukującą nowych rozwiązań dla uaktywnienia lokalnej społeczności, np. tworzenia własnych podmiotów gospodarczych (spółdzielczość socjalna lub inna forma przedsiębiorstwa społecznego). Przygotowano we własnym zakresie kilka wniosków do konkursów ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego na działania aktywizacyjne. Wnioski te były przygotowywane w ramach zajęć w KIS razem z uczestniczkami. Jeden z projektów, który był tożsamy z przyjętymi założeniami Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Dubienka na lata 2006 – 2016, uzyskał aprobatę merytoryczną i dofinansowanie, co pozwoliło uruchomić szerszy zakres zajęć. Uczestniczki najbardziej były zainteresowane problematyką tworzenia spółdzielni socjalnej.

Wraz z zajęciami w KIS zrodziły się nowe potrzeby, w tym: utworzenie gminnej świetlicy dla dzieci, które w czasie zajęć dorosłych kobiet objęte zostały usługami socjoterapeutycznymi.

KIS w Dubience stał się także miejscem edukacji przedstawicieli miejscowego samorządu w obszarze najnowszych rozwiązań ekonomii społecznej i aktywnych form pomocy. To działanie pozwoliło z kolei podjąć przez Radę Gminy starania o uruchomienie dla mieszkańców gminy programów prac społecznie użytecznych. Pod koniec 2011 r. z uczestniczek zajęć w KIS wyłoniła się już grupa inicjatywna dla utworzenia własnej spółdzielni socjalnej, która wykonywałaby na początek pewien zakres usług społecznych (usługi opiekuńcze) na terenie gminy.

Grupa uczestniczek w spotkaniu z ekspertem ds. zatrudnienia socjalnego i spółdzielczości socjalnej w 2011 r. - tworzenie założeń dla własnej spółdzielni socjalnej w Dubience

- **KIS GMINNEGO OPS W KĘTRZYNIIE - woj. warmińsko-mazurskie -przykład aktywności „klubowiczów” w poszukiwaniu nowych metod interwencji społecznej na obszarze gminy.**

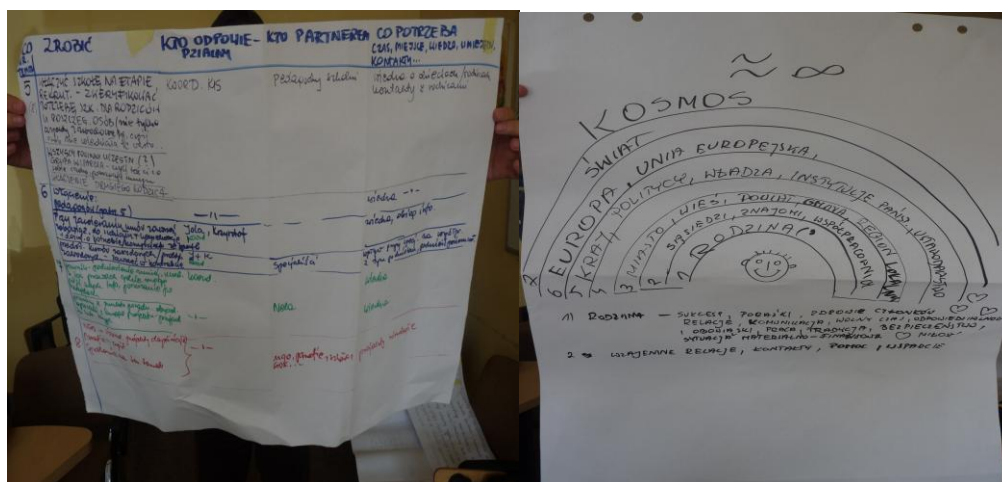

KIS GOPS Kętrzyn to jeden z ponad 100 klubów w woj. warmińsko-mazurskim działający już ponad 4 lata w lokalnym systemie wsparcia i pomocy. Poza tradycyjnymi usługami reintegracji społeczno-zawodowej, prowadzi szerszą działalność wykraczającą poza ramy ustawy o zatrudnieniu socjalnym. Tym obszarem jest proces interwencji w „zdrowie społeczne” gminy, włączenie się KIS w realizację Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych oraz poszukiwanie aktywów społeczności Gminy Kętrzyn.

Działania te prowadzone są w ramach projektu „EU PROGRESS Working for Equity in Health (VS/2010/0780)”- (w polskim tłumaczeniu EU PROGRESS Praca na Rzecz Równości w Sferze Zdrowia - projekt edukacji poprzez działanie w Gminie Kętrzyn).

W maju 2012 r. odbyły się II spotkania warsztatowe w KIS GOPS Kętrzyn, których celem było wypracowanie sposobów współpracy ze społecznością Kętrzyna dla oczekiwanego kierunku przeprojektowania metod interwencji i wskaźników klubu. W tych warsztatach aktywną rolę odegrali uczestnicy zajęć, będący na kontraktach socjalnych. Te warsztaty pozwoliły nakreślić działalność KIS z innej perspektywy, z perspektywy jej uczestników. Pracownicy socjalni mogli zapoznać się z opinią absolwentów KIS dotyczącą roli i znaczenia pracowników socjalnych w całym procesie reintegracji społecznej i zawodowej realizowanym przez klub. Wysoko oceniany jest przez uczestników zajęć w KIS sposób przekazania przez pracownika socjalnego pierwszej informacji o możliwości przystąpienia do KIS. Kształtuje on wstępną postawę do działalności KIS i może ułatwiać albo utrudniać realizację późniejszego programu wsparcia KIS.

Efekty pracy „klubowiczów” podczas warsztatów „EU PROGRESS Working for Equity in Health” – maj 2012 r.

- **KIS MCPS PABIANICE - woj. łódzkie - przykład aktywności „klubowiczów” w poszukiwaniu nowych metod interwencji społecznej na obszarze gminy.**

Klub Integracji Społecznej w Pabianicach to jeden z najstarszych klubów w Polsce, który powstał w 2005 r., i który już w 2006 r. uczestniczył w organizacji programów prac społecznie użytecznych na terenie Pabianic. Liczba uczestników tych prac była największą w Polsce – grupy osób liczyły od 100 do 300 uczestników tych pracy.

Oto kilka dat w działalności klubu:

Rok 2007

- ✚ Styczeń - szkolenie „Aktywna ona”. Kurs zawodowy w zakresie opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi, prowadzony przez łódzką fundację „Uwolnienie” oraz nawiązanie współpracy z Centrum Integracji Społecznej MEA w Łodzi,
- ✚ Październik / listopad - kurs opiekunki społecznej realizowany przez PUP Pabianice
- ✚ Koniec roku - rozpoczęcie działań na rzecz budownictwa socjalnego - projekt MPiPS : „ Prace społecznie użyteczne na rzecz budownictwa socjalnego ”.

Rok 2008

- ✚ Luty / marzec - kurs opiekunki społecznej realizowany przez Centrum Kształcenia Biznesu z Łodzi
- ✚ Cały rok - projekt „ Klub Integracji Społecznej partnerem samorządu gminy w pracach społecznie użytecznych ”
- ✚ Dyplom uznania Ministra Pracy i Polityki Społecznej „Dobre praktyki aktywnych form pomocy”

Rok 2009

- ✚ Maj – początek realizacji projektu „Klub Integracji Społecznej animatorem lokalnej przedsiębiorczości społecznej”
- ✚ Kontynuacja udziału w projekcie systemowym EFS „Drogowskaz Przemiana II” (szkolenia miękkie i zawodowe)

Rok 2010

- ✚ Sierpień – rozpoczęcie realizacji projektu „Podmiot zatrudnienia socjalnego partnerem OPS i PUP w realizacji kontraktów socjalnych” projekt konkursowy MPiPS na lata 2010/2011 (roboczo nazwaliśmy projekt INTEGRATOR)
- ✚ Indywidualne wyróżnienia MPiPS w ramach: „Dobrych praktyk aktywnych form pomocy” dla dyrektora MCPS Joanny Ubych i psychologa doradcy zawodowego Anny Chołys.

Rok 2011

- ✚ Czwarty rok udziału w projekcie systemowym EFS „Drogowskaz Przemiana IV” (szkolenia miękkie i zawodowe). 2011 rok po raz pierwszy w Pabianicach we współpracy z CIS MEA w Łodzi pilotażowo projekcie EFS uruchomiono CIS (23 osoby odbywające praktyczne szkolenie zawodowe: prace porządkowe, pomoc kuchni, opiekunki, prace związane z obsługą klienta i wykładaniem towaru

Lider KIS Pabianice – Pan Paweł Piech oraz uczestnicy prac społecznie użytecznych na obiekcie budownictwa socjalnego

Rozdział 5. Centra i Kluby Integracji Społecznej organizatorem Targów Aktywnych Form Pomocy

Celem tego przedsięwzięcia organizowanego przy wsparciu Ministra Pracy i Polityki Społecznej jest promowanie idei aktywnej polityki społecznej wśród samorządów terytorialnych oraz organizacji pozarządowych, w tym głównie przedsięwzięć z zakresu zatrudnienia socjalnego oraz przedsiębiorczości społecznej. Przedsięwzięcie o nazwie targi nawiązuje także do idei spotkań przedstawicieli „różnych branż”, w tym przypadku z obszaru pomocy i integracji społecznej, podczas których prezentowane są osiągnięcia oraz wzorce współpracy różnych instytucji. Na targi zapraszane są osoby reprezentujące podmioty i instytucje współpracujące z jednostkami pomocy i integracji społecznej, w tym przede wszystkim przedstawiciele publicznych służb zatrudnienia ale także prywatni przedsiębiorcy, studenci, oraz pracownicy naukowcy. Przyjętą zasadą jest uczestnictwo także osób bezrobotnych, uczestników zakończonych zajęć w centrach i klubach integracji społecznej oraz uczestników zajęć w WTZ-ach i ZAZ-ach.

Organizacja targów powierzana jest jednostkom zatrudnienia socjalnego.

W okresie 2010-2011 odbyły się dwa spotkania ogólnokrajowe w 2010 r. w Biłgoraju (woj. lubelskie) oraz w 2011 r. w Łobzie (woj. zachodniopomorskie).

Pierwsze Targi Aktywnych Form Pomocy – Nadrzecze k. Biłgoraja - 2010 r.

Pierwsze Targi Aktywnych Form Pomocy – 2010 R. zostały zorganizowana przez Janowskie Stowarzyszenie Niesienia Pomocy „Humanus” w Janowie Lubelskim w partnerstwie z Kolegium Pracowników Służb Społecznych w Biłgoraju, Centrum Ekonomii Społecznej w Lublinie oraz Polskim Towarzystwem Polityki Społecznej Oddział w Lublinie.

W spotkaniu uczestniczył przedstawiciel ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego, Pani Krystyna Wyrwicka Dyrektor Departamentu Pomocy i Integracji MPIPS. Obecni byli także dr hab. o. Jan Mazur OSPPE Kierownik Katedry Polityki Społecznej i Etyki Politycznej KUL w Lublinie, Pani Aleksandra Podkońska z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego, oraz Pani dr Marta Komorska z Instytutu Socjologii UMCS w Lublinie, a także przedstawiciele ROPS Lublin.

Zorganizowane były stoiska targowe, na których prezentowany był dorobek m.in. zaproszonych z kraju podmiotów zatrudnienia socjalnego. Odbyły się również warsztaty dyskusyjne nad projektem nowelizacji ustawy o zatrudnieniu socjalnym.

Stoiska targowe podmiotów zatrudnienia socjalnego

Stoiska targowe podmiotów zatrudnienia socjalnego

Warsztaty dyskusyjne podczas targów

Drugie Targi Aktywnych Form Pomocy – Tarnowo k. Łobza – 2011 r.

Targi organizowane były w partnerstwie przez: Wojewódzki Urząd Pracy w Szczecinie, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Szczecinie oraz Stowarzyszenie „Współistnienie” w Resku – Centrum Integracji Społecznej „Od Nowa” w Łobzie.

Celem II Targów Aktywnych Form Pomocy było promowanie inicjatyw szeroko rozumianej ekonomii społecznej w Polsce. W spotkaniu udział wzięli – Pan Bartosz Arłukowicz - Sekretarz Stanu, Pani Poseł Magdalena Kochan, oraz Pani Krystyna Wyrwicka - Dyrektor Departamentu Pomocy i Integracji Społecznej MPIPS. Patronat honorowy objął Marszałek Województwa Zachodniopomorskiego Pan Olgierd Geblewicz.

W czasie II Targów prezentowano efektywne działania, idee oraz wdrażane doświadczenia samorządów, organizacji pozarządowych i ich partnerów celem wzmocnienia przekonania o wartości idei polityki społecznej i gospodarki społecznej – poprzez partnerskie działania sektorów: pozarządowego, publicznego, sektora nauki i sektora prywatnego w tym obszarze. Uczestnicy mieli możliwość zaprezentowania dobrych praktyk dzięki prezentacjom multimedialnym oraz stoiskom targowym.

Panele dyskusyjne prowadzone były m.in. przez prof. dr hab. Mirosława Grewińskiego reprezentujący Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej w Warszawie, dr Mariana Idziaka - Prezesa Koszalińskiego Towarzystwa Społeczno – Kulturalnego oraz dr Włodzimierza Puzyńę – z Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Szczecinie.

Uczestnicy II Targów Aktywnych Form Pomocy

Aneks nr 1 - Rejestr centrów integracji społecznej (na 31.12.2011 r.)

Lp.	Województwo	Nazwa i adres	Instytucja tworząca
1.	Dolnośląskie	Centrum Integracji Społecznej ul. 1 Maja 1 57-500 Bystrzyca Kłodzka	Miasto i Gmina Bystrzyca Kłodzka Samorządowy zakład budżetowy
2.		Centrum Integracji Społecznej ul. Strzegomska 49 53-611 Wrocław	Miasto Wrocław Samorządowy zakład budżetowy
3.	Kujawsko-pomorskie	Centrum Integracji Społecznej im. Jacka Kuronia ul. Smoleńska 43, 85-871 Bydgoszcz	Miasto Bydgoszcz Samorządowy zakład budżetowy
4.		Centrum Integracji Społecznej w Szumiłowie 87-220 Szumiłowo 13	Stowarzyszenie Wspierania Aktywności Lokalnej w Mieście i Gminie Radzyń Chełmiński
5.		Centrum Integracji Społecznej ul. Stokrotkowa 22 87-100 Toruń	Stowarzyszenie Partnerstwo Społeczne w Toruniu
6.		Centrum Integracji Społecznej ul. Wojska Polskiego 17 a 87-720 Ciechocinek	Fundacja Wschodnio-Europejskiego Centrum Rehabilitacji w Ciechocinku <i>Uwagi: decyzja pozbawiająca statusu z dnia 1.04.2012</i>
7.	Lubelskie	Centrum Integracji Społecznej ul. Połaniecka 10 22-100 Chełm	Miasto Chełm Samorządowa jednostka budżetowa
8.		Centrum Integracji Społecznej POSTIS ul. Spokojna 2, 20-074 Lublin	Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie Zagrożonej Patologią Społeczną POSTIS
9.	Lubuskie	Centrum Integracji Społecznej ul. Teatralna 26 66-400 Gorzów Wlkp.	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych „Krag”
10.		Centrum Integracji Społecznej ul. Marszałkowska 18 66-530 Drezdenko	Miasto Drezdenko Samorządowy zakład budżetowy
11.		Centrum Integracji Społecznej Ul. Mickiewicza 3 65-157 Dobiegniew	Miasto i Gmina Dobiegniew Samorządowy Zakład Budżetowy <i>Uwagi: Status CIS nadany dnia 24.05.2011 r.</i>
12.		Centrum Integracji Społecznej ul. Staszica 4, 65-175 Zielona Góra	Miasto Zielona Góra Jednostka budżetowa
13.		Centrum Integracji Społecznej ul. Polna 6 66-433 Lubiszyn	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego
14.	Łódzkie	Centrum Integracji Społecznej MEA CISDOM ul. Inowrocławska 5a 91-020 Łódź	Fundacja Uwolnienie w Łodzi
15.		Centrum Integracji Społecznej w Opocznie Opoczno ul. Inowrocławska 5a	Fundacja "Interregion"
16.		Centrum Integracji Społecznej w Radomsku ul. Kopiec 17, 97-500 Radomsko	Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne Oddział Terenowy w Radomsku
17.	Małopolskie	Centrum Integracji Społecznej ul. Wyspiańskiego 13 33-300 Nowy Sącz	Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Przedsiębiorczości i Inicjatyw Lokalnych STOPIL

18.		Centrum Integracji Społecznej ul. Bolesławska 23 32-310 Klucze	Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne w Kluczach
19.		Centrum Integracji Społecznej ul. Batorego 5 31-135 Kraków	Stowarzyszenie Aktywizacji Społeczno- Gospodarczej „Małopolskie Forum Pracy”
20.		Centrum Integracji Społecznej ul. Bronowicka 73 30-091 Kraków	Galicyjska Fundacja „Wsparcie, Integracja, Rozwój”
21.		Centrum Integracji Społecznej Wieprz 424 34-122 Wieprz	Stowarzyszenie Pomocy Bezrobotnym i Ich Rodzinom „Nadzieja”
22.	Mazowieckie	Centrum Integracji Społecznej ul. Bpa Świrskiego 57 08-110 Siedlce	Caritas Diecezji Siedleckiej
23.		Centrum Integracji Społecznej ul. Warszawska 26a 09-472 Słupno	Wójt Gminy Słupno Gospodarstwo pomocnicze CIS działał do dnia 31.12. 2010r. Uwagi: Status wygasł w dniu 4.02.2011 r.
24.		Centrum Integracji Społecznej ul. Kościuszki 5 09-402 Płock	Katolickie Stowarzyszenie Pomocy im. Św. Brata Alberta
25.		Centrum Integracji Społecznej ul. Zubrzyckiego 2 26-600 Radom	Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Dorosłym w Radomiu
26.		Centrum Integracji Społecznej ul. Krakowskie Przedmieście 62 00-322 Warszawa	Caritas Archidiecezji Warszawskiej
27.		Centrum Integracji Społecznej ul. Królowej Jadwigi 2, lok. 27 09-402 Płock	Stowarzyszenie Centrum Innowacji Społeczeństwa Informacyjnego w Płocku
28.		Centrum Integracji Społecznej Ul. Kleeberga 10/12 07-410 Ostrołęka	Mazowieckie Inicjatywy Społeczne Status nadany od dnia 7.06.2011 r. na 5 lat. Uwagi: w trakcie procedura pozbawienia statusu, nie złożyło sprawozdania za 2011 r.
29.		Opolskie	Centrum Integracji Społecznej ul. Budowlanych 6 47-100 Strzelce Opolskie
30.	Centrum Integracji Społecznej Cispol Polanowice 94 46-220 Byczyna		Gmina Byczyna Samorządowy zakład budżetowy Jednostka organizacyjna Gminy Byczyna
31.	Podkarpackie	Centrum Integracji Społecznej ul. Jana Styki 21 35-006 Rzeszów	Rzeszowskie Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta
32.	Podlaskie	Centrum Integracji Społecznej Chmielnik 15 16-020 Czarna Białostocka	Caritas Archidiecezji Białostockiej
33.	Pomorskie	Centrum Integracji Społecznej ul. Miła 26a 77-100 Bytów	Miasto Bytów Samorządowy zakład budżetowy
34.		Centrum Integracji Społecznej ul. Kartuska 25 83-333 Chmielno Garcz	Gmina Chmielno Samorządowy zakład budżetowy

35.		Centrum Integracji Społecznej ul. Droga Kaszubska 9 Ostrzyce 83-311 Goręczyno	Gmina Somonino Jednostka budżetowa
36.		Centrum Integracji Społecznej Osówek 47 83-243 Osieczna	Stowarzyszenie Morena Ul. Jaškowa Dolina 7 80-252 Gdańsk
37.		Centrum Integracji Społecznej ul. Wybickiego 3, Bojano 84-207 Koleczkowo	Fundacja „Szczęśliwa Rodzina” im. Św. Siostry Faustyny Kowalskiej
38.		Centrum Integracji Społecznej ul. Floriańska 3 80-546 Gdańsk-Nowy Port	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta
39.		Centrum Integracji Społecznej ul. Grunwaldzka 1 83-110 Tczew	Stowarzyszenie na Rzecz Szkolnictwa Specjalnego Uwagi: Od 1.04.2011 r. pozbawione statusu
40.		Centrum Integracji Społecznej ul. Maczka 10 77-200 Miastko	Chrześcijańska Misja Społeczna Teen Challenge
41.		Centrum Integracji Społecznej ul. Kościerska 2 83-250 Skarszewy	Stowarzyszenie Miłośników Obozina i Kociewia
42.		Centrum Integracji Społecznej ul. Judyckiego 8 84-100 Puck	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Małe Morze” z Pucka
43.	Śląskie	Centrum Integracji Społecznej ul. Brzozowa 19 42-450 Łazy	Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne w Kluczach
44.		Centrum Integracji Społecznej ul. Legionów 21 42-200 Częstochowa	Akcja Katolicka Archidiecezji Częstochowskiej
45.		Centrum Integracji Społecznej ul. Kolejowa 2 43-190 Mikołów	Gmina Mikołów Jednostka budżetowa
46.		Centrum Integracji Społecznej ul. Szczakowska 44 43-600 Jaworzno	Stowarzyszenie „Reda”
47.		Centrum Integracji Społecznej ul. Edukacji 5 43-100 Tychy	Fundacja Internattionaler Bund Polska
48.		Centrum Integracji Społecznej ul. Sądowa 1 41-605 Świętochłowice	Gmina Świętochłowice ul. Katowicka 54 41-600 Świętochłowice
49.		Centrum Integracji Społecznej ul. Jurajska 121 42-400 Zawiercie-Żerkowice	Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne w Kluczach
50.	Świętokrzyskie	Centrum Integracji Społecznej ul. Wesola 54 25-363 Kielce	Caritas Diecezji Kieleckiej
51.		Centrum Integracji Społecznej ul. Parkowa 6 28-200 Staszów	Miasto Staszów Samorządowy zakład budżetowy.

52.		Centrum Integracji Społecznej Al. 3 Maja 73 27-400 Ostrowiec Świętokrzyski	Prezydent Miasta Ostrowiec Sw. Gospodarstwo pomocnicze CIS zlikwidowany
53.		Centrum Integracji Społecznej ul. B. Prusa 3a 26-110 Skarżysko-Kamienna	Miasto Skarżysko-Kamienna Samorządowy zakład budżetowy
54.	Warmińsko-Mazurskie	Centrum Integracji Społecznej Al. Wojska Polskiego 33 10-228 Olsztyn	Miasto Olsztyn Samorządowy zakład budżetowy
55.		Centrum Integracji Społecznej ul. Sienkiewicza 15 14-100 Ostróda	Polski Komitet Pomocy Społecznej Oddział Rejonowy w Olsztynie
56.		Centrum Integracji Społecznej ul. Kościuszki 10 14-500 Braniewo	Braniewskie Stowarzyszenie Abstynenckie
57.		Centrum Integracji Społecznej ul. Sucharskiego 15 19-300 Augustów	Stowarzyszenie Inicjatyw Społeczno- Gospodarczych im. Króla Zygmunta Augusta
58.		Centrum Integracji Społecznej ul. Św. Wincentego 6/9 61-003 Poznań	Stowarzyszenie Szkoła Barki im. H. Ch. Kofoeda
59.	Wielkopolskie	Centrum Integracji Społecznej ul. 3 Maja 12 64-500 Szamotuły	Fundacja Niemiecko-Polska „Nadzieja”
60.		Centrum Integracji Społecznej „Darzybór” ul. Bydgoska 6/7, 61-123 Poznań	Stowarzyszenie Pogotowie Społeczne
61.		Centrum Integracji Społecznej Kawęczyn 39/3 62-704 Kawęczyn	Stowarzyszenie Kawęczyńskie Towarzystwo Rozwoju
62.		Centrum Integracji Społecznej w Pniewach Chudobczyce 17, 64-423 Lubosz	Stowarzyszenie Regionalny Ośrodek Socjalno- Edukacyjny „Dla Ludzi i Środowiska”
63.		Centrum Integracji Społecznej Chudobczyce 27 64-423 Lubosz	Stowarzyszenie Integracyjne Wspólnoty „Barka”
64.		Centrum Integracji Społecznej Os. Jana III Sobieskiego 105 60-688 Poznań	Stowarzyszenie ETAP
65.		Centrum Integracji Społecznej w Kwiliczu Chudobczyce 17, 64-423 Lubosz	Stowarzyszenie Regionalny Ośrodek Socjalno- Edukacyjny „Dla Ludzi i Środowiska”
66.		Centrum Integracji Społecznej Gębiczyn 25 64-700 Czarnków	Fundacja Gębiczyn
67.		Centrum Integracji Społecznej ul. Dąbrowskiego 129 60-543 Poznań	Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka”
68.		Centrum Integracji Społecznej Pl. Zamkowy 2 64-130 Rydzyna	Stowarzyszenie na Rzecz Aktywności Zawodowej i Społecznej Osób Niepełnosprawnych Ziemi Leszczyńskiej „Pro Activ”
69.		Centrum Integracji Społecznej ul. Bartosza 14 63-430 Odolanów	Stowarzyszenie Trzeźwości w Odolanowie

70.		Centrum Integracji Społecznej ul. Kaliskiej 19 62-500 Konin	Stowarzyszenie „Razem damy radę” w Koninie
71.	Zachodniopomorskie	Centrum Integracji Społecznej ul. Krasieńskiego 19 73-110 Stargard Szczeciński	Caritas Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej
72.		Centrum Integracji Społecznej ul. Kisielice Duże 30 78-200 Białogard	Stowarzyszenie Pomocy „Przytulisko”
73.		Centrum Integracji Społecznej „Od Nowa” ul. Bema 27, 72-320 Łobez	Stowarzyszenie „Współistnienie”
74.		Centrum Integracji Społecznej „Przystań” ul. Szosowa 2, 74-320 Barlinek	Szczecińska Fundacja Talent – Promocja – Postęp Uwagi: zawieszona działalność zgłoszona województwie
75.		Centrum Integracji Społecznej ul. Kolumba 86 70-035 Szczecin	Zachodniopomorskie Stowarzyszenie Rozwoju Gospodarczego – Szczecińskie Centrum Przedsiębiorczości
76.		Centrum Integracji Społecznej ul. Energetyków 10 70-656 Szczecin	Stowarzyszenie „SOS dla Rodziny”
77.		Centrum Integracji Społecznej w Rogozinie	Fundacja „Rozwój-Integracja”
78.		Centrum Integracji Społecznej ul. Mieszka I-go 16 75-129 Koszalin	Koło Koszalińskie Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta

Aneks nr 2 – Członkowie Konwentu Centrów i Klubów Integracji Społecznej (na 31.05.2012 r.)

Lp.	Centrum lub Klub Integracji Społecznej			Instytucja tworząca
	Nazwa	Miejsce	Adres	
1	Centrum Integracji Społecznej	Bystrzyca Kłodzka	ul. 1-go Maja 1, 57-500 Bystrzyca Kłodzka	Gmina Bystrzyca Kłodzka
2	Klub Integracji Społecznej	Moczary	Moczary 41, 38-700 Ustrzyki Dolne	Stowarzyszenie Rozwoju Domu Pomocy Społecznej Moczary
3	Centrum Integracji Społecznej Przystań	Barlinek	ul. Szosowa 2b, 74-320 Barlinek	Szczecińska Fundacja Talent Pomocji Postęp w Szczecinie
4	Klub Integracji Społecznej	Legionowo	ul. Sowińskiego 3, 05-120 Legionowo	OPS w Legionowie
5	Klub Integracji Społecznej	Tomaszów Maz.	ul. Cekanowska 5, 97-200 Tomaszów Maz.	MOPS w Tomaszowie Maz.
6	Centrum Integracji Społecznej "Rozwój"	Lubiszyn	ul. Połna 6, 66-433 Lubuszyn	Lubuskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego "Rozwój"
7	Centrum Integracji Społecznej	Drezdenko	ul. Warszawska 4, 66-530 Drezdenko	Urząd Miejski w Drezdenku
8	Centrum Integracji Społecznej "SOS"	Szczecin	ul. Energetyków 10, 70-656 Szczecin	Stowarzyszenie "SOS dla rodziny"
9	Centrum Integracji Społecznej	Warszawa	ul. Krakowskie Przedmieście 62, 00-322 Warszawa	Caritas Archidiecezji Warszawskiej
10	Centrum Integracji Społecznej	Białogard	ul. Kisielice Duże 30, 78-200 Białogard	Stowarzyszenie Pomocy Przytulisko
11	Klub Integracji Społecznej "Bądźmy"	Biszczka	23-425 Biszcza 50, woj. lubelskie	Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Biskiej
12	Centrum Integracji Społecznej	Białystok	ul. Warszawska 32, 15-077 Białystok	Caritas Archidiecezji Białostockiej
13	Klub Integracji Społecznej "Masz wybór"	Suwałki	ul. T. Kościuszki 71, 16-400 Suwałki	Suwałskie Stowarzyszenie WYBÓR
14	Klub Integracji Społecznej	Wejherowo	ul. Kusocińskiego 17, 84-200 Wejherowo	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Wejherowie
15	Klub Integracji Społecznej	Klucze	ul. Zawierciańska 12, 32-310 Klucze	Ośrodek Pomocy Społecznej
16	Klub Integracji Społecznej	Klecko	ul. Gnieźnieńska 8, 62-270 Klecko	Stowarzyszenie Młodych Wielkopolan w Poznaniu
17	Centrum Integracji Społecznej "DARZYBÓR"	Poznań	ul. Borówki 4, 61-304 Poznań	Stowarzyszenie Pogotowie Społeczne
18	Klub Integracji Społecznej	Rejowiec Fabryczny	ul. Lubelska 24, 22-170 Rejowiec Fabryczny	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rejowcu Fabrycznym
19	Centrum Integracji Społecznej	Rzeszów	ul. Jana Styki 21, 5-006 Rzeszów	Rzeszowskie Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta w Rzeszowie
20	Klub Integracji Społecznej	Mielec	ul. Łukasiewicza 1c, 39-300 Mielec	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

21	Centrum Integracji Społecznej	Szczecin	ul. Kolumba 86, 70-035 Szczecin	Zachodniopomorskie Stowarzyszenie Rozwoju Gospodarczego-Szczecińskie Centrum Przedsiębiorczości
22	Klub Integracji Społecznej	Wicko	84-352 Wicko	Ośrodek Pomocy Społecznej
23	Klub Integracji Społecznej	Łańcut	ul. Piłsudskiego 9, 37-100 Łańcut	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
24	Klub Integracji Społecznej "Lubelski staw"	Lublin	ul. Droga Męczenników Majdanka 26, 20-319 Lublin	Lubelska Spółdzielnia Socjalna "Koziołek"
25	Koszalińskie Centrum Integracji Społecznej "Tacy Sami"	Koszalin	ul. Mieszka I-go 16, 75-129 Koszalin	Koło Koszalińskie Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta
26	Centrum Integracji Społecznej	Ostrzyce	ul. Droga Kaszubska 9, 83-311 Goręczyno	Gmina Somonino
27	Centrum Integracji Społecznej	Gdańsk	Ul. Floriańska 3 80-546 Gdańsk	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Gdańsk
28	Centrum Integracji Społecznej	Wieprz	34-122 Wieprz	Stowarzyszenie Pomocy Bezrobotnym i Ich Rodzinom „Nadzieja”
29	Centrum Integracji Społecznej	Polanowice/ Byczna	46-220 Byczyna, Polanowice 94	Gmina Byczyna
30	Klub Integracji Społecznej	Sejny	16-500 Sejny, ul. Piłsudskiego 34	Sejnięskie Towarzystwo Oświatowo-Społeczne
31	Klub Integracji Społecznej	Koziegłowy	42-350 Koziegłowy, ul. Zarecka 28	GOPS Koziegłowy
32	Klub Integracji Społecznej	Janów Lubelski	ul. Bohaterów Poryt. Wzgórza 23, 23-300 Janów Lub.	Janowskie Stowarzyszenie Niesienia Pomocy HUMANUS w Janowie Lubelskim
33	Klub Integracji Społecznej	Bytom	ul. Powstańców Warszawskich 14, 41-902 Bytom	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Bytomiu
34	Centrum Integracji Społecznej	Chudobczyce	Chudobczyce 27, 64-423 Lubosz	Stowarzyszenie Integracyjne Wspólnoty Barka Chudobczyce
35	Centrum Integracji Społecznej "Od Nowa"	Łobez	ul. Bema 27, 73-150 Łobez	Stowarzyszenie „Współistnienie” w Łobzie
36	KIS przy GOPS w Tomaszowie Lub.	Tomaszów Lubelski	ul. Kościelna 11, 22-600 Tomaszów Lub.	GOPS w Tomaszowie Lub.
37	Centrum Integracji Społecznej	Chełm	ul. Połaniecka 10, 22-100 Chełm	Urząd Miasta w Chełmie
38	Klub Integracji Społecznej	Pabianice	ul. Partyzancka 31, 95-200 Pabianice	MCPR w Pabianicach
39	Klub Integracji Społecznej	Łuszczyca	ul. Warszawska 2, 05-240 Łuszczyca	OPS w Łuszczycu
40	Klub Integracji Społecznej	Zamość	ul. Św. Piątka 24, 22-400 Zamość	Stowarzyszenie Nowa Szansa w Zamościu
41	Centrum Integracji Społecznej	Braniewo	ul. Kościuszki 10, 14-500 Braniewo	Braniewskie Stowarzyszenie Abstynenckie
42	Centrum Integracji Społecznej	Zielona Góra	ul. Staszica 4, 65-175 Zielona Góra	Prezydent Miasta Zielona Góra
43	Klub Integracji Społecznej	Lublin	ul. Krochmalna 13, 20-401 Lublin	Fundacja Fuga Mundi
44	Klub Integracji Społecznej	Włocławek	ul. Okrzei 61, 87-800 Włocławek	MOPS we Włocławku

45	Centrum Integracji Społecznej	Drezdenko	ul. Marszałkowska 18, 66-530 Drezdenko	Urząd Miejski w Drezdenku
46	Centrum Integracji Społecznej-Piątkowo	Poznań	oś. Jana III Sobieskiego 105, 60-388 Poznań	Stowarzyszenie "ETAP"
47	Centrum Integracji Społecznej	Staszów	ul. Parkowa 6, 28-200 Staszów	Gmina Staszów
48	Klub Integracji Społecznej	Kielce	ul. Jagiellońska 42a, 25-606 Kielce	Świętokrzyski Klub Abstynentów "RAJ"
49	Centrum Integracji Społecznej	Wrocław	ul. Strzegomska 49, 53-611 Wrocław	Gmina Wrocław
50	Centrum Integracji Społecznej	Ostrowiec Świętokrzyski	ul. Sandomierska 26A, 27-400 Ostrowiec Świętokrzyski	Fundacja Pomocna Dłoń
51	Centrum Integracji Społecznej	Stargard Szczeciński	ul. Krasińskiego 19, 73-110 Stargard Szczeciński	Caritas Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej
52	Klub Integracji Społecznej	Mielec	ul. Łukasiewicza 1c, 39-300 Mielec	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
53	Klub Integracji Społecznej	Stalowa Wola	ul. Dmowskiego 1, 37-450 Stalowa Wola	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
54	Centrum Integracji Społecznej	Gorzów Wlkp.	ul. Teatralna 26, 66-400 Gorzów Wlkp.	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych "KRAĞ"
55	Klub Integracji Społecznej	Śrem	ul. Okulickiego 3, 63-100 Śrem	Ośrodek Pomocy Społecznej w Śremie
56	Centrum Integracji Społecznej	Nowy Sącz	ul. Wyspiańskiego 22, 33-300 Nowy Sącz	Stowarzyszenie Na Rzecz Wspierania Przedsiębiorczości i Inicjatyw Lokalnych Stopil
57	Centrum Integracji Społecznej	Elk	ul. Kościuszki 28B, 19-300 Elk	Stowarzyszenie Inicjatyw Społeczno-Gospodarczych im. Króla Zygmunta Augusta
58	Klub Integracji Społecznej	Jedlicze	ul. Rynek 5, 38-460 Jedlicze	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej
59	Centrum Integracji Społecznej	Płock	ul. Pedagogiczna 7, 09-402 Płock	Centrum Innowacji Społeczeństwa Informacyjnego
60	Centrum Integracji Społecznej "Zielone światło"	Opoczno	ul. Biernackiego 4/23, 26-300 Opoczno	Fundacja "Interregion"
61	Klub Integracji Społecznej "Aktywni Razem"	Elk	ul. Słowackiego 15B, 19-300 Elk	GOPS w Elku
62	Centrum Integracji Społecznej CISTOR	Toruń	ul. Stokrotkowa 22, 87-100 Toruń	CISTOR Stowarzyszenie Partnerstwo Społeczne
63	Klub Integracji Społecznej	Kraków	os. Słoneczne 15, 31-958 Kraków	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
64	Klub Integracji Społecznej	Olsztynek	ul. Świerczewskiego 19, 11-015 Olsztynek	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
65	Klub Integracji Społecznej	Dubienka	ul. Zawalna 21, 22-145 Dubienka	Stowarzyszenie Wspierania Aktywności Społecznej STELLA
66	Klub Integracji Społecznej CISTOR	Toruń	ul. Stokrotkowa 22, 87-100 Toruń	CISTOR Stowarzyszenie Partnerstwo Społeczne
67	Klub Integracji Społecznej Ostrowiec Św.	Ostrowiec Św.	ul. Sandomierska 26A, 27-400 Ostrowiec Świętokrzyski	Fundacja Pomocna Dłoń
68	Klub Integracji Społecznej Wrocław	Wrocław	ul. Strzegomska 49, 53-611 Wrocław	Gmina Wrocław
69	Centrum Integracji Społecznej Kraków	Kraków	Os. Zielone 22 Kraków	Małopolskie Forum Pracy Stowarzyszenie Aktywizacji Społeczno-Gospodarczej

70	Centrum Integracji Społecznej Kielce	Kielce	ul. Jana Pawła II 3 25-013 Kielce	Caritas Diecezji Kieleckiej
71	Centrum Integracji Społecznej Osówek / Osieczna	Osówek/ Osieczna	ul. Osówek 47 83-243 Osieczna	Stowarzyszenie Morena Gdańsk
72	Centrum Integracji Społecznej w Bytowie	Bytów	ul. 1-ego Maja 15 77-100 Bytów	Urząd Miasta Bytów
73	Centrum Integracji Społecznej w Tychach	Tychy	ul. Edukacji 11 44-100 Tychy	Fundacja Internationaler Bund Polska Kraków
74	Klub Integracji Społecznej MOPS w Koszalinie	Koszalin	Ul. Al. Monet Casino 2 75-412 Koszalin	MOPS Koszalin
75	Klub Integracji Społecznej MOPR w Koninie	Konin	Ul. Sosnowa 16 62-510 Konin	MOPR Konin
76	Klub Integracji Społecznej MOPS Ruda Śląska	Ruda Śląska	Ul. Markowej 20 41-709 Ruda Śląska	MOPS Ruda Śląska
77.	Klub Integracji Społecznej MOPS Puławy	Puławy	Ul. Leśna 17 24-100 Puławy	MPOS Puławy
78	Klub Integracji Społecznej M-GOPS Więcbork	Więcbork	Ul. Mickiewicza 22a 89-410 Więcbork	M-GOPS Więcbork

Aneks nr 3. Wykaz Klubów Integracji Społecznej biorących udział w 2011 r. w ankiecie ministerstwa pracy i polityki społecznej

Województwo dolnośląskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	KIS przy CIS ul. Strzegomska 49, 53-611 Wrocław	sekretariat@cis.wroclaw.pl tel. (71) 782-35-11 782-35-13
2.	Demokratyczna Unia Kobiet, KIS ul. Zelwerowicza 16/3, 53-676 Wrocław	duk-wroclaw@wp.pl tel. (71) 341-74-43
3.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Beethovena 1-2, 58-309 Wałbrzych	tel. (74) 664-08-56
4.	Klub Integracji Społecznej w Starych Bogaczowicach ul. Szkolna 2, 58-311 Struga	alicja.rajca@o2.pl
5.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Sobieskiego 4, 57-530 Międzyzlesie	tel. (74) 812-66-38
6.	KIS w Lubinie ul. M. Skłodowskiej-Curie 14, 59-300 Lubin	tel. (76) 746-83-63
7.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej Plac Lompy 1, 59-800 Lubań	tel. (75) 722-39-69
8.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kolejowa 13, 58-580 Szklarska Poręba	tel. (75) 717-48-18

Województwo kujawsko-pomorskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Strzelecka 8, 88-430 Janowiec Wielkopolski	Mgops.janowiec@admin.com.pl www.mgops-janowiecwlkp.pl (52) 302-60-68
2.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kolejowa 4, 88-420 Rogowo	gops@rogowo.paluki.pl tel. (52) 302-42-10
3.	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie ul. Kościuszki 26, 87-800 Włocławek	kis@mopr.wloclawek.pl www.projekty.mopr.wloclawek.pl tel. (54) 411-04-37

Województwo lubelskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Janowskie Stowarzyszenie Niesienia pomocy „Humanus” ul. Bohaterów Porytowego Wzgórza 23, 23-300 Janów Lubelski	kis@jsnphumanus.pl tel.(15) 814-22-51 698 766-405 Paweł Wiśniewski 602 754-661
2.	Stowarzyszenie Nowa Szansa w Zamościu ul. Św. Piątka 24, 22-400 Zamość	orla18@wp.pl tel/fax (84) 638-59-07
3.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 29-Listopada 10, 22-600 Tomaszów Lubelski	gopstomlub@post.polk tel. (84) 664-29-31 Kierownik GOPS Celina Koperwas
4.	Fundacja AYNI ul. Narutowicza 79/60, 23-400 Biłgoraj	marek-bl@wp.pl 692 230 120
5.	Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Biskiej 23-425 Biszczka 50	spzb.biszczka@o2.pl tel. (84) 685-60-40 781 576 417
6.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Lubelska 24, 22-170 Rejowiec Fabryczny	mopsrf@op.pl tel. (82) 566-30-13
7.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Grunwaldzka 2, 23-210 Kraśnik	dszydłowska@mops.krasnik.pl tel. (81) 825-15-80
8.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Zamojskiego 27, 21-205 Jabłoń	gopsjablon@wp.pl tel. (83) 354-91-10

9.	Gmina Milanów ul. Kościelna 11A, 21-210 Milanów	Tel. (83) 356-72-41
10.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Ogrodowa 16, 21-200 Parczew	Tel. (83) 355-12-55
11.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej 21-222 Podedwórze 44	Tel. (83) 379-50-37
12.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul Stawowa 1B, 21-220 Siemień	Tel. (83) 354-71-58
13.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul Spokojna 10 21-230 Sosnowica	Tel. (82) 591-21-53
14.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Leśna 17, 24-100 Puławy	mops_pul@lu.onet.pl tel. (81) 886-13-59
15.	Stowarzyszenie na Rzecz Pomocy Rodzinie „Podaj Dłoń” ul. Kościuszki 54a, 23-460 Józefów	babsiwojciechowska@gmail.com tel. (84) 687-85-31
16.	Gmina Tyszowce Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 3 Maja 10, 22-630 Tyszowce	mops@tyszowce.pl tel. (84) 661-93-46 663 152 122
17.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Chełmska 5, 22-107 Sawin	gopssawin@wp.pl tel. (82) 567-30-00
18.	KIS GOPS Cyców ul. Nowa 1, 21-070 Cyców	cycow_g_s@woj.lublin.pl tel. (82) 567-70-03

Województwo lubuskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Klub Integracji Społecznej ul. Rutkowskiego 9, 66-460 Witnica	tel. (95) 751-51-83
2.	Klub Integracji Społecznej ul. Krasińskiego 23, 67-300 Szprotawa	tel. (68) 376-12-66
3.	Klub Integracji Społecznej Związek Lubuskich Organizacji Pozarządowych ul. Zacisze 17, 65-001 Zielona Góra	tel. (68) 452-72-71

Województwo małopolskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Zawierciańska 12, 32-310 Klucze	ops@gmina-klucze.pl tel. (32) 642-84-67
2.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Mickiewicza 2, 32-620 Brzeszcze	kis@brzeszcze.pl www.ops.brzeszcze.pl tel. (32) 737-19-19
3.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Wojska Polskiego 3, 32-332 Bukowno	mops_bukowno@poczta.onet.pl tel. (32) 642-12-30
4.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Sobieskiego 41, 32-650 Kęty	poczta@gops.kety.pl www.gops.kety.pl tel. (33) 845-25-51
5.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 9 Maja 2, 32-590 Libiąż	kis.ops@libiaz.pl www.ops.libiaz.pl tel. (32) 627-78-25
6.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Zamkowa 12, 32-600 Oświęcim	gops1@gops-oswiecim.iaw.pl tel. (33) 844-95-00
7.	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 3 Maja 72, 32-100 Proszowice	mgops@proszowice.pl tel. (12) 386-01-48
8.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 24 Stycznia 47, 32-540 Trzebinia	ops@um.trzebinia.pl http://kis.ops.trzebinia.pl tel. (32) 726-34-02
9.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej 34-122 Wieprz 424	gopswieprz@pocza.onet.pl www.gopswieprz.pl tel. (33) 875-54-15
10.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	bp.odnowa@gmail.com

	ul. Kasprusie 35a, 34-500 Zakopane	tel. (18) 201-41-22
11.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej Os. Słoneczne 15, 31-958 Kraków	is@mops.krakow.pl www.mops.krakow.pl tel. (12) 644-14-31
12.	KIS OPP Leonardo ul. Krakusa 8, 30-353 Kraków	kis.leonardo@gmail.com www.kisleonardo.pl tel. (12) 263-00-88

Województwo mazowieckie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Warszawska 33, 96-313 Jaktorów	gopsjaktorow@onet.pl tel. (46) 856-40-44 tel. (46) 856-42-44
2.	Fundacja KOOOPERACJA ul. Żeromskiego 15, 05-600 Grójec	klub@kiskozenice.pl www.kiskozenice.pl tel. (48) 614-62-73
3.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Świętochowskiego 4, 05-071 Sulejówek	mops@list.pl tel. (22) 783-59-49
4.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Strażacka 3, 05-311 Dębe Wielkie	gops@debewielkie.pl tel. (25) 757-70-57
5.	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie ul. Hallera 12, 07-410 Ostrołęka	kis@mopr.osroleka.pl www.mopr.ostroleka.pl tel. (29) 760-74-74
6.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Szkolna 10, 07-440 Goworowo	kancelaria@gops.goworowo.pl tel. (29) 761-40-15
7.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 3 Maja 57, 07-300 Ostrow Mazowiecka	mopsostrowmaz@poczta.onet.pl tel. (29) 745-32-41
8.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Wolskiego 4 09-400 Płock	mops@pl.onet.pl tel. (24) 364-02-23
9.	Urząd Gminy w Bodzanowie ul. Bankowa 7, 09-470 Bodzanów	marcin291083@wp.pl www.kisbodzanow.pl tel. (24) 260-70-06
10.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Św. Stanisława Kostki 5, 06-300 Przasnysz	mopsprzasnysz@poczta.onet.pl tel. (29) 752-28-83
11.	Gmina Pokrzywnica Al. Jana Pawła II 1, 06-121 Pokrzywnica	Tel. (23) 691-87-94
12.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Pułtuska 47, 06-150 Świercze	gops_swiercze@op.pl tel. (23) 691-60-62
13.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Limanowskiego 134, 26-600 Radom	Tel. (48) 360-84-89
14.	Centrum Pomocy Socjalnej ul. Wolności 26, 08-300 Sokołów Podlaski	cps@sokolowpodl.pl www.cps.sokolowpodl.pl tel. (25) 781-65-99
15.	Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga Południe ul. Wiatraczna 11, 04-366 Warszawa	Tel. (22) 517-69-42
16.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Warszawska 10, 05-240 Tuszcz	aszyszkowska@poczta.onet.pl tel. 694 674 086
17.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 3 Maja 16, 07-200 Wyszaków	tel. (29) 742-85-22
18.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Warszawska 26a, 09-472 Słupno	www.gopsslupno.eu (24) 261-95-54

Województwo opolskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Powstańców 12, 46-090 Popielów	kis@popielow.pl gops.kierownik@popielow.pl www.gopspopielow.cba.pl tel. (77) 427-57-11
2.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Sienkiewicza 5, 46-034 Pokój	Tel/fax (77) 427-11-60

3.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Bohaterów Warszawy 5, 48-300 Nysa	Tel. (77) 433-73-43
4.	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie Dział Wsparcia Społecznego ul. Małopolska 20A, 45-301 Opole	kis.opole@wp.eu tel/fax (77) 455-63-90 do 92 wew. 4
5.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Reja 2A, 47-220 Kędzierzyn-Koźle	mops@mops-k-kozle.pl tel. (77) 483-48-48
6.	Ośrodek Pomocy Społecznej Al. Jana Pawła II 14, 48-340 Głucholazy	ops@ops-glucholazy.pl www.ops-glucholazy.pl tel. (77) 439-19-25
7.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Dębowa 11, 47-200 Zawadzkie	kadry@ops.zawadzkie.pl tel. (77) 642-20-95
8.	Stowarzyszenie Popierania Zaradności Życiowej i Rozwoju Przedsiębiorczości oraz Pomocy Wzajemnej ul. Okrężna 27, 46-220 Byczyna	Tel. (77) 413-42-77 wew. 25,27
9.	Ośrodek Integracji i Pomocy Społecznej ul. Ks. Dzierżona 4b, 46-040 Ozimek	Tel. (77) 446-68-88 <i>Zawieszona działalność</i>
10.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Rynek 1, 49-200 Grodków	Tel. (77) 415-46-44 <i>Zawieszona działalność</i>

Województwo podkarpackie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Rynek 5, 38-460 Jedlicze	gjedlic@rzeszow.uw.gov.pl tel. (13) 448-47-57
2.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Dmowskiego 1, 37-450 Stalowa Wola	Kis.stalowawola@poczta.onet.pl tel. (15) 842-50-97 wew.35 fax (15) 642-63-84
3.	Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Powiatu Kolbuszowskiego NIL ul. Jana Pawła II 8, 36-100 Kolbuszowa	Nie funkcjonuje
4.	Stowarzyszenie RAZEM Budy Głogowskie 429, 36-060 Głogów Małopolski	Nie funkcjonuje
5.	Stowarzyszenie Rozwoju Domu Pomocy Społecznej Moczary 4, 36-060 Głogów Małopolski	Nie funkcjonuje
6.	Stowarzyszenie na Rzecz Pomocy Rodzinie AGAPE 36-062 Zaczernie 732	Nie funkcjonuje

Województwo podlaskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Polskie Stowarzyszenie Doradcze i Konsultingowe ul. Rynek Kościuszki 2, 15-091 Białystok	(85) 652-61-07 www.kislapy.pl
2.	Polskie Stowarzyszenie Wybór, ul. Szpitalna 77, 16-400 Suwałki	stowarzyszenie.wybór@wp.pl www.wybór.suwalki.pl 505 215-315

Województwo pomorskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Ośrodek Pomocy Społecznej, 84-352 Wicko	tel. (59) 861-11-19 fax (59) 861-11-19
2.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Górna 8, 76-231 Damnica	gops_damnica@wp.pl tel. (59) 811-32-48
3.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Armii Krajowej 39, 83-110 Tczew	fis@mops.tczew.pl www.mops.tczew.pol.pl tel. (58) 530-22-20
4.	Gmina Dzierzgoń Plac Wolności 1, 82-440 Dzierzgoń	mops.dzierzgon@wp.pl tel. (55) 276-23-86
5.	Gmina Mikołajki Pomorskie ul. Dzierzgońska 2, 82-433 Mikołajki Pomorskie	tel. (55) 640-46-30
6.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Szkolna 4, 77-320 Przechlewo	tel.(59) 833-42-67 505 006-851

7.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kusocińskiego 17, 84-200 Wejherowo	sekretariat@mops.wejherowo.pl tel. (58) 778-11-10
8.	Stowarzyszenie Opiekuńczo-Resocjalizacyjne „Prometeusz” ul. Nałkowskiej 4c m 16, 80-286 Gdańsk	sorp@prometeusz-gdansk.org.pl tel. (58) 721-53-77

Województwo śląskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Mościckiego 14, 41-200 Sosnowiec	kis@mopssosnowiec.pl www.mopssosnowiec.pl (32) 293-44-36 wew. 23
2.	Gmina i Miasto Kozięgłowy Gminno Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Żarecka 28, 42-350 Kozięgłowy	kiskozięglowy@tlen.pl tel. 516 169-125 tel. (34) 314-12-61
3.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Miarki 11, 43-300 Bielsko-Biała	sekretariat@mops.bip.wizja.net tel. (33) 499-56-50 499-56-66
4.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Sierpowa 38, 43-220 Świerczyniec, gmina Bojszowy	gopsboj@op.pl tel. (32) 328-93-05
5.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Wyzwolenia 77, 43-438 Brenna	Gops_brenna@interia.pl tel. (33) 853-64-59 858-71-01
6.	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie ul. Strzelców Bytomskich 16, 41-902 Bytom	sekretariat@mopr.bytom.pl tel. (32) 281-80-93
7.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kruszcowa 22, 41-500 Chorzów	opsch@z4.pl tel. (32) 249-62-29 771-63-01
8.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Skibińskiego 1, 41-400 Dąbrowa Górnicza	sekretariat@mops.com.pl tel. (32) 262-25-28 268-15-14
9.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Górnych Wałów 9, 44-100 Gliwice	gliwice@ops.pl tel. (32) 231-40-33 401-01-85
10.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Północna 9b, 43-600 Jaworzno	mops@um.jaworzno.pl tel. (32) 618-18-54
11.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Jagiellońska 17, 40-032 Katowice	kancelariamops@um.katowice.pl tel. (32) 251-00-87 251-14-51
12.	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie ul. Nankera 103, 41-947 Piekary Śląskie	Mopr.piekary@neostrada.pl tel. (32) 288-35-74 287-95-03
13.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Szkolna, 42-512 Psary	opspary@poczta.fm tel. (32) 267-22-62
14.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kilińskiego 5a, 43-200 Pszczyna	opspszczyna@wp.pl tel. (32) 210-41-73 210-58-10
15.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Markowej 22, 41-709 Ruda Śląska	sakretariat@mops.rsl.pl tel. (32) 344-03-23 344-03-24
16.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Żwirki i Wigury 16, 42-470 Siewierz	ops@siewierz.pl tel. (32) 649-94-93 649-94-91
17.	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie ul. Roosevelta 40, 41-806 Zabrze	mopr@zabrze.pol.pl tel. (32) 277-78-00 277-78-01

Województwo świętokrzyskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
-----	-----------------------	-----------------

1.	Klub Integracji Społecznej ul. Wesoła 54, 25-010 Kielce	tel. (41) 334-90-13
2.	Klub Integracji Społecznej ul. Lipowa 1, 28-100 Busko-Zdrój	tel. (41) 378-70-09
3.	Klub Integracji Społecznej ul. Jana Pawła II 3, 28-300 Jędrzejów	tel. (41) 386-62-97
4.	Klub Integracji Społecznej ul. Kwiatowa 14, 28-340 Sędziszów	tel. (41) 381-27-41
5.	Klub Integracji Społecznej ul. Gajowa 3, 26-080 Mniów	tel. (41) 373-83-36
6.	Klub Integracji Społecznej ul. Sikorskiego 10, 26-110 Skarżysko-Kamienna	tel. (41) 252-80-28

Województwo warmińsko-mazurskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 1-go Maja 44b, 19-335 Prostki	kis@prostki.pl
2.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Krasickiego 1, 11-100 Lidzbark Warmiński	gops.lidzbarkwarm@interia.pl
3.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Podleśna 1, 13-300 Nowe Miasto Lubawskie	gops.nml@wp.pl
4.	Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Dworcowa 25, 14-420 Młynary	Tel. (55) 248-67-20
5.	Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Lipowa 28, 19-404 Wieliczki	Tel. (87) 521-42-37
6.	Urząd Gminy ul. Olsztyńska 10, 11-034 Stawiguda	gops_stawiguda@wp.pl (89) 512-63-71
7.	Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Młynarska 5b, 14-530 Frombork	mgops.frombork@interia.pl (55) 249-86-10
8.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kościuszki 44, 1, 9-420 Kowale Oleckie	Tel. (87) 523-82-48
9.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Słowackiego 15b, 19-300 Elk	gops-elk@elknet.pl www.gops.elk.pl http://gops.kis.elk.pl
10.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kolejowa 5, 13-100 Nidzica	kis.nidzica@wp.pl (89) 625-29-14
11.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Agrestowa 2, 14-120 Dąbrówno	gops-dabrownno@go2.pl Tel/fax (89) 647-44-68 Hanna Lisewska Kier. GOPS
12.	Gmina Janowiec Kościelny Klub Integracji Społecznej i Samopomocy 13-111 Janowiec Kościelny 148	kissjanowiec@wp.pl tel/fax (89) 626-20-65
13.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej 14-407 Godkowo 14,	gops.godkowo@op.pl (55) 249-72-38 Koordynator KIS Anna Paluch
14.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Piotrowskiego 1, 11-410 Barciany	Tel. (89) 753-15-71 Koordynator KIS Marzena Oracz
15.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kościuszki 2, 11-400 Kętrzyn	kis.gops_ketrzyn@op.pl Tel. (89) 751-41-66 Koordynator KIS Grażyna Niedźwiedzka-Bień
16.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej 11-030 Purda 12a,	gopspurda@wp.pl tel. (89) 519-50-58 Babowicz Justyna
17.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej 11-008 Świątki 87	tel. (89) 526-00-87
18.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kolejowa 25a, 11-440 Reszel	mops_reszel@wp.pl tel. (89) 755-02-33 Jabłonka Elżbieta

19.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kajki 20, 11-320 Jeziorany	Tel. (89) 718-11-33] Tarasiewicz Danuta
20.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Polska 49, 12-100 Szczytno	gkrpaszczytno@ug.szczytno.pl www.e-bip.pl/start/12969 tel. (89) 624-01-84 wew.15
21.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Pieniężnego 10a, 11-200 Bartoszyce	Sekretariat.mops.bartoszyce@poczta.internetdsl.pl www.mopsbartoszyce.pl tel. (89) 762-50-30
22.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Górna 8, 11-400 Kętrzyn	mops_ketrzyn@wp.pl www.ketrzyn.com.pl/mops tel. (89) 751-29-01 Olechnowicz Magdalena
23.	Centrum Pracy i Pomocy w Elblągu ul. Bema 54, 82-300 Elbląg	emil.slodownik@gmail.com tel. (55) 237-41-45 Emil Słodownik
24.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Rynek 1, 13-300 Nowe Miasto Lubawskie	mopsnml@post.pl www.mopsnml.pl tel. (56) 472-96-39 A. Truszyński
25.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej Mortęgi 44, 14-260 Lubawa	gopslubawa@wp.pl www.gopslubawa.pl tel. (89) 645-54-39
26.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej Działdowo ul. Księżodworska 10, 13-200 Działdowo	tel. (23) 697-07-40
27.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Browarna 85, 82-300 Elbląg	sekretariat@gops.gminaelblag.pl www.gops.gminaelblag.pl tel. (55) 237-10-65
28.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Boh. Westerplatte 12, 12-100 Szczytno	kisszczytno@wp.pl tel. (89) 624-37-54
29.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Traugutta 4, 14-230 Zalewo	mopszalewo@op.pl www.zalewo.pl tel. (89) 758-81-26
30.	Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 1 Maja 6, 11-130 Orneta	kis_orneta@wp.pl tel. (55) 242-16-27
31.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Koscielna 39, 11-230 Bisztynek	mopsbisztynek@op.pl tel. (89) 718-81-46
32.	Urząd Gminy w Wielbarku ul. Grunwaldzka 2, 12-160 Wielbark	www.gops_wielbork@wp.pl tel. (89) 624-83-31
33.	Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Pisz ul. Wąglicka 1, 12-200 Pisz	Tel. (87) 423-36-54
34.	Urząd Gminy w Jedwabnie ul. Warmińska 2, 12-122 Jedwabno	KIS, ul. 1 Maja 37, 12-122 Jedwabno Te. (89) 621-36-31
35.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Mickiewicza 13, 11-430 Korsze	www.mops.korsze.com.pl (89) 754-04-04
36.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Władysława Jagiełły 30, 13-200 Działdowo	kazimierztru@mopsdzialdowo.pl www.dzialdowo-mops.bip.net.pl tel. (23) 697-21-78, 697-09-95
37.	Miejski Zespół Profilaktyki i Terapii Uzależnień ul. Wojska Polskiego 8, 10-225 Olsztyn	kis@mzpitu.pl www.mzpitu.pl tel. (89) 533-58-22
38.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej 19-411 Świątajno 104	pokl@gops.swietajno.pl tel. (87) 521-54-18
39.	Urząd Miasta Olecka, KIS ul. Kolejowa 31, 19-400 Olecko	tel. (87) 520-42-33 zamotka10@wp.pl
40.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Pieniężnego 10a, 11-200 Bartoszyce	Tel. (89) 762-18-90 i 91
41.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Koordinator KIS

	ul. Olsztyńska 3, 11-040 Dobre Miasto	Józef Grygianiec tel. (89) 616-29-99
42.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Góreckiego 7, 11-100 Lidzbark Warmiński	mopslidzbarkwarminski@wp.pl Barbara Krasowska kier. MOPS Tel. (89) 767-80-40
43.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej Pl. 1 Maja 6, 11-710 Piecki	Marta Przekadzińska koord. KIS Tel. (89) 742-21-44
44.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Grunwaldzka 6a, 14-200 Iława	kis@mops.ilawa.pl www.mops.ilawa.pl tel. (89) 644-10-84
45.	Urząd Gminy Dywity Gminne Centrum Informacji w Tuławkach, 11-001 Dywity	Kier. GCI Alicja Wąsik Tel. (89) 513-22-24
46.	Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej Plac Grunwaldzki 8, 14-400 Pasłęk	mgops.paslek@neostrada.pl Tel. (55) 248-44-49 Joanna Strzelecka 603 067 526
47.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Dworcowa 8, 13-306 Kurzętnik	dariusz_falkowski@kurzetnik.pl tel. (56) 474-80-55
48.	Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Lipowa 1a, 11-210 Sępól	mgops2@poczta.onet.pl tel. (89) 761-32-19 761-32-20
49.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Przasnyska 51, 13-113 Janowo	gopsjanowo@neostrada.pl (89) 541-25-75

Województwo wielkopolskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Koninie ul. Plac Wolności 1, 62-500 Konin	kis.mopr@wp.pl tel. (63) 245-02-17
2.	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie ul. Kwiatowa 5, 64-920 Piła	www.mops.pila.pl tel. (67) 352-84-53
3.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Mickiewicza 40, 63-100 Śrem	poczta@opssrem.lap.pl www.opssrem.lap.pl tel. (61) 283-99-97
4.	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Grota Roweckiego 4a, 63-900 Rawicz	kis.opsrawicz@wp.pl www.ops.rawicz.pl tel. (65) 545-40-37
5.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Marszałka Piłsudskiego 2, 64-400 Międzychód	kis-miedzychod@wp.pl tel. 600 126-490,697 484-044
6.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Szczepanowskiego 1, 64-000 Kościan	poczta@ops.koscian.pl tel. (65) 512-06-22
7.	Stowarzyszenie Młodych Wielkopolan ul. Gnieźnieńska 8, 62-270 Kłecko	gciklubpracy@interia.pl tel. (61) 427-00-64
8.	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Poznaniu ul. Kochanowskiego 6/1, 60-844 Poznań	paw@mopr.poznan.pl tel. (61) 847-30-50
9.	Stowarzyszenie Pogotowie Społeczne ul. Borówki 4, 61-304 Poznań	biuro@pogoowiespoleczne.org.pl tel. (61) 870-57-72
10.	Spółdzielnia Socjalna UL we Wrześni ul. Wojska Polskiego 1, 62-300 Września	biuro@spoldzielnia-ul.pl tel. (61) 640-45-62
11.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Obywatelska 4, 62-800 Kalisz	www.mops-kalisz.pl tel. (62) 757-45-10, 757-75-32
12.	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Wrocławska 39, 62-300 Jarocin	mgopsjarocin@pos.pl www.mgopsjarocin.home.pl tel. (62) 747-01-60 fax (62) 747-01-61
13.	Stowarzyszenie Integracyjne Wspólnoty Barka Chudobczyce 27, 64-423 Lubosz	siwbarka@interia.pl www.siwbarka.org.pl tel. (61) 293-50-04
14.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Kolejowa 2, 62-200 Gniezno	mops@mops.gniezno.pl www.mops.gniezno.pl tel. (61) 426-25-82, 426-30-16

Województwo zachodniopomorskie

Lp.	Instytucja powołująca	Dane kontaktowe
1.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Mielnie-Unieście, ul. 6-go Marca 35, 76-032 Unieście	kis@gops.mielno.pl www.kis.gops.mielno.pl tel. (94) 316 60-48
2.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Strzelecka 29, 74-320 Barlinek	tel. (95) 746 00 14
3.	Urząd Miejski w Bobolicach ul. Ratuszowa 1, 76-020 Bobolice	tel. (94) 318 70 31
4.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Gościnie ul. IV Dywizji Wojska Polskiego 66, 78-120 Gościno	tel. (94) 351 20 35
5.	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Starogardzka 12, 73-260 Pełczyce	tel. (95) 768-51-32
6.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Siedlecka 2a, 72-010 Police	tel. (91) 424-38-40
7.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Okopowa 15, 78-100 Kołobrzeg	tel. (94) 355-23-00
8.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. 1 Maja 19, 74-300 Myślibórz	tel. (95) 747-21-43
9.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Mielczarskiego 1, 76-100 Sławno	tel. (59) 810-54-52
10.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Warszawska 9a, 73-110 Stargard Szczeciński	tel. (91) 578-45-77
11.	Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Pomorska 72, 73-132 Szczecin	tel. (91) 562-40-15
12.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Wiejska 4, 78-400 Szczecinek	tel. (94) 372-80-00
13.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej Rąbino 27, 78-331 Rąbino	tel. (94) 364-35--19
14.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Leśna 1a, 78-314 Sławoborze	tel. (94) 365-20-06
15.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej ul. Nowomiejska 4, 78-600 Walcz	tel. (67) 258-00-65
16.	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej Al. Monte Cassino 2, 75-412 Koszalin	Tel. (94) 316-03-62

Opracowanie:

Andrzej Trzeciński, Instytut Rozwoju Służb Społecznych
przy współpracy ekspertów ds. zatrudnienia socjalnego
Pani Katarzyny Sokołowskiej, Centrum Integracji Społecznej w Chelmie
oraz Pana Pawła Wiśniewskiego, JSNP Humanus w Janowie Lubelskim